

Poradnik dla nauczycieli

Budowanie przyszłości uczniów szkół
specjalnych przysposabiających do pracy.
Perspektywy przejścia z edukacji do
zatrudnienia.

Projekt realizowany w ramach programu kompleksowego wsparcia dla rodzin
„Za życiem”, działanie 5.4. Tranzycja na rynek pracy, realizowany w latach 2023-2026.

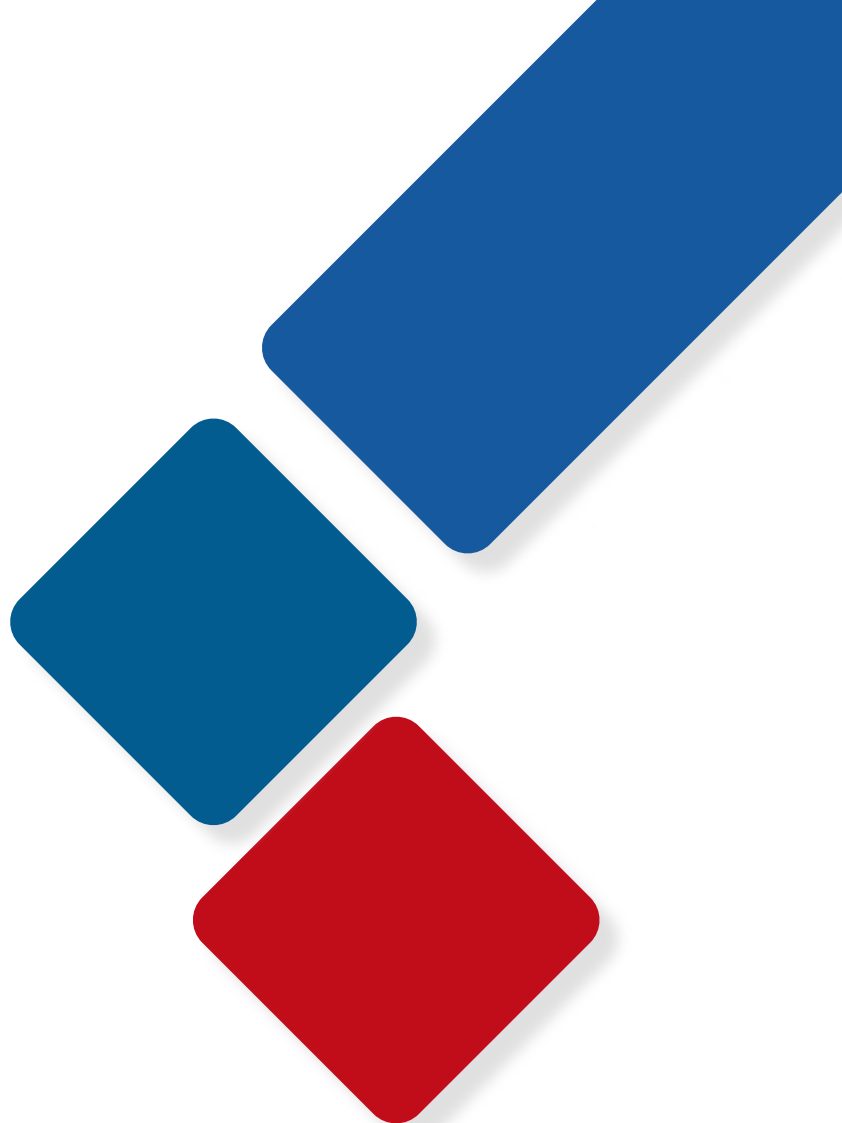

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Za życiem

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Redakcja merytoryczna: Beata Cytowska, Monika Zakrzewska
Współpraca: Marzena Bałtowska-Jucha
Redakcja językowa i korekta: Made in Media
Projekt graficzny i projekt okładki: Made in Media
Redakcja techniczna i skład: Made in Media

Warszawa 2024

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji:

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji
Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org

Wstęp

I

Teoretyczne konteksty tranzycji ze szkoły na rynek pracy

- 1. Uwarunkowania procesu tranzycji na rynek pracy uczniów specjalnych szkół przysposabiających do pracy 9
  - Spółeczne postrzeganie osoby z niepełnosprawnością intelektualną 9
  - Osobowe zasoby (umiejętności) absolwenta szkoły specjalnej przygotowującej do pracy 10
  - Przygotowanie zawodowe absolwenta szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy 13
  - Wsparcie najbliższego środowiska 15
- 2. Sytuacja absolwentów specjalnej szkoły przysposabiającej do pracy na współczesnym rynku pracy 16
- 3. Formy zatrudniania osób z niepełnosprawnościami ... 18
  - Dobre praktyki współpracy szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z otwartym i chronionym rynkiem pracy 20

II

Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy 26

- 1. Funkcjonowanie pierwszych szkół przysposabiających do pracy 27
- 2. Założenia najnowszej podstawy programowej 30
  - Podstawa programowa a kompetencje kluczowe 37

■ 3. Organizacja i wyposażenie szkół specjalnych przysposabiających do pracy	45
Praca z uczniami	47
■ 4. W zespole siła – rola wychowawcy, nauczycieli, specjalistów	51
Znaczenie pracy zespołowej	52
Rola nauczycieli	53
Rola dyrektorów	54

Wsparcie uczniów w procesie przygotowania do aktywności zawodowej .....

■ 1. Partnerstwo i autonomia – wyznaczniki wspierania ucznia w procesie kształcenia do niezależnego życia i wejścia na rynek pracy	57
Budowanie fundamentów do dorosłości	57
Autonomia w codziennych wyborach	58
Partnerstwo w rozwoju umiejętności	58
Planowanie drogi do niezależności	59
Otwarte środowisko – przestrzeń do nauki i rozwoju	59
Przygotowanie do rynku pracy	60
■ 2. Ocena funkcjonalna jako podstawa odkrywania indywidualnego potencjału uczniów	60
Założenia oceny funkcjonalnej w odniesieniu do ucznia SSPdP	61
Odkrywanie i budowanie indywidualnego potencjału krok po kroku	63

■	3. Rola zajęć rewalidacyjnych w przygotowaniu młodzieży do samodzielności i pracy zawodowej.....	65
■	4. Organizacja zajęć przysposabiających do pracy	71
■	5. Organizacja praktyk wspomaganych	81
	Założenia organizacyjne praktyk w oparciu o obecnie obowiązujące przepisy prawne:	83
	Szczegółowe wytyczne organizacji i realizacji praktyk wspomaganych w klasach I-III	92
■	6. Znaczenie i rola doradcy zawodowego	96
IV	Współpraca ze środowiskiem	105
■	1. Współpraca z rodziną i najbliższym otoczeniem	106
■	2. Współpraca z pracodawcami	111
	W jaki sposób nawiązać współpracę z pracodawcami?	112
V	Aneks	117
■	1. Załącznik nr 1 – Propozycja Karty kompetencji społeczno-zawodowych ucznia	118
■	2. Załącznik nr 2 – Propozycja wykorzystania Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia w procesie WOPFU oraz tworzenia IPET.....	140
	Rekomendacje	141
	Bibliografia	143
	O Autorkach	146

Wstęp

Oddajemy w ręce czytelniczek i czytelników poradnik dotyczący wspierania uczennic i uczniów szkół specjalnych przysposabiających do pracy (SSPdP) w procesie tranzycji z edukacji do zatrudnienia.

Autorkami publikacji są osoby zaangażowane w wymiarach teoretycznym i praktycznym w budowanie przyszłości dorosłych osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną.

Idea przyświecająca tworzeniu poradnika miała swoje źródło w poczuciu niedostatecznego odzwierciedlenia sytuacji uczniów i absolwentów SSPdP w kontekście przyszłych wyzwań życiowych i oczekiwań społecznych. Wieloletnie doświadczenie w kształceniu zawodowym tej grupy oraz w prowadzeniu badań nad różnymi aspektami ich dorosłości, w tym zatrudnieniem, pozwoliło autorkom skonstruować treści bogate we własne przemyślenia i przykłady dobrych rozwiązań, a zarazem ugruntowane teoretycznie i oparte o prawne regulacje. Rozważaniom przyświeca zatem paradygmat humanistyczny podkreślający podmiotowość i autonomię jednostki, ujęcie niepełnosprawności ma wymiar holistyczny i jest zgodne z biopsychospołecznym modelem człowieka, zaś wytyczne Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności

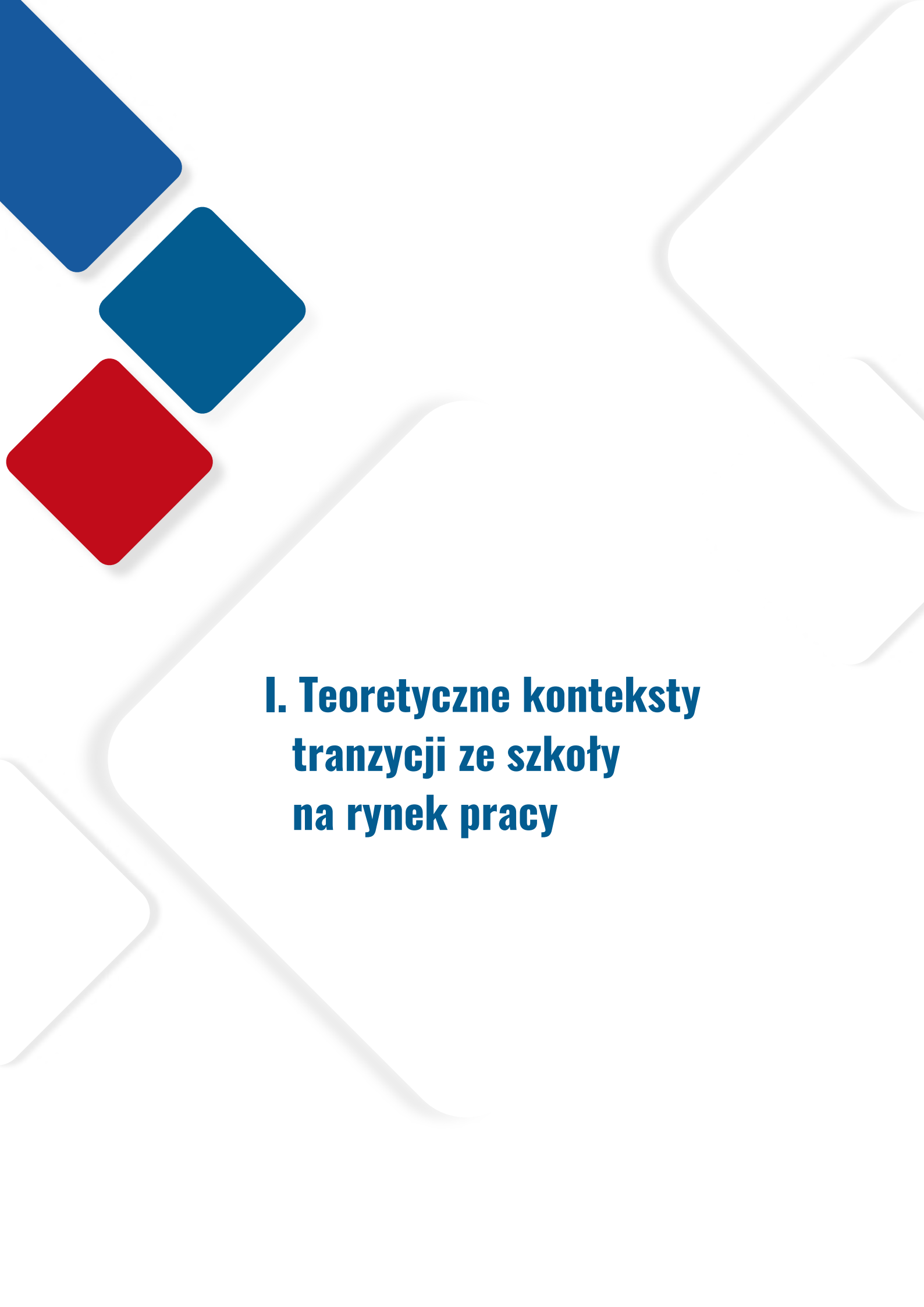
i Zdrowia (International Classification of Functioning, Disability and Health – ICF) stanowiły podstawę do przygotowania Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia – z nadzieją na jej przydatność w prowadzeniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU) oraz tworzeniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych (IPET).

W przygotowywanie opisów przykładów dobrych praktyk i rozwiązań w pracy z osobami z głębszą niepełnosprawnością intelektualną włączyli się przedstawiciele i przedstawicielki placówek edukacyjnych, terapeutycznych i pomocowych z wielu miejsc w naszym kraju. Doceniamy Państwa wkład pracy w upracticznienie poradnika i jesteśmy wdzięczne za włożony trud, a nade wszystko dziękujemy za godne naśladowania pomysły, kreatywność w tworzenie przestrzeni dla doświadczania przez tę grupę młodych ludzi wyzwań związanych ze stawaniem się dorosłym człowiekiem, za towarzyszenie im w zdobywaniu zrębów niezależności i odpowiedzialności.

Dostrzegając potrzebę wsparcia środowiska SSPdP w przygotowaniu swoich absolwentów do skutecznej tranzycji ze szkoły na rynek pracy, przedstawione zostały rekomendacje zalecające wprowadzenie rozwiązań ułatwiających i urealniających ten proces.

Mamy przekonanie, że niniejszy poradnik okaże się przydatny nie tylko nauczycielom SSPdP, ale także innym pedagogom i specjalistom, dla których przyszłość dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną jest ważna. Docelowymi odbiorcami publikacji mogą też być rodzice tej grupy osób, gdyż przegląd zawartości poradnika pozwoli im upewnić się, że dorosłość ich dzieci i powiązane z nią wyzwania nie są marginalizowane, stanowią cel zainteresowań wielu środowisk, a proponowane rozwiązania i działania uwzględniają potencjał ich córek i synów, a także możliwości i zasoby systemów edukacyjnego, pomocy, wsparcia oraz zatrudnienia.

Autorki

I. Teoretyczne konteksty tranzycji ze szkoły na rynek pracy

1. Uwarunkowania procesu tranzycji na rynek pracy uczniów specjalnych szkół przysposabiających do pracy

Tranzycja to pojęcie określające przechodzenie absolwentów poszczególnych szczebli edukacji do zatrudnienia. Uważana jest za jeden z bardziej złożonych procesów zachodzących we współczesnym społeczeństwie, uwarunkowany wielorako. Niepełnosprawność doświadczana przez młodego człowieka, szczególnie ta intelektualna powoduje, że kolejne etapy rozwoju przechodzi on czasami później niż jego rówieśnicy. Wymaga też większej pomocy i specjalnego oddziaływania, aby właściwie rozumieć rzeczywistość w której żyje oraz uczyć się z doświadczeń własnych i innych osób¹. Wśród czynników oddziałujących na przebieg tranzycji osoby z niepełnosprawnością intelektualną ze SSPdP na rynek pracy wyróżnić należy przede wszystkim: społeczne postrzeganie osoby z niepełnosprawnością intelektualną, osobowe zasoby (możliwości) absolwenta, poziom jego przygotowania do podjęcia pracy, wsparcie najbliższego środowiska.

Společne postrzeganie osoby z niepełnosprawnością intelektualną

Współcześnie niepełnosprawność intelektualna jest rozpatrywana w odniesieniu do biopsychospołecznego modelu człowieka. W Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych niepełnosprawność jest ujęta jako efekt wzajemnego oddziaływania barier wynikających z biologicznej i psychicznej kondycji człowieka, jak i tych, które tkwią w społeczeństwie i środowisku.

W kreowaniu wizerunku osoby z niepełnosprawnością intelektualną istotna jest terminologia stosowana w różnych kontekstach. Już w 2001 r. Amerykańskie Stowarzyszenie ds. Niepełnosprawności Intelektualnej i Rozwojowej (American Association on Intellectual & Developmental Disability – AAIDD) zaleciło zastąpienie określenia upośledzenie umysłowe przez mniej pejoratywne nazewnictwo – niepełnosprawność intelektualna, które ma opisywać pewien stan osoby a nie jej cechę konstytutywną. Obecnie zaleca się użycie przyminka z w wyrażeniu osoba z niepełnosprawnością intelektualną, w ten sposób akcentuje się, że osoba ma pewien problem, który jednak nie determinuje jej tożsamości i całokształtu rozwoju; zgodnie z koncepcją Aleksandra Hulka – posiada pewne cechy swoiste, ale przede wszystkim ma potrzeby i przymioty wspólne z osobami bez niepełnosprawności.

1. W. Otrębski, G. Wiącek, E. Domagała-Zyśk, B. Sidor-Piekarska *Jestem dorosły – chcę pracować. Program wspierający młodzież z niepełnosprawnością umysłową w procesie przejścia z edukacji na rynek pracy*. Wyd. Europerspektywa Beata Romejko, Lublin 2012.

Ponadto autorzy współpracujący z AAIDD podkreślali wielowymiarowość rozumienia obecnie stosowanego nazewnictwa oraz jego ekologiczną perspektywę, a to pozwala na klasyfikację niepełnosprawności intelektualnej w oparciu o określenie zapotrzebowania osoby na wsparcie oraz wskazuje na znaczenie jej najpełniejszego włączenia (aktywność i uczestnictwo) w główny nurt życia².

Pomimo dostrzegania następowania pozytywnych zmian w postawach wobec rozpatrywanej tu grupy społecznej wciąż widoczne są przykłady jej dyskryminacji – od łagodniejszych postaci, takich jak delegitymizacja, po marginalizację i wykluczanie, do których prowadzi stygmatyzacja i segregacja. Dlatego dużym ciężarem dla dziecka i jego rodziny jest diagnoza niepełnosprawności intelektualnej, szczególnie głębszych jej postaci, która może stanowić asumpt do wyznaczania jednostce roli zgodnej ze stygmatem, kierowania do placówek homogenicznych, a przez to marginalizowania potrzeb wspólnych z innymi ludźmi oraz wykluczania z głównego nurtu życia społecznego.

Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy w naszym systemie kształcenia nosi znamiona segregacji edukacyjnej, dlatego należy dopełnić wszelkich starań, aby nie była miejscem izolacji, w którym pod egidą dbania o dobro człowieka z niepełnosprawnością, czyli dostrzegania jego swoistych cech (tu potrzeb edukacyjnych), zamyka się drogę do włączania w środowiska typowe dla dorosłych ludzi.

Osobowe zasoby (umiejętności) absolwenta szkoły specjalnej przygotowującej do pracy

Osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną doświadczają licznych zaburzeń i dysharmonii w rozwoju psychosomatycznym. Tej grupie częściej towarzyszą obciążenia chorobowe oraz zewnętrzne oznaki uszkodzeń neurologicznych – wady ortopedyczne, zaburzenia pracy zmysłów oraz układów oddechowego i krążenia – będące niejednokrotnie przyczyną długotrwałej i wielokrotnej hospitalizacji.

2. W. Otrębski, K. Mariańczyk *Zaburzenia rozwoju intelektualnego. W: Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego*, red. W. Otrębski, K. Mariańczyk, A. Amilkiewicz-Marek, K. Ita Bieńkowska, E. Domagała-Zyśk, B. Kostrubiec-Wojtachnio, B. Papuda-Dolińska, E. Pisula. Wydawnictwo KUL, Lublin 2022

Do często występujących trudności motorycznych należą niezręczność manualna oraz niezgrabność ruchowa całego ciała. Pierwsza z nich może się wiązać z zaburzeniami koordynacji przestrzennej, orientacji w schemacie ciała, zaniżoną ogólną płynnością ruchów oraz umiejętnością naśladownictwa³. Z wymienionymi objawami współwystępują często trudności w funkcjonowaniu manualnym, przejawiające się w podejmowaniu codziennych czynności samoobsługowych, aktywności szkolnej oraz zróżnicowanych operacji angażujących płynność, dokładność, koordynację i szybkość ruchów. Te cechy motoryczne są oczekiwane w wykonywaniu czynności związanych z pracą fizyczną, do której najczęściej przygotowani są uczniowie SSPdP.

Spowolnienie lub zaburzenia rozwoju motorycznego mogą wynikać ze wspomnianego już osłabienia funkcji sensorycznych. Zaburzenia przemienności, koordynacji, planowania oraz wykonywania złożonych czynności mają nierzadko źródło w wadliwej integracji układów zmysłowych z ośrodkami ruchu⁴. Między innymi z podanych powodów trudno znaleźć stanowisko pracy zgodne z możliwościami absolwenta SSPdP, a zarazem odpowiadające jego potrzebom i ambicjom.

Trudności w odbiorze, selekcjonowaniu oraz reagowaniu na bodźce zmysłowe stanowią pewną przeszkodę w organizowaniu satysfakcjonujących kontaktów z najbliższym środowiskiem. W świetle procesualnej koncepcji niepełnosprawności intelektualnej stan długotrwałej i intensywnej deprywacji potrzeb (wynikający z nieefektywnego budowania relacji z otoczeniem) skutkuje specyficznym stanem napięcia, który z kolei przyczynia się do rozwoju chorób na tle psychicznym⁵.

Podstawowym kryterium niepełnosprawności intelektualnej jest występowanie deficytów w funkcjonowaniu poznawczym. Wspomniane wcześniej zaburzenia percepcji zmysłowej i funkcji układu nerwowego przyczyniają się do wolniejszego, mniej dokładnego spostrzegania. Sytuacja ta wpływa na utrudnienia w tworzeniu się wyobrażeń, które także charakteryzuje fragmentaryczność i niedokładność⁶. U osób z głębszym stopniem niepełnosprawności intelektualnej

---

3. L. Bobkowicz-Lewartowska *Niepełnosprawność intelektualna. Diagnozowanie, edukacja i wychowanie*. Wyd. Harmonia, Gdańsk 2011

4. I. Chrzanowska *Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności*. Wyd. IMPULS, Kraków 2015

5. M. Kościelska *Odpowiedzialni rodzice. z doświadczeń psychologa*. Wyd. Impuls, Kraków 2011

6. I. Chrzanowska, op.cit.

obserwuje się znaczące trudności w całościowym spostrzeganiu, ujmowaniu powiązań i koncentrowaniu uwagi na danym obiekcie. Dominuje u nich uwaga mimowolna. Należy jednak podkreślić, że odpowiednio dobrane, konsekwentne oddziaływania pedagogiczne mogą pozytywnie oddziaływać na rozwijanie uwagi ukierunkowanej.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną różnego stopnia borykają się także z pewnymi deficytami pamięci podręcznej i długotrwałej. Różnemu ograniczeniu podlegają jej zakres, trwałość oraz pojemność. Taka specyfika procesów pamięciowych przyczynia się niekiedy do powstawania luk, zjawiska konfabulacji oraz zakłóceń w rozwoju wyższych czynności poznawczych, a zatem myślenia abstrakcyjnego i logicznego⁷. Większe możliwości rozwoju dotyczą pamięci operacyjnej, związanej z nabywaniem konkretnych schematów funkcjonalnych i ten fenomen należy brać pod uwagę konstruując program nauki czynności pracowniczych.

Młodzież z głębszą niepełnosprawnością intelektualną (szczególnie w stopniu umiarkowanym) zwykle opanowuje elementarne czynności związane z pisaniem, czytaniem i liczeniem. Zdolności te dotyczą prostych, podstawowych operacji dokonywanych za pomocą konkretnych desygnatów. Uczniowie z tym typem niepełnosprawności różnicują także wyrażiszcze wyodrębnione podobieństwa i różnice pomiędzy prostymi pojęciami, odtwarzając je za pomocą konkretnych, dostępnych określeń lub ilustracji⁸.

Trudności z określaniem potencjału poznawczego osób z niepełnosprawnością intelektualną wiążą się także ze specyfiką sfery komunikacyjnej. Zaburzenia językowe – zawężony zasób słownictwa (szczególnie w obrębie mowy czynnej) oraz wady artykulacyjne i leksykalne – mogą wynikać z uszkodzeń neurologicznych, jednak nierzadko do ich przyczyn zalicza się zaniedbania socjalizacyjne⁹.

Podkreślić należy, że nawet najgłębsze deficyty językowe nie determinują niezdolności osoby do przyswojenia podstawowych norm społecznych oraz nawiązywania relacji międzyludzkich. Potrzeby emocjonalne (bezpieczeństwa, miłości, uspołecznienia, itp.) właściwe każdej istocie ludzkiej wskazują na zasadność rozwijania umiejętności komunikacyjnych w zakresie

---

7. Tamże.

8. W. Otrębski, K. Mariańczyk, op.cit.

9. Tamże.

i formach możliwych dla danej osoby. Szczególny potencjał dostrzega się w zróżnicowanych metodach komunikacji niewerbalnej oraz alternatywnej i wspomagającej.

Doświadczenie trudności w nawiązywaniu efektywnej komunikacji z otoczeniem znajduje odzwierciedlenie w funkcjonowaniu emocjonalno-motywacyjnym jednostki. Niepowodzenia w nadawaniu zrozumiałych komunikatów oddziałują na zasadzie negatywnego sprzężenia zwrotnego z budowaniem obrazu siebie jako cenionego społecznie, aktywnego podmiotu¹⁰. Jeśli za tym idzie społeczny ostracyzm skierowany wobec osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną, może to skutkować pojawianiem się u niej stanów depresyjnych oraz frustracji. Trudności z regulacją stresu oraz samokontrolą zwiększają także prawdopodobieństwa wystąpienia aktów agresji słownej i fizycznej.

Popularyzacja paradygmatu humanistycznego oraz biopsychospołecznej koncepcji człowieka skłania do odchodzenia od narracji negatywnej na rzecz podkreślania znaczenia plastyczności rozwoju oraz możliwości funkcjonalnych osoby z niepełnosprawnością intelektualną w konkretnej sytuacji życiowej.

Podkreślić należy również, że niebagatelną rolę w wyznaczaniu specyfiki funkcjonowania osoby pełnią zewnętrzne warunki jej egzystencji. Jakość otoczenia wpływa na procesy motywacyjne, możliwości zaangażowania w aktywności społeczne i inne wskaźniki osobistego potencjału rozwojowego, wśród których zwraca się uwagę na: samoświadomość, samoakceptację, poczucie własnej wartości, poczucie pewności siebie, umiejętności społeczne, a w nich empatię, komunikowanie się, umiejętności radzenia sobie oraz umiejętności korzystania ze wsparcia.

Przygotowanie zawodowe absolwenta szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy

Poziom przygotowania zawodowego absolwenta SSPdP ma kluczowe znaczenie dla jego tranzycji na rynek pracy. W niniejszym poradniku przebiegowi edukacji zawodowej ucznia poświęcono wiele treści. Warto podkreślić, że proces ten jest złożony i zależy przede wszystkim od dopasowania metod kształcenia do możliwości osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną; szczególne wyzwania stawia praca z uczniem ze znacznym stopniem tej niepełnosprawności.

10. M. Kościelska, op.cit.

Choć uczniowie SSPdP nie są przygotowywani do konkretnych zawodów, gdyż nie są w stanie podejść do egzaminu uprawniającego do ich wykonywania, to pula ćwiczonych czynności w szkole i na praktykach może ich przygotować do pracy na wybranych stanowiskach w zakładach pracy. Warto diagnozować preferencje uczniów w tym zakresie, co pozwoli na lepsze ich przygotowanie do aktywności zawodowej.

SKORZYSTAJ!

Do diagnozy preferencji można wykorzystać *Inwentarz preferencji czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością intelektualną* opracowany przez W. Otrębski, G. Wiącek, E. Domagała-Zyśk, B. Sidor-Piekarska (op. cit.), który zawiera 12 obszarów czynności:

Schemat nr 1 – Inwentarz preferencji czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością intelektualną.
Źródło: Opracowanie własne.

Przy tym należy pamiętać, że podstawową formą zdobywania wiedzy i rozwijania umiejętności pracowniczych tej grupy osób jest uczenia się przez doświadczenie. Stąd ważne jest, aby edukacja zawodowa toczyła się w warunkach naturalnych bądź zbliżonych do naturalnych, co może zapewnić przede wszystkim system praktyk wspomaganych w lokalnych zakładach pracy, a w drugiej kolejności dobra baza szkolnych pracowni do ćwiczenia czynności praktycznych. Te kwestie zostaną poruszone na dalszych stronach publikacji.

Przygotowanie ucznia do bycia dobrym pracownikiem wymaga kształtowania jego wiedzy o sobie i funkcjonowaniu wśród innych, co stanowi bazę do rozwijania cech i umiejętności ściśle związanych z sytuacją pracy¹¹.

Wsparcie najbliższego środowiska

Adolescenci z niepełnosprawnością intelektualną na drodze do dorosłości, potrzebują wsparcia w zakresach: wiedzy na temat tego czego chcą, czym się interesują, z czym sobie nie radzą; możliwości wybierania zgodnego z własnymi, aktualnymi potrzebami i preferencjami; przewidywania konsekwencji swoich decyzji i działań; ćwiczenia samodzielnego inicjowania działań i konsekwencji w dążeniu do celu; uświadamiania, że ponoszą odpowiedzialność za swoje czyny i egzekwowania tego; dążenia do niezależności z jednoczesnym uświadamianiem, że istnieją wzajemne zależności między ludźmi; ćwiczenia wytrwałości, wiary we własne możliwości, elastyczności i kreatywności¹².

Zatem działania wspierające podejmowane przez najbliższe otoczenie społeczne wobec uczniów i absolwentów SSPdP polegają na zapewnieniu im warunków samorealizacji i doskonalenia sposobów radzenia sobie z ograniczeniami wynikającymi ze stanu psycho-fizycznego. Należy zwrócić uwagę na wykorzystywanie niezaburzonych funkcji i umiejętności do zwiększenia możliwości samodzielnego oraz twórczego życia. Do osiągnięcia tych celów konieczne jest dostarczenie różnych form pomocy osobom, których stan i sytuacja ograniczają możliwości pełnego uczestnictwa w życiu społecznym

11. W. Otrębski, G. Wiącek, E. Domagała-Zyśk, B. Sidor-Piekarska, *op.cit.*

12. A. Woynarowska *Zadania szkół przygotowujących do pracy jako miejsc wsparcia dorastania młodzieży niepełnosprawnością intelektualną do bycia dorosłym. Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej* 14/2014.

i zawodowym, po to by mogły funkcjonować w integracji z naturalnym otoczeniem¹³.

W świetle międzynarodowej strategii usuwania barier, dostosowywania środowiska życia i zagwarantowania praw osobom z niepełnosprawnościami można mieć nadzieję na podmiotowe ich funkcjonowanie, a w konsekwencji na szansę ich samostanowienia, podejmowania decyzji i odpowiedzialności, dokonywania wyborów i sprawowania kontroli nad własnym życiem. Osoba z niepełnosprawnością może odgrywać rolę podmiotu w relacjach społecznych, może – na miarę swoich możliwości – budować swoją tożsamość, stawać się i być autorem swojego życia¹⁴.

2. Sytuacja absolwentów specjalnej szkoły przysposabiającej do pracy na współczesnym rynku pracy

Niezależnie od tego czy trafnie wybrany został kierunek przygotowania zawodowego, czy młody człowiek jest zadowolony z dokonanych wyboru (niestety często ograniczonego przez wiele czynników, jak stan zdrowia, możliwości psychofizyczne, naciski ze strony środowiska – rodzice, nauczyciele, koledzy i koleżanki) kończąc szkołę specjalną przysposabiającą do pracy musi zmierzyć się z perspektywą zatrudnienia. Tu napotyka na jedną z poważniejszych barier w życiu – nieprzygotowanie współczesnego rynku pracy na pracownika, który wymaga większej troski od pracodawcy niż przeciętny stażysta¹⁵.

Absolwentów SSPdP charakteryzuje niski poziom aktywności zawodowej – w tej grupie w latach 2020-2022 ponad 90 % osób nie pracowało i nie podjęło dalszej nauki. Tylko ok. 6% tej populacji znalazło zatrudnienie, a dalszą edukację kontynuowało zaledwie 2%, co ciekawe, głównie w liceach ogólnokształcących dla dorosłych (z cytowanych badań wynika, że było to zaledwie 20 osób)¹⁶.

---

13. B. Cytowska *Rodzina i najbliższe otoczenie osoby z niepełnosprawnością w procesie wsparcia*. W: *Perspektywa niezależnego życia osoby z niepełnosprawnością. Poradnik dla kadry merytorycznej*. Red. M. Zakrzewska, M. Bałtowska-Jucha, Polska Federacja Zatrudnienia Wspomagane, Warszawa 2021.

14. Tamże.

15. B. Cytowska *Znaczenie pracy zawodowej w życiu dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną w opinii ich rodziców*. *Wychowanie w Rodzinie*, 30 /2023

16. G. Humenny, M. Kłobuszewska, T. Płachecki, B. Płatkowski, M. Sitek, J. Stasiowski, T. Żółtak *Wyniki monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych. Absolwenci z lat 2020 i 2021*. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2023

Poziom bezrobocie, mierzony jako udział absolwentów zarejestrowanych w urzędach pracy jako osoby bezrobotne wśród wszystkich absolwentów danego rocznika, jest w przypadku absolwentów SSPdP bardzo niski i w badanym przedziale czasu wynosił zaledwie 2%. Wynika to z faktu, iż zdecydowana większość uczniów kończących te szkoły pozostaje bierna zawodowo i nie podejmuje prób poszukiwania zatrudnienia z pomocą urzędów pracy¹⁷.

Zgodnie z raportem z badań przeprowadzonych w 2024 r. przez Polską Organizację Pracodawców Osób Niepełnosprawnych (POPON), głównymi barierami w aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, zdaniem badanych pracodawców, są:

- a) brak osób z niepełnosprawnościami chętnych do pracy (22% odpowiedzi),
- b) niskie lub niedostosowane kwalifikacje osób z niepełnosprawnościami (19% odpowiedzi),
- c) skomplikowane przepisy (18% odpowiedzi),
- d) zbyt niskie wsparcie finansowe (17%)¹⁸.

Większość badanych przedsiębiorców nie знаła koncepcji strategii społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. Corporate Social Responsibility – CSR), zgodnie z którą przedsiębiorstwa w swoich działaniach dobrowolnie uwzględniają interesy społeczne, aspekty środowiskowe, czy relacje z różnymi grupami interesariuszy, w szczególności z pracownikami, włączając w to pracowników z niepełnosprawnościami, aby tworzyć inkluzyjne środowisko pracy. Jest to dodatkowo niepokojące w kontekście pojawiających się w badaniu odpowiedzi pracodawców, którzy jako jedną z barier utrudniających aktywizację osób z niepełnosprawnościami wskazywali na przypadki wyłączenia z możliwości ubiegania się o zamówienia publiczne firm zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami. Może to świadczyć o wciąż stosunkowo silnych stereotypach i uprzedzeniach dotyczących efektywności i jakości pracy tych osób oraz o związanych z tym obawach firm przed informowaniem o fakcie wykonania produktu lub usługi przy udziale tych pracowników¹⁹.

---

17. Tamże.

18. M. Słonecka-Kuich *Badanie nastrojów i opinii pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami. Podsumowanie wyników ankiet*. Warszawa 2024 [RAPORT_Badania-nastrojow-i-opinii-pracodawcow-osob-z-niepelnosprawnosciami-w-2024-r.pdf](#) (PDF, 684 kb)

19. Tamże.

Niekorzystne wnioski z przytoczonych badań wskazują z jednej strony na niską aktywność zawodową osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną, z drugiej – na wciąż nieprzychylnie nastawione do zatrudniania tych osób środowisko pracodawców.

3. Formy zatrudniania osób z niepełnosprawnościami

W Polsce zatrudnienie osób z NI reguluje ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z 1997 r. z późniejszymi zmianami. Obecnie praca tej grupy społecznej może opierać się na warunkach konkurencyjnych na otwartym rynku pracy – te same zasady obowiązują każdego kandydata na dane stanowisko oraz na warunkach specjalnych na chronionym rynku pracy – zorganizowane miejsca pracy, wybrane i dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami²⁰.

Schemat nr 2 – Formy zatrudniania osób z niepełnosprawnościami. Źródło: Opracowanie własne.

²⁰. Dz. U. z 2023, poz. 100

Oba systemy oferują odmienne rozwiązania. Na rynku pracy chronionej funkcjonują zakłady pracy chronionej (ZPCh) oraz coraz bardziej popularne zakłady aktywności zawodowej (ZAZ). Wymagania, jakie musi spełniać miejsce pracy, aby uzyskać status ZPCh lub ZAZ, określa wspomniana wyżej ustawa, w szczególności w zakresie opieki medycznej oraz świadczeń pomocowo-rehabilitacyjnych, gdyż zatrudniane są w nim głównie osoby z umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności. Należy podkreślić, że oba typy zatrudnienia w coraz większym stopniu odpowiadają wymogom Unii Europejskiej wskazującym, że należy je traktować wyłącznie jako etap pośredni w drodze do zatrudnienia w firmach na otwartym rynku pracy. Zakłady te poprzez rehabilitację zawodową i społeczną przygotowują osoby z niepełnosprawnościami do aktywnego życia zawodowego na poziomie ich indywidualnych możliwości.

Zatrudnienie i aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami na otwartym rynku pracy może przybierać następujące formy:

- Zatrudnienie socjalne, które polega na udzielaniu wsparcia o charakterze doradczym i finansowym w utrzymaniu aktywności zawodowej umożliwiającej podjęcie zatrudnienia lub pracy społecznie użytecznej, założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej albo podjęcie działalności gospodarczej²¹.
- Zatrudnienie wspomagane definiowane przez Światowe Stowarzyszenie Zatrudnienia Wspomaganego (World Association for Supported Employment – WASE) jako „praca zarobkowa w zintegrowanym środowisku na otwartym rynku pracy, przy zapewnieniu pracownikowi niepełnosprawnemu stałego wspomagania. Praca zarobkowa oznacza taką samą zapłatę za taką samą pracę jak w przypadku pracownika pełnosprawnego”. Wstępna definicja zatrudnienia wspomaganego w Polsce została zaproponowana w maju 2011 roku (zgodnie z perspektywą European Union of Supported Employment – EUSE, Europejska Unia Zatrudnienia Wspomaganego): „zapewnienie wsparcia osobom niepełnosprawnym lub innym grupom zagrożonym wykluczeniem w uzyskaniu i utrzymaniu płatnego zatrudnienia na otwartym rynku pracy”. Zatrudnienie wspomagane zostało opracowane w oparciu o metodę „szkolenia przez pracę” dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, z uwzględnieniem ich indywidualnych potrzeb. Dotychczasowy, tradycyjny model – wyszkolić i umieścić – został zastąpiony nowym podejściem:

---

21. Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2008, poz. 415: [Promocja zatrudnienia i instytucje rynku pracy. – Dz.U.2024.475 t.j. – OpenLEX](#) [dostęp: 30.11.2024]

umieścić – wyszkolić – utrzymać. Zatrudnienie wspomagane obejmuje pomoc i wsparcie ze strony trenera lub asystenta pracy (job coach), którego działania mają na celu zapewnienie jak najbardziej ukierunkowanego wsparcia.

Trenerzy pracy łączą w sobie funkcje profesjonalnych nauczycieli, doradców zawodowych, terapeutów zajęciowych i coachów²².

Zatrudnienie wspomagane wydaje się mieć najbardziej inkluzyjny charakter; jest odpowiedzią na palące problemy bezrobocia i bezczynności w populacji osób z niepełnosprawnością intelektualną, w której drzemie olbrzymi potencjał zawodowy. Niestety wciąż nie zostało sformalizowane, a trener pracy nie widnieje w wykazie zawodów. Ten system zatrudniania realizowany jest projektowo, stąd rodzi się wiele niekomfortowych dla osób z niepełnosprawnościami sytuacji, a w szczególności ograniczenia w ciągłości zatrudnienia.

Dobre praktyki współpracy szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z otwartym i chronionym rynkiem pracy

Współpraca szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z **AGENCJĄ ZATRUDNIENIA** osób z niepełnosprawnościami na otwartym rynku pracy

Nazwa szkoły: Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy przy Zespole Szkół Specjalnych im. Janusza Korczaka w Mysłowicach

Nazwa jednostki współpracującej: Centrum Doradztwa Zawodowego i Wspierania Osób Niepełnosprawnych Intelakualnie – Centrum DZWONI w Bytomiu²³.

Krótki opis współpracy:

Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy w Mysłowicach współpracuje z Centrum Doradztwa Zawodowego i Wspierania Osób Niepełnosprawnych Intelakualnie (Centrum DZWONI) w Bytomiu od 2011 roku.

Celem współpracy jest zwiększenie wiedzy i umiejętności uczniów przydatnych do podjęcia zatrudnienia po zakończeniu edukacji oraz informowanie rodziców o możliwości zawodowych ich dzieci. W tym celu organizowane są w każdym roku cykliczne spotkania przedstawicieli Centrum DZWONI z uczniami, nauczycielami i rodzicami, a także wizyty studyjne w biurze Centrum DZWONI czy w realnych miejscach pracy zatrudniających osoby z niepełnosprawnością.

²²B. Cytowska, A. Wołowicz-Ruszkowska. *Trener pracy: dokument uwzględniający wiedzę zastaną na temat funkcjonowania trenera pracy, na podstawie polskich i zagranicznych opracowań*. Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2013.

²³. Więcej informacji o działalności Centrum DZWONI na stronie internetowej: [Centrum DZWONI](#).

Współpraca szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z **AGENCJĄ ZATRUDNIENIA** osób z niepełnosprawnościami na otwartym rynku pracy

Działania specjalistów z Centrum DZWONI kierowane do kadry szkoły/uczniów:

- Udział w spotkaniach dla uczniów/absolwentów/rodziców na temat możliwości zawodowych po ukończeniu szkoły organizowanych na terenie szkoły;
- Organizacja warsztatów z zakresu doradztwa zawodowego dla uczniów ostatnich klas SSPdP;
- Prelekcje na temat zatrudnienia wspomaganego dla uczniów i nauczycieli;
- Prelekcje na temat możliwości zawodowych i wsparcia trenera pracy w zatrudnieniu OzN podczas lokalnych Targów Pracy dla Osób z Niepełnosprawnościami oraz „Śniadania z Biznesem” z inicjatywy Mysłowickiej Rady Biznesu i Urzędu Miasta Mysłowice;
- Organizacja Gali „Jaskółki” promującej zatrudnianie osób z niepełnosprawnością, na którą zapraszani są uczniowie i kadra szkoły;
- Pokazywanie dobrych praktyk – udział absolwentów szkoły zatrudnionych przy wsparciu Centrum DZWONI w spotkaniach z uczniami/rodzicami;
- Prezentacja przykładowych prawdziwych miejsc pracy osób z niepełnosprawnością (filmy, zdjęcia, wizyty studyjne w zakładzie pracy);
- Wsparcie doradcze dla uczniów/nauczycieli/rodziców w zakresie formalności związanych z podjęciem zatrudnienia przez osoby z niepełnosprawnością (min. orzeczenie o stopniu niepełnosprawności a zdolność do pracy, świadczenia przysługujące osobie, dodatkowe uprawnienia pracownika z niepełnosprawnością);
- Wsparcie merytoryczne dla nauczycieli i doradców zawodowych pracujących w szkole (promocja i udostępnianie materiałów).

Co wyróżnia tę współpracę?

Stała, wieloletnia współpraca zapewnia realizację wspólnych celów, takich jak przygotowanie młodych ludzi z niepełnosprawnościami do wejścia na rynek pracy. Regularny kontakt umożliwia skuteczne działania na rzecz uczniów, rodziców/opiekunów.

Systematyczna wymiana informacji oraz dobra komunikacja pozwala obu stronom na korzystanie z wypracowanych zasobów, materiałów merytorycznych, a także podążanie za aktualnymi wymaganiami i kompetencjami, które są oczekiwane przez pracodawców.

Współpraca szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z **AGENCJĄ ZATRUDNIENIA** osób z niepełnosprawnościami na otwartym rynku pracy

Działania ze strony kadry pedagogicznej szkoły/specjalistów z jednostek współpracujących:

- Wzmacnianie motywacji uczniów do podjęcia zatrudnienia po zakończeniu edukacji
- Wypracowywanie umiejętności społecznych i zawodowych uczniów niezbędnych do przyszłej pracy poprzez zajęcia praktyczne, treningi, zajęcia warsztatowe, udział w projektach edukacyjnych
- Organizacja spotkań z podmiotami rynku pracy na terenie szkoły
- Organizacja wizyt studyjnych w instytucjach wpierających zatrudnienie osób z niepełnosprawnością, w tym w siedzibie Centrum DZWONI
- Podnoszenie świadomości rodziców na temat zatrudnienia wspomaganego.
- Organizacja wizyt studyjnych w firmach, w których zatrudnieni zostali absolwenci szkoły (rozmowa z pracownikiem i przełożonymi, poznanie obowiązków w pracy, specyfiki danego miejsca pracy, korzyści z bycia pracownikiem)
- Współorganizowanie lokalnych Targów Pracy dla Osób z Niepełnosprawnością
- Organizacja praktyk wspomaganych w latach 2017-2020 ramach realizacji projektu własnego: „Potrafię – pracuję. Realizacja przysposabianie do pracy na terenie DPS”
- Promocja i upowszechnianie dobrych praktyk w ramach udziału w Miejskich Obchodach Dnia Osób Niepełnosprawnych
- Prowadzenie stażu zawodowego dla absolwenta szkoły, którego celem było nabycie praktycznych umiejętności w zawodzie pracownik obsługi biurowej i pomoc nauczyciela.

Osoby odpowiedzialne za kontakt z Agencją: nauczyciele wychowawcy w SSPdP.

Co wyróżnia tę współpracę?

Otwartość i zaangażowanie kadry szkoły na pokazanie uczniom możliwych dla nich dróg w dorosłym życiu. Ich wiara w możliwości uczniów i wzmacnianie ich potencjału.

Współpraca szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z **AGENCJĄ ZATRUDNIENIA** osób z niepełnosprawnościami na otwartym rynku pracy

Wspólne sukcesy/ inicjatywy/działania dodatkowe:

- Objęcie każdego roku wsparciem Centrum DZWONI absolwentów szkoły, którzy są zainteresowani zatrudnieniem na otwartym rynku pracy. Wsparcie ich w znalezieniu i utrzymaniu pracy.
- Promocja włączenia osób z niepełnosprawnością w życie społeczne i zawodowe lokalnej społeczności, m.in. lobbowanie zatrudnienia osób z niepełnosprawnością w instytucjach publicznych miasta i zaproszenie do dyskusji na ten temat specjalistów Centrum DZWONI
- Podjęcie szeregu działań mających na celu integrację środowiska myśłowickich przedsiębiorców i promocji kompetencji zawodowych i społecznych uczniów ZSS w mieście Myśłowice w celu zwiększenia możliwości wejścia absolwentów na otwarty rynek pracy (Organizacja Spotkania z Biznesem pt. ZATRUDNIENIE WSPOMAGANE jako efektywna metoda wprowadzania osób z niepełnosprawnościami na otwarty rynek pracy w szkole we współpracy z przedstawicielami Centrum DZWONI).

Współpraca szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z **ZAKŁADEM AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ**

Nazwa szkoły: Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 2 w Białymstoku, Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 1 w Białymstoku.

Nazwa jednostki współpracującej: Zakład Aktywności Zawodowej Stowarzyszenia My dla Innych w Białymstoku²⁴.

Rodzaj wspólnych działań:

- Konsultacje z ZAZ przy opracowaniu programu autorskiego dla uczniów Szkoły Specjalnej Przysposabiającej do Pracy nr 2 w Białymstoku – wymiana uwag i wniosków wynikających z realizacji zadań dotyczących czynności zawodowych w obszarze kształcenia teoretycznego i praktycznego;
- Praktyki wspomagane;
- Spotkania informacyjne z rodzicami;
- Spotkania z wychowawcami / nauczycielami;
- Organizowanie próbek pracy w ZAZ;
- Udział pracowników ZAZ w uroczystościach i inicjatywach organizowanych w Szkołach.

Przykładowy opis wykonywanych czynności w ZAZ podczas praktyk wspomaganych:

- Sklep charytatywny – segregowanie odzieży, układanie towaru, współpraca w zespole przy obsłudze sklepu, prace porządkowe, ozonowanie towaru.
- Pralnia – sortowanie prania, przygotowanie odzieży do prania, prasowanie żelazkiem, magłem, foliowanie towaru, prace porządkowe.
- Pracownia recyklingu – segregowanie materiałów do ponownego wykorzystania, pomoc w produkcji przedmiotów recyklingowych, cięcie gąbki.

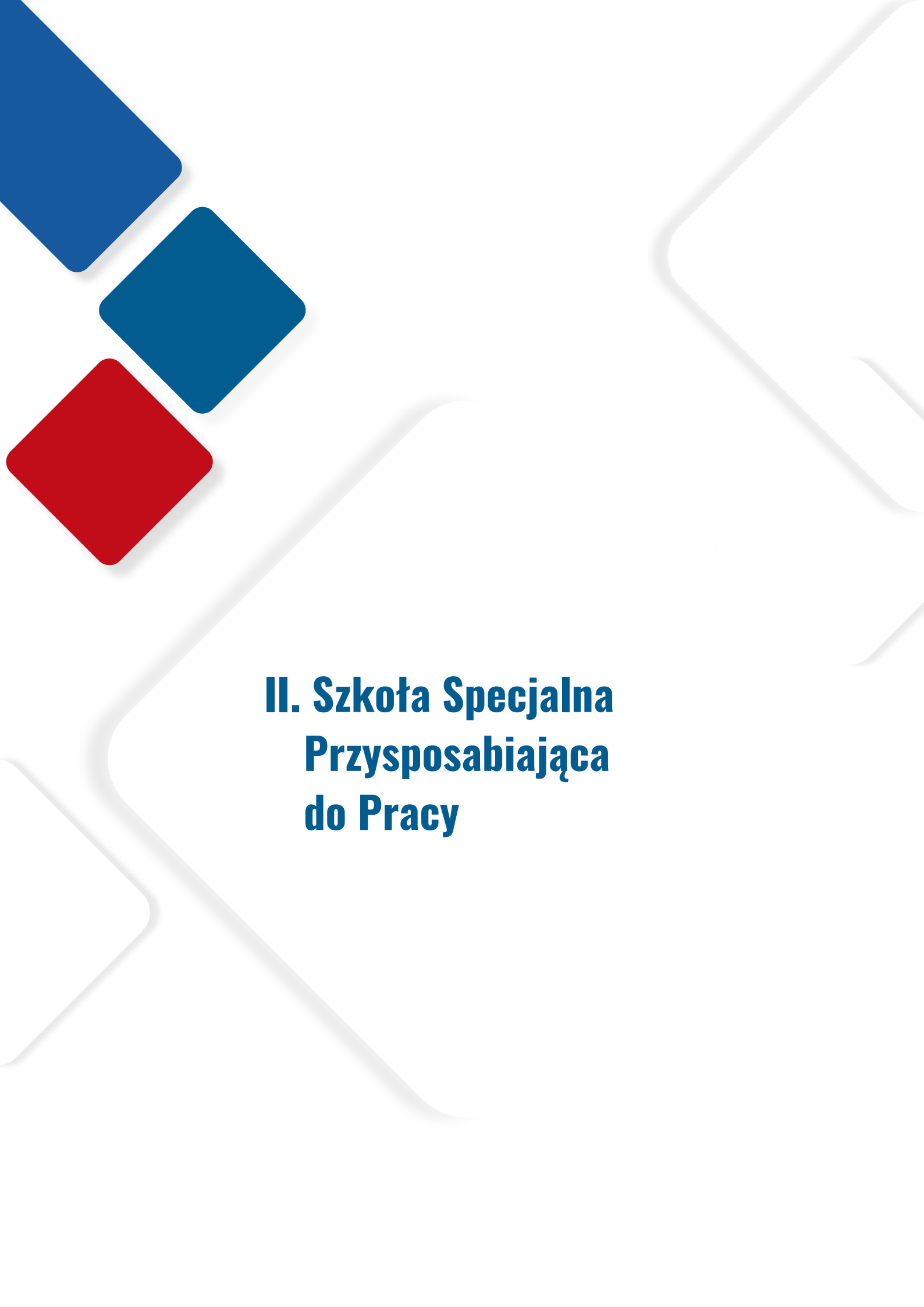
Osoba odpowiedzialna po stronie Szkoły: wychowawca

24. Więcej informacji dostępnych jest na stronie internetowej: [Chce pracować – Stowarzyszenie My dla Innych](#)

Współpraca szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy z **ZAKŁADEM AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ**

Efekty/Istotne informacje:

- Podniesienie jakości i efektywności nauczania, poprzez współpracę przy opracowaniu programu nauczania dla uczniów Szkoły Specjalnej Przysposabiającej do Pracy Nr 2 w Białymstoku w zakresie przedmiotu przysposobienie do pracy.
- Nabywanie przez uczniów dodatkowych umiejętności zawodowych w warunkach rzeczywistego środowiska pracy w trakcie nauki w szkole.
- Realizacja kształcenia zawodowego, w tym praktyk wspomaganych, we współpracy ze szkołą – zwiększenie szansy zatrudnienia uczniów po ukończeniu szkoły: dwóch uczniów-absolwentów SSPdP nr 2 zostało zatrudnionych w ZAZ a kolejna osoba jest w trakcie procesu zatrudnienia.
- Promocja realizacji doradztwa zawodowego i promocja kształcenia zawodowego poprzez wspólne inicjatywy: opracowanie wniosku, organizowanie konkursów zawodowych.
- Kształtowanie kompetencji kluczowych istotnych zarówno w życiu osobistym jak i zawodowym: rozwijanie samodzielności oraz umiejętności komunikacyjnych i współpracy, zadaniowe radzenie sobie ze stresem, adaptacja do zmiany.
- Udział w życiu szkoły.
- Rozwój umiejętności zawodowych uczniów w warunkach rzeczywistego środowiska pracy, w tym poznanie organizacji pracy, rozwój umiejętności praktycznych.
- Uczniowie mają możliwość integracji społecznej oraz rozwinięcia samodzielności w pracy zespołowej.
- Rozwój kompetencji kluczowych Uczniów:
  - a) umiejętność współpracy – praca zespołowa – poczucie odpowiedzialności,
  - b) zadaniowe radzenie sobie ze stresem – co trzeba zrobić, by wyjść z trudnej sytuacji,
  - c) adaptacja do zmiany – dostosowanie się do tego, co nowe i podejmowanie działań w nowych okolicznościach tj. w warunkach pracy,
  - d) umiejętności komunikacyjne – nawiązywanie i podtrzymywanie relacji z pracownikami ZAZ.

II. Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy

1. Funkcjonowanie pierwszych szkół przysposabiających do pracy

Motto:

Do Życia przez Życie

Owidiusz Decroly

Mottem edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną powinna być myśl żyjącego na przełomie XIX i XX wieku belgijskiego lekarza i pedagoga, założyciela Instytutu Nauczania Specjalnego w Brukseli Owidiusza Decroly: „Do życia przez życie”, czyli przygotowanie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną do życia w społeczeństwie poprzez praktyczne wprowadzanie ich do codziennej rzeczywistości.

Każdy człowiek dąży do samodzielności i niezależności. Chce mieć prawo do dokonywania wyborów, podejmowania samodzielnych decyzji, do pracy, która jest ważnym aspektem życia. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną nie są pozbawione takich pragnień. Uznaje się, że mają prawo żyć aktywnie, godnie, mają prawo pracować, ale mimo to traktuje się je raczej mało poważnie. Niestety, często są wyręczane, powstrzymywane przed działaniem. W dalszym ciągu w przeważającej większości są zależne od swoich opiekunów, nie potrafią samodzielnie zorganizować sobie czasu wolnego, są bierne i czekają, aż ktoś zorganizuje im życie, zaplanuje przyszłość.

Możliwość wydłużania uczniom z głębszą niepełnosprawnością intelektualną trzech etapów edukacji (w szkole podstawowej i szkole specjalnej przysposabiającej do pracy (SSPdP), powoduje, że już w szkole podstawowej mamy do czynienia z osobami 18,19, 20-letnimi.

Co to oznacza dla nauczycieli?

Z pewnością **nie wolno** tych uczniów **infantylizować**.

Nauczyciele powinni starać się odchodzić od schematycznie realizowanych przez lata tematów lekcji i starać się tak organizować edukację uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, aby nauczyć ich zachowań akceptowanych

społecznie, aby rozumieli otaczający ich świat, aby rzeczywiście przygotowywać ich do w miarę możliwości samodzielnego, niezależnego życia.

Podczas długiego okresu edukacji (trwającej czasami kilkanaście lat) można nauczyć osobę z niepełnosprawnością bardzo wielu umiejętności i czynności. Ale za wszelką cenę **trzeba efektywnie wykorzystać ten czas**. Efektywność oznacza również koncentrowanie się na sprawach ważnych dla rozwoju tych osób.

Sednem podejmowanych działań jest uznanie uczniów SSPdP za dorosłych i odejście od traktowania ich jak „wieczne dzieci” – powinni oni być tak samodzielni, jak to tylko jest możliwe oraz potrafić korzystać ze wsparcia, podpowiedzi, wskazówek uzyskanych od innych osób.

W walce o godną dorosłość osób z niepełnosprawnością intelektualną, korzystając także z wprowadzonej w 1999 roku reformy edukacji, udało się przekonać ówczesne władze oświatowe do utworzenia w **2004 roku Szkół Specjalnych Przysposabiających do Pracy**.

W styczniu 2005 roku w rozporządzeniu Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu (MENiS) opublikowana została pierwsza podstawa programowa dla tych szkół²⁵.

Wówczas nauczyciele nie mieli doświadczeń w tym zakresie. Wprawdzie docierały do Polski informacje z innych krajów, odbywały się konferencje z udziałem zagranicznych gości, ruszały pierwsze projekty dotyczące zatrudniania wspomagane, jednak wobec powołania nowego typu szkół – wcześniej gimnazjów, a potem szkół przysposabiających do pracy, nauczyciele czuli się zagubieni. Wciąż jeszcze sięgali do znanego im „Programu wychowania i nauczania dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym” – opublikowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) w 1997 roku.

Podstawa programowa z 2005 roku zwracała już uwagę na przygotowanie uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną do pracy. Wówczas określono cele edukacji w tego typu szkole: „utrwalanie i poszerzenie zakresu posiadanej wiedzy, kształcenie kompetencji społecznych, zdolności adaptacyjnych i nabywanie nowych umiejętności, umożliwiających samodzielne, niezależne funkcjonowanie tych uczniów między innymi poprzez:

---

25. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 13 stycznia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 3. Dz.U.2005.19.165. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050190165> [dostęp: 23.11.2024]

- kształtowanie prawidłowej postawy uczniów wobec pracy, w aspekcie motywacji, kompetencji i wykonania;
- przygotowanie do wykonywania indywidualnie i zespołowo różnych prac, mających na celu zaspokojenie potrzeb własnych i otoczenia;
- kształtowanie umiejętności posługiwania się narzędziami, maszynami i urządzeniami oraz opanowanie prostych umiejętności i czynności pracy;
- kształtowanie umiejętności związanych z poszukiwaniem pracy, w tym korzystanie ze źródeł informacji;
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za samodzielnie dokonywane wybory i podejmowane decyzje²⁶.

Wprowadzono nowe przedmioty nauczania:

1. W zakresie zajęć edukacyjnych
  - a) funkcjonowanie osobiste i społeczne
  - b) wychowanie fizyczne
  - c) przysposobienie do pracy
  - d) etyka/religia
2. Zajęcia rewalidacyjne
3. Zajęcia sportowe
4. Zajęcia kształtujące kreatywność, w szczególności muzyka, plastyka, zajęcia rozwijające zainteresowania.

Przedmiot „przysposobienie do pracy” miał za zadanie: kształtowanie „wykonywania różnych prac, w tym porządkowych i pomocniczych oraz opanowanie podstawowych umiejętności i czynności pracy, a także przygotowanie do podjęcia samodzielnej lub wspomaganej pracy na określonym stanowisku na wolnym lub chronionym rynku pracy”²⁷.

W zadaniach szkoły pojawiły się zapisy dotyczące tworzenia warunków umożliwiających dokonywanie właściwego wyboru kierunków przyszłej pracy przez przygotowanie bazy umożliwiającej uczniom zapoznanie się z różnymi czynnościami pracy, jej wytworami oraz dokonywanie samooceny własnych

---

26. Tamże.

27. Tamże.

umiejętności i możliwości (po praktycznym poznaniu wybranych czynności i niezbędnych do ich wykonania umiejętności).

Zalecano także organizowanie w szkole pracowni umożliwiających realizację przysposobienia do pracy oraz wykorzystanie opanowanych umiejętności praktycznych w typowych i nowych sytuacjach.

W zadaniach szkoły podkreślono również potrzebę nawiązywania kontaktu z pracodawcami będącymi osobami fizycznymi, u których uczniowie mogliby być przygotowywani w ramach przedmiotu przysposobienia do pracy, w różnych dziedzinach wskazanych szczegółowo w treści rozporządzenia.

Preferowane były prace na terenie szkoły, szkolnego ogrodu, boiska, ewentualnie otoczenia wokół szkoły.

Niestety, również obecnie, mimo upływu czasu, zdobytego doświadczenia, nowej podstawy programowej, realizacji wielu projektów, część placówek nadal tkwi w tamtej rzeczywistości, realizując taki sam model zajęć przysposobienia do pracy czy kształtujących kreatywność.

2. Założenia najnowszej podstawy programowej

W lutym **2017 roku** opublikowana została nowa **podstawa programowa** kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi²⁸. Opracowały ją trzy czynne zawodowo nauczycielki i specjalistka zatrudnienia wspomaganego, które w poprzednich latach z sukcesem zrealizowały liczne projekty dotyczące praktyk wspomaganych i kładły nacisk na rozwijanie u uczniów kompetencji społecznych i zawodowych.

---

28. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Załącznik nr 5. Dz.U. Poz. 356: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dziennik-ustaw/podstawa-programowa-wychowania-przedszkolnego-oraz-podstawa-programowa-18573276> [dostęp w dn. 09.11.2024]

Celem głównym edukacji tej grupy uczniów jest efektywne **przygotowanie ich do dorosłości**, w tym praktyczne przysposobienie do podjęcia zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy.

Ponadto istotnymi celami są także: utrwalanie i poszerzanie zakresu już posiadanej wiedzy i umiejętności, doskonalenie już posiadanych kompetencji społecznych, zdolności adaptacyjnych i kształcenie nowych umiejętności umożliwiających samodzielne, niezależne funkcjonowanie uczniów w przyszłości między innymi przez:

- rozwijanie zaradności, wspomaganie autonomii i niezależności życiowej uczniów;
- doskonalenie kompetencji społecznych, pozwalających zbudować pozytywny obraz samego siebie i pokonać lęk przed otoczeniem;
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za samodzielnie dokonywane wybory i podejmowane decyzje (przewidywanie skutków własnych decyzji, wyciąganie wniosków i przewidywanie konsekwencji swoich działań);
- rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i budowania relacji z innymi osobami odpowiednio do pełnionych ról społecznych;
- przygotowanie do wykonywania, indywidualnie i zespołowo różnych prac, mających na celu zaspokajanie potrzeb własnych i otoczenia;
- kształtowanie kompetencji społeczno-zawodowych istotnych z punktu widzenia samostanowienia w dorosłym życiu;
- kształtowanie kluczowych kompetencji zawodowych ucznia;
- kształtowanie prawidłowej postawy uczniów wobec pracy, w aspekcie motywacji, kompetencji i zaangażowania w pracę;
- kształtowanie umiejętności oceny własnych kompetencji zawodowych, w tym umiejętności praktycznych;
- kształtowanie umiejętności autoprezentacji;
- kształtowanie umiejętności praktycznych do podjęcia zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy, w tym udziału w praktykach wspomaganych;
- kształtowanie umiejętności zdobywania, utrzymywania i wypowiedzania zatrudnienia;
- zwiększenie zakresu możliwości przygotowania ucznia do podejmowania decyzji w zakresie wyboru celowej aktywności po zakończeniu edukacji

(w tym w warsztacie terapii zajęciowej, środowiskowym domu samopomocy, zakładzie aktywności zawodowej, zakładzie pracy chronionej, na otwartym rynku pracy), w zależności od indywidualnych predyspozycji, możliwości i ograniczeń;

- wyposażenie ucznia w takie umiejętności i wiadomości, które pozwolą mu na korzystanie – na miarę indywidualnych możliwości – z jego wolności i praw człowieka²⁹.

W szkołach specjalnych przystosowujących do pracy wyodrębnia się:

1. Zajęcia edukacyjne:

- a) funkcjonowanie osobiste i społeczne,
- b) zajęcia rozwijające komunikowanie się,
- c) zajęcia kształtujące kreatywność,
- d) przystosowanie do pracy,
- e) wychowanie fizyczne,
- f) etyka/ religia.

2. Zajęcia rewalidacyjne³⁰.

Zajęcia z przedmiotu **funkcjonowanie osobiste i społeczne** mają na celu wszechstronny rozwój uczniów oraz takie ich przygotowanie do pełnienia ról społecznych, w tym pracowniczych, aby mogli jako osoby dorosłe w jak najbardziej optymalny sposób zintegrować się ze środowiskiem.

Od 2017 roku wprowadzony został nowy przedmiot nauczania – **zajęcia rozwijające komunikowanie się** w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Zajęcia te mają służyć dalszemu nabywaniu języka i umiejętności porozumiewania się w bliskim i dalszym środowisku w mowie i w każdy możliwy dla ucznia sposób (jeżeli jest to potrzebne uczniowi także z zastosowaniem wspomagających i alternatywnych metod komunikacji – AAC), również z wykorzystaniem odpowiednich pomocy do komunikacji i technologii informacyjno-komunikacyjnej.

Ważne jest między innymi:

- a) wzmacnianie motywacji uczniów do inicjatywy oraz aktywności komunikacyjnej;

---

29. Tamże.

30. Tamże.

- b) rozwijanie umiejętności słuchania, wypowiadania się, zadawania pytań, nawiązywania i prowadzenia dialogu, udzielania adekwatnych informacji zwrotnych;
- c) rozwijanie umiejętności autoprezentacji;
- d) rozwijanie umiejętności proszenia o pomoc, wyrażania wdzięczności i dziękowania;
- e) uczenie się rozwiązywania problemów i zachowań w sytuacjach konfliktowych;
- f) rozwijanie zachowań asertywnych, umiejętności odmawiania;
- g) rozwijanie umiejętności nawiązywania i podtrzymywania przyjaźni, dbania o przyjaciół i znajomych;
- h) praktyczne wykorzystywanie umiejętności czytania i pisania do formułowania krótkich wypowiedzi, tworzenia i przekazywania informacji z zastosowaniem form gramatycznych (w szczególności tekstów kierowanych do różnych adresatów i w różnych celach, pisania na temat własnych doznań i potrzeb, np. związanych z zatrudnieniem);
- i) doskonalenie umiejętności posługiwania się sprzętem lub oprogramowaniem wspomagającym komunikację, rozwijanie umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami³¹.

Uczeń powinien mieć możliwość doświadczania komunikowania się z różnymi osobami, także w instytucjach, punktach usługowych, miejscach pracy.

W ramach tego przedmiotu można realizować tematykę związaną z dorosłością, z zatrudnieniem, a także grupowe zajęcia z doradztwa zawodowego.

Znacząco poszerzono ofertę **zajęć kształtujących kreatywność** w wymiarze 4 godzin tygodniowo. Już skończył się czas proponowania dorosłym (lub prawie dorosłym) uczniom zajęć plastycznych czy muzyki z rytmiką. Obecnie w ramach tego przedmiotu zaleca się katalog **aktywności do wyboru**, zgodnie z zainteresowaniami i mocnymi stronami ucznia. Wykaz propozycji może być rozszerzany w zależności od warunków szkoły i lokalnego środowiska oraz od możliwości praktycznego wykorzystania osiągniętych umiejętności w życiu dorosłym.

W zależności od potrzeb uczniów, ale również od ich możliwości, w ramach przedmiotu mogą być organizowane zajęcia: malarstwo, batik, rysunek, kolaż, decoupage, modelarstwo/ rzeźba, obróbka drewna/ metalu, zajęcia muzyczne/

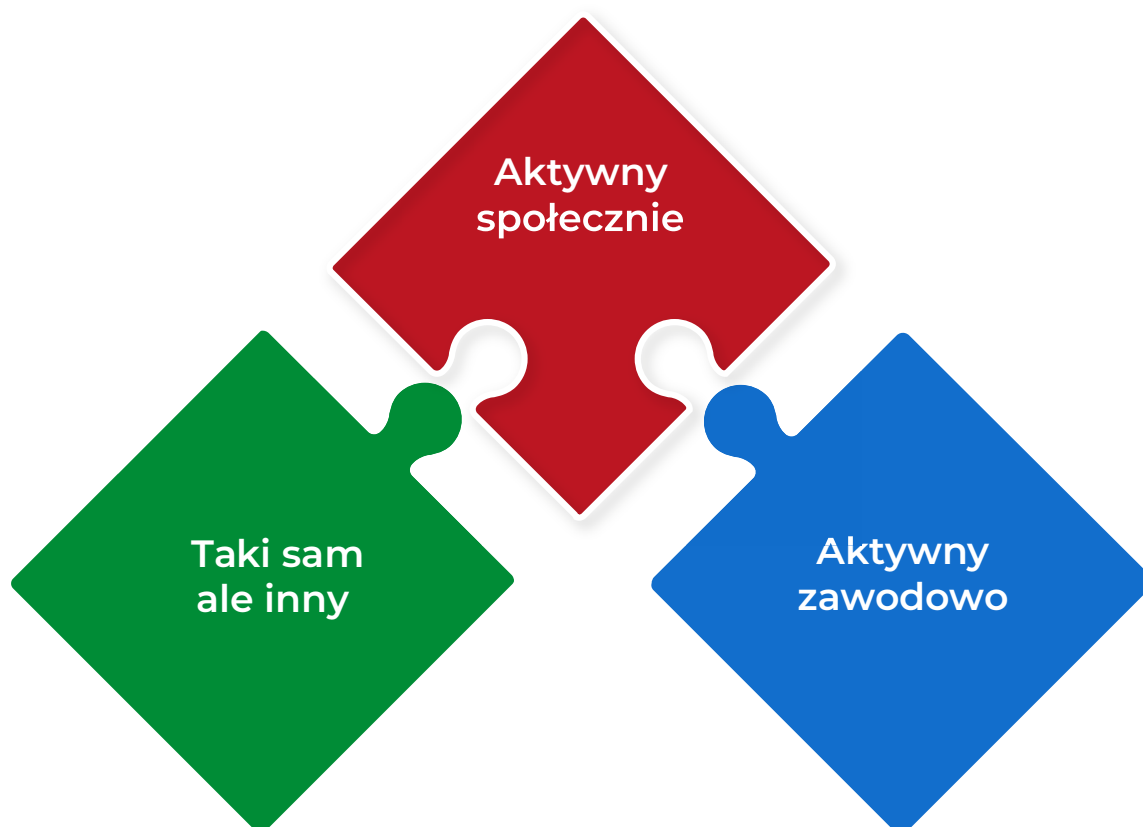
31. Tamże.

wokalne, taniec, różne rodzaje gimnastyki, np. przy muzyce, zajęcia sportowe, teatr/pantomima, florystyka, ogrodnictwo, tkactwo/dziewiarstwo, zajęcia komputerowe itp. Głównym celem tych zajęć jest nauczenie dorosłych uczniów organizacji i sposobu spędzania czasu wolnego.

Rekomenduje się uczestniczenie w większości tych zajęć, aby uczniowie wybrali, to co naprawdę ich interesuje, sprawia im radość. Powinni mieć możliwość poznania wszystkich aktywności. Można to tak zorganizować, aby na przykład przez pierwszy semestr odbywały się 3 rodzaje zajęć kreatywnych, w drugim semestrze kolejne trzy. W następnych latach można wprowadzać pozostałe formy. W ostatniej klasie uczniowie mogliby sami decydować, które zajęcia wybierają.

Treści nauczania zostały ujęte w następujące obszary tematyczne:

Źródło: Opracowanie własne.

We wszystkich tych obszarach położono nacisk na tematykę związaną z byciem dorosłym człowiekiem.

W związku z problematyką podjętą w poradniku analizie poddany zostanie obszar trzeci, w którym szczególną uwagę zwrócono na następujące treści nauczania:

1. rozpoznawanie i nazywanie własnych potrzeb i oczekiwań w stosunku do pracy; uczenie się określania swoich mocnych i słabych stron w sytuacji pracy;
2. uczenie się określania swoich preferencji (zainteresowań) i predyspozycji zawodowych, doskonalenie umiejętności planowania swojej przyszłości zawodowej;
3. poznawanie znaczenia pracy w życiu człowieka;
4. poznawanie zawodów i czynności zawodowych, dokonywanie wyborów zgodnie z preferencjami i możliwościami;
5. poznawanie szans i zagrożeń wynikających z podjęcia decyzji o zatrudnieniu;
6. uczenie się aktywnego poszukiwania pracy;
7. doskonalenie umiejętności posługiwania się komputerem i wykorzystywania go jako źródła informacji i narzędzie wypowiedzi;
8. uczenie się technik autoprezentacji i prowadzenia rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą;
9. uczestniczenie w praktykach wspomaganych; uczenie się czynności pracy na konkretnych stanowiskach pracy;
10. zapoznanie się z dokumentacją formalną związaną z podjęciem zatrudnienia;
11. poznawanie praw i obowiązków pracownika;
12. poznawanie praw i obowiązków pracodawcy;
13. poznanie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy oraz przepisów przeciwpożarowych;
14. uczenie się radzenia sobie z sytuacjami trudnymi w pracy;
15. kształtowanie umiejętności społecznych niezbędnych w pracy;
16. poznawanie stanowiska pracy i kultury zakładu pracy.

Treści te powinny być realizowane na większości przedmiotów i na zajęciach rewalidacyjnych.

Nie każdy uczeń z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi będzie mógł w tak szerokim zakresie skorzystać z proponowanej tematyki, organizowanych wizyt studyjnych czy praktyk wspomaganych. W takiej sytuacji zespół nauczycieli i specjalistów pracujących w szkole powinien poszukać dla ucznia **optymalnego modelu jego edukacji**, być może w oparciu o istniejące w placówce pracownie, umożliwiające realizację przysposobienia do pracy oraz bazę materialno-dydaktyczną.

Priorytetem w edukacji uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi jest poszerzanie ich kompetencji osobistych, społecznych i komunikacyjnych, doświadczanie i rozumienie sytuacji związanych z dorosłym życiem, przygotowanie uczniów do zatrudniania wspomaganego lub innej formy zatrudniania albo do efektywnego funkcjonowania w dziennych placówkach aktywności dla osób dorosłych, w maksymalnej integracji z innymi członkami społeczności lokalnej.

Podkreśla się też znaczenie przygotowywania uczniów do samodzielnego zamieszkania lub korzystania z mieszkalnictwa grupowego.

W szkole organizuje się oddziały klasowe. O doborze uczniów do oddziałów decydują głównie ich potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne. Najważniejszym kryterium powinno być **dobro ucznia** i uzasadnione przekonanie, że tworzymy dla niego najkorzystniejsze warunki przygotowujące go do wchodzenia w dorosłe życie.

Na zakończenie edukacji wskazane jest przygotowanie suplementu do świadectwa ukończenia SSPdP. Powinien on zawierać opis kluczowych kompetencji społeczno-zawodowych i osobistych ucznia wraz z jego preferencjami i predyspozycjami, a także szczegółowymi informacjami na temat sposobu komunikowania się lub korzystania ze specjalnych środków wspomagających komunikację (AAC) oraz wskazanie odbytych praktyk wspomaganych na otwartym rynku pracy³².

³² Tamże.

Poniżej propozycja wzoru suplementu do świadectwa ukończenia szkoły specjalnej przystosowującej do pracy.

..... (pieczęć szkoły)	..... (miejscowość, data)
Suplement do świadectwa ukończenia Szkoły Specjalnej Przystosowującej do Pracy nr	
Imię i nazwisko absolwenta szkoły	
Umiejętności i kompetencje społeczno-zawodowe i osobiste absolwenta	
Mocne strony absolwenta	
Sposób komunikowania się absolwenta/ korzystanie ze specjalnych środków wspomagających porozumiewanie się	
Odbyte praktyki wspomagane na otwartym rynku pracy	
Preferowane przez absolwenta prace, czynności	
Rekomendacje dotyczące optymalnego modelu przyszłości absolwenta	
..... Pieczęć i podpis dyrektora szkoły	..... Podpis wychowawcy

Źródło: opracowanie własne, na podstawie treści w: «Model wdrożenia praktyk wspomaganych w szkołach przystosowujących do pracy.» Podręcznik instruktażowy dla nauczycieli.

Podstawa programowa a kompetencje kluczowe

Kompetencje kluczowe to kompetencje, które wspierają rozwój osobisty, włączanie w życie społeczne, aktywne obywatelstwo i możliwość znalezienia zatrudnienia.

W 2006 r. Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej przyjęły zalecenie w sprawie rozwijania kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (od tego czasu dokument był wielokrotnie aktualizowany). Celem tego działania było zwrócenie uwagi na równy dostęp do edukacji, aby każdy jej odbiorca miał szansę na zdobycie podstawowych kompetencji umożliwiających mu, np. znalezienie pracy.

W najnowszych zaleceniach Unii Europejskiej z 2018 roku wyodrębniono 8 takich kompetencji:

Źródło: Opracowanie własne.

8. kompetencje w zakresie świadomości ekspresji kulturalnej³³.

Czy szkoła specjalna przysposabiająca do pracy jest w stanie rozwijać te umiejętności u swoich uczniów?

Gdyby skupić się jedynie na trudnościach w uczeniu się młodzieży z głębszą

³³ Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie. Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Dz.U.UE.C.2018.189.1: <https://www.prawo.pl/akty/dz-ue-c-2018-189-1,69055843.html> [dostęp dn. 09.11.2024]

niepełnosprawnością intelektualną i z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz na ich zaburzonym funkcjonowaniu psychomotorycznym, rozwój wskazanych wyżej kompetencji kluczowych w trakcie ich edukacji wydawałby się wręcz niemożliwy. Jednak analiza podstawy programowej pozwala na spojrzenie na to zagadnienie z innej perspektywy. Z treści nauczania można wyodrębnić umiejętności ważne dla uczniów i podporządkować je tym kompetencjom kluczowym, które człowiek powinien rozwijać w trakcie swojego życia, aby osiągnąć sukces zawodowy i prywatny.

Mogą to być następujące treści:

1. kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji:

- rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i budowania relacji z innymi osobami odpowiednio do pełnionych ról społecznych;
- zapewnienie uczniom dostępu do różnych źródeł informacji i opanowanie umiejętności korzystania z nich;
- wzmacnianie motywacji uczniów do inicjatywy oraz aktywności komunikacyjnej;
- rozwijanie umiejętności słuchania, wypowiadania się, zadawania pytań, nawiązywania i prowadzenia dialogu, udzielania adekwatnych informacji zwrotnych;
- praktyczne wykorzystywanie umiejętności czytania i pisania do formułowania krótkich wypowiedzi, tworzenia i przekazywania informacji z zastosowaniem form gramatycznych (w szczególności tekstów kierowanych do różnych adresatów i w różnych celach, pisania na temat własnych doznań i potrzeb, np. związanych z zatrudnieniem);
- doskonalenie umiejętności korzystania z instrukcji (opracowanych przy pomocy zdjęć, obrazków, symboli, z tekstem łatwym do czytania itp.).

2. kompetencje w zakresie wielojęzyczności: poznawanie elementów obyczajów, tradycji innych krajów, opanowanie niektórych zwrotów grzecznościowych.

3. kompetencje matematyczne i kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii:

- uczenie się samodzielnego planowania wydatków i gospodarowania pieniędzmi;

- doskonalenie umiejętności samodzielnego robienia zakupów i korzystania z punktów usługowych.

4. kompetencje cyfrowe:

- doskonalenie umiejętności posługiwania się sprzętem lub oprogramowaniem wspomagającym komunikację, rozwijanie umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami;
- odbieranie, przekazywanie i wykorzystywanie różnych informacji, w tym docieranie, korzystanie, tworzenie i przetwarzanie informacji za pomocą różnych środków (również z wykorzystaniem komputera – korzystanie z Internetu, portali społecznościowych, poczty elektronicznej, encyklopedii multimedialnych, obsługa programów tekstowych i graficznych);
- uczenie się odróżniania fikcji od rzeczywistości – świat kina, teatru, literatury, gier komputerowych;
- poznawanie zasad bezpieczeństwa w kontaktach z innymi ludźmi, nawiązywanych za pomocą Internetu i innych nowych technologii.

5. kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się:

- uczenie się zachowań właściwych dla pracownika/uczestnika placówki aktywności dla osób dorosłych;
- uczenie się samodzielności w mieszkaniu treningowym;
- uczestniczenie w praktykach wspomaganych; uczenie się czynności pracy na konkretnych stanowiskach pracy;
- uczenie się radzenia sobie z sytuacjami trudnymi w pracy;
- poznanie stanowiska pracy i kultury zakładu pracy.

6. kompetencje obywatelskie:

- doskonalenie kompetencji społecznych, pozwalających zbudować pozytywny obraz samego siebie i pokonać lęk przed otoczeniem;
- dalsze poznawanie własnego regionu, kultury, tradycji regionalnych, organizacji i instytucji działających na danym terenie;
- rozumienie ważnych wydarzeń w rodzinie, miejscu zamieszkania, kraju, uczestniczenie w tych wydarzeniach;
- uczenie się utożsamiania z własnym krajem;

- rozumienie konieczności budowania wokół siebie kręgu wsparcia – grupy przyjaznych osób (sąsiedzi, dalsza rodzina, rówieśnicy, znajomi, rodzina itd.);
- doskonalenie umiejętności poprawnego zachowania się w miejscach publicznych;
- uczenie rozumienia sytuacji utrzymania bliskości lub dystansu w relacjach z innymi;
- doskonalenie umiejętności pomagania sobie i innym;
- uczenie się wykonywania pracy charytatywnej/wolontariackiej;
- uczenie się prowadzenia życia towarzyskiego;
- doskonalenie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach groźnych i trudnych;
- uczenie się radzenia sobie ze stresem;
- uczenie się bycia asertywnym;
- stosowanie się do zasad savoir-vivre (odpowiednie zachowanie w różnych sytuacjach, postawy wobec innych osób);
- kształtowanie umiejętności społecznych niezbędnych w pracy.

7. kompetencje w zakresie przedsiębiorczości:

- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za samodzielnie dokonywane wybory i podejmowane decyzje (przewidywanie skutków własnych decyzji, wyciąganie wniosków i przewidywanie konsekwencji swoich działań);
- przygotowanie do wykonywania, indywidualnie i zespołowo, różnych prac, mających na celu zaspokajanie potrzeb własnych i otoczenia;
- kształtowanie kompetencji społeczno-zawodowych istotnych z punktu widzenia samostanowienia w dorosłym życiu;
- kształtowanie kluczowych kompetencji zawodowych ucznia;
- kształtowanie prawidłowej postawy uczniów wobec pracy, w aspekcie motywacji, kompetencji i zaangażowania w pracę;
- kształtowanie umiejętności oceny własnych kompetencji zawodowych, w tym umiejętności praktycznych;
- kształtowanie umiejętności autoprezentacji;
- kształtowanie umiejętności praktycznych do podjęcia zatrudnienia

na otwartym lub chronionym rynku pracy, w tym udziału w praktykach wspomaganych;

- kształtowanie umiejętności zdobywania, utrzymywania i wypowiedzania zatrudnienia;
- pomoc i wsparcie w tworzeniu i realizowaniu planów życiowych, motywowanie do osobistego zaangażowania;
- przyswajanie podstawowej wiedzy o pracy i poznawanie typowych sytuacji związanych z pracą;
- uczenie wykonywania różnych prac zgodnie z preferencjami i predyspozycjami ucznia;
- poznawanie znaczenia słów: odpowiedzialność, obowiązkowość;
- doskonalenie umiejętności dokonywania wyborów w różnych sytuacjach życiowych;
- doskonalenie umiejętności współpracy z innymi osobami;
- poznawanie zawodów i czynności zawodowych, dokonywanie wyborów zgodnie z preferencjami i możliwościami;
- poznawanie szans i zagrożeń wynikających z podjęcia decyzji o zatrudnieniu;
- uczenie się aktywnego poszukiwania prac.

8. kompetencje w zakresie świadomości ekspresji kulturalnej:

- rozwijanie kreatywności uczniów oraz ich uzdolnień i zainteresowań;
- kształtowanie umiejętności organizowania bezpiecznego wypoczynku i czasu wolnego przez podejmowanie różnych aktywności;
- wyrażanie przeżyć i emocji za pomocą dostępnych dla uczniów środków wyrazu, także artystycznych;
- kształtowanie zainteresowań i ujawnianie zdolności, w szczególności muzycznych, tanecznych, plastyczno-technicznych, teatralnych, sportowych itp.³⁴.

³⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017. Dz.U. Poz. 356.

SKORZYSTAJ!

Przykładowe materiały do zastosowania:

1. Pakiet *Pewny start. O dorosłości. Tacy sami, ale inni, Aktywni społecznie, Aktywni zawodowo* – to zestaw nowoczesnych materiałów dydaktycznych, kart pracy, które powstały przede wszystkim dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną przygotowujących się do stawienia czoła wyzwaniom dorosłości. Wyd. Szkolne PWN, 2016, 2020.
2. **Różnorodne materiały edukacyjne Grupy Wydawniczej Harmonia**, na przykład:
  - *Żyję w społeczeństwie*. Pakiet edukacyjny dla uczniów szkół specjalnych przysposabiających do prac. Kurjata H., Rabant E.
  - *Wchodzę w dorosłość*. Pakiet edukacyjny dla uczniów szkół specjalnych przysposabiających do pracy. Kurjata H., Rabant E.
  - *Jestem aktywny zawodowo*. Pakiet edukacyjny dla uczniów szkół specjalnych przysposabiających do pracy. Kurjata H., Rabant E.
3. Seria **Aktywni Zawodowo Publikacje Nowa Era** – materiały edukacyjne i ćwiczeniowe dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną uczęszczających do szkół ponadpodstawowych, w tym młodzieży z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, uczącej się w szkołach przysposabiających do pracy.

Materiały bezpłatne do pobrania na stronach internetowych:

1. **Jestem dorosły-chcę pracować** – zestaw materiałów wspierających młodzież z niepełnosprawnością w procesie przechodzenia z edukacji na rynek pracy. Materiały przygotowane pod kierunkiem profesora Wojciecha Otrębskiego.
2. **SPECOLIGO** – strona internetowa z bezpłatnymi materiałami edukacyjnymi dla SSPdP. Zawiera pomysły, inspiracje i materiały dla pedagogów specjalnych podzielone na przedmioty szkolne, dostosowane do różnych grup uczniów, w tym materiały do komunikacji AAC, karty pracy, prezentacje oraz materiały interaktywne. Dostępna jest tu również tematyka związana z przygotowaniem do pracy, m.in. tematy:
  - Ja w pracy
  - Czas wolny

- Komunikacja miejska
  - Bezpieczeństwo na drodze
  - Higiena osobista
  - Co mówi o nas nasze ubranie?
3. **SPECJALNI** – strona internetowa zawierająca porady, kursy i materiały edukacyjne dla pedagogów specjalnych, nauczycieli i terapeutów.
4. Materiały o różnorodnej tematyce przygotowane w tekście łatwym do czytania i zrozumienia: [Publikacje – PSONI Zarząd Główny](#).

Przykładowe tytuły broszur:

- Moje prawo do pracy
- Moje sposoby na odpowiednie zachowanie w miejscu pracy
- Moje dorosłe życie
- Moja samodzielność
- Moje sprawy załatwiam samodzielnie
- Moje bezpieczne umowy
- Mój czas wolny
- Ja i moje emocje

3. Organizacja i wyposażenie szkół specjalnych przysposabiających do pracy

01

_____
Jak prawidłowo zorganizować
szkołę przysposabiającą do pracy?
_____

02

_____
Jak zorganizować swoją klasę?
_____

03

_____
Jakie powinno być wyposażenie
klasy?
_____

Źródło: Opracowanie własne.

To pytania nurtujące większość nauczycieli, gdyż do nich należy zadanie kształtowania otoczenia edukacyjnego. Ich aktywność, pomysłowość może zasadniczo wpłynąć na wygląd, wyposażenie i funkcjonalność pomieszczeń, w których spędzają z uczniami wiele godzin.

Najczęściej szkoły przysposabiające do pracy mieszczą się w zespołach szkół, w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, w zespołach placówek szkolno-wychowawczo-rewalidacyjnych, w których prowadzone są też czasami wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, przedszkola, zespoły rewalidacyjno-wychowawcze, szkoły podstawowa. Dorośli uczniowie powinni mieć swoje sale w wydzielonej części budynku, a pomieszczenia ich szkoły powinny być inaczej zorganizowane.

Interesujące rozwiązania zastosowane w szkołach dla dorosłych uczniów z niepełnosprawnościami zaobserwowali uczestnicy wyjazdów studyjnych z 16 krajów europejskich. Zwracali uwagę, że w wielu odwiedzonych placówkach sale przypominały bardziej pokoje w domu, niż klasy lekcyjne. Były kąci

wypoczynkowe z sofą, fotelami, stolikiem kawowym, stojącą lampą, aneksy kuchenne, były też okrągłe stoły do wspólnej pracy zapewniające wzajemny kontakt, ale też wyodrębnione miejsca do pracy indywidualnej. Korytarze szkoły były również zaaranżowane w odpowiedni sposób: stworzono tam kąciki zainteresowań, miejsce do spotkań towarzyskich.

Pracownie przypominały mini zakłady pracy, ale wynikało to z faktu, że już na etapie szkoły, w większości krajów, przygotowuje się uczniów do konkretnych miejsc pracy, precyzyjnie planuje się ich przyszłość i aktywności w dorosłym życiu. Szczególną uwagę zwrócono na kuchnie, w których każdy uczeń miał własny aneks (kuchenkę, zlew, szafki z garnkami, komplety sztućców, miksery, blendery, naczynia, itd.). Były spiżarnie na produkty, które uczniowie sami wykonali. Na stołach leżały ofoliowane instrukcje, jak przygotowywać konkretne potrawy.

Z satysfakcją można zauważyć, że wielu dyrektorów i nauczycieli przeniosło już te pomysły do polskich szkół. Funkcjonują coraz lepiej zagospodarowane klasy, korytarze, odpowiednio wyposażone pracownie: gospodarstwa domowego, rękodzieła, stolarskie, ślusarskie, krawieckie, ogrodnicze, prac biurowych, kuchnie dydaktyczne, inne.

Baza placówki powinna dać możliwość uczenia się bardzo wielu umiejętności w naturalnych warunkach, z wykorzystaniem prawdziwych urządzeń, przedmiotów, produktów; każdy uczeń powinien mieć swoje stanowisko pracy. Do oznakowania elementów wyposażenia warto zastosować etykiety z ich nazwami – nie tylko pozwoli to uporządkować otoczenie, ale także wspomaga komunikację i rozwój specjalistycznego słownictwa, wzmocni pamięć miejsca i przestrzeni.

Przykład:

Zastosowanie systemów obrazkowych, takich jak piktogramy (dostępne na przykład: [Piktogramy: wektory i ilustracje do darmowego pobrania \(Freepik\)](#)), symbole komunikacji obrazkowej (system PCS), rysunki, zdjęcia czy etykiety do oznaczenia różnych miejsc w klasach, pracowniach. Ułatwia to odnalezienie potrzebnych narzędzi, urządzeń, produktów i pozwala na nauczanie uczniów utrzymywania porządku.

SKORZYSTAJ!

Więcej informacji na temat systemu wsparcia osób o złożonych potrzebach w komunikowaniu się, wymagających wspomagających i alternatywnych metod komunikowania się (AAC i ETR) dostępnych jest na przykład na stronie internetowej Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną, w zakładce [Nowe narzędzia wsparcia](#).

Cenne wskazówki praktyczne można znaleźć również w publikacji autorstwa: Abramowska B., Makowiecka K., Czarkowska M., Zima-Parjaszewska M. *Tekst łatwy do czytania i rozumienia. Instrukcja tworzenia i stosowania materiałów edukacyjnych i ćwiczeniowych* (2021), Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną [Czytam-i-wiem_INSTRUKCJA_z-okladka.pdf \(PDF, 1,6 MB\)](#)

Należy pamiętać także o uczniach ze wzmożoną potrzebą ruchu. Warto mieć w klasie duże piłki do siedzenia, by podczas zajęć mogli oni na nich siedzieć, balansować ciałem, podskakiwać. Oczywiście nie mogą z nich korzystać na zajęciach z użyciem narzędzi.

Rekomenduje się też wprowadzenie w szkołach organizacji bezdzwonkowej. Wówczas nauczyciel, kierując się własną oceną dyspozycji psychofizycznej uczniów, sam decyduje o natężeniu wysiłku uczniów, stosowaniu odmiennych form aktywności, wprowadzaniu przerw wspólnych lub indywidualnych.

Praca z uczniami

Jak należy uczyć dorosłych uczniów, aby ich edukacja była efektywna?

To kolejne pytanie, które stawia sobie niejednokrotnie nauczyciel pracujący z osobami z niepełnosprawnością intelektualną.

Wsparcie takich uczniów wymaga szerokiego zakresu działań. Jeżeli osoba z niepełnosprawnością intelektualną nie ma możliwości uczenia się rzeczy praktycznych, przydatnych w codzienności, funkcjonowania w otaczającym świecie, uczenia się dokonywania samodzielnych wyborów i ponoszenia odpowiedzialności, to nie będzie miała szans na usamodzielnienie i uzyskanie choćby indywidualnego zakresu niezależności.

Kształtowanie zaradności życiowej osób z intelektualną niepełnosprawnością powinno odbywać się przez cały okres ich edukacji, od najmłodszych lat, podczas różnych lekcji, zajęć rewalidacyjnych, przerw, wycieczek, wyjazdów, zajęć świetlicowych.

Istotne jest, by do szkoły przysposabiającej do pracy, trafiali uczniowie, którzy po kilku czy kilkunastu latach nauki w szkole podstawowej byli w miarę samodzielni, by radzili sobie z wieloma zadaniami życia codziennego.

Dominującymi metodami pracy powinny być: obserwacja, pokaz i praktyczne działanie. Należy ograniczyć metody słowne. Doskonale sprawdzają się również wycieczki dydaktyczne, scenki sytuacyjne. Warto kręcić filmy, robić zdjęcia, aby przypomnieć uczniom różne sytuacje i ich aktywności, także podczas zajęć w pracowniach, wizyt studyjnych w zakładach pracy, w urzędach czy podczas praktyk wspomaganych. Zdjęcia można wykorzystać następnie do kart pracy. Uczniowie będą wówczas bardziej zmotywowani do działania. Należy jednak pamiętać, aby praca dydaktyczna nie była oparta wyłącznie na tych kartach.

Nauczyciele powinni zrozumieć, że ich obowiązkiem jest nauczanie różnych prac, czynności oraz ich zaplanowania od początku do końca. W szkole niejednokrotnie można wyczuć wspaniałe zapachy – ciast, pizzy, itp., ale czy uczniowie robili tę potrawę samodzielnie? Czy w przyszłości będą potrafili samodzielnie zrobić zakupy, zapłacić za nie i z zakupionych produktów przygotować obiad? Niestety zdarzają się sytuacje, w których uczeń, podczas zajęć kulinarnych wykonuje tylko pojedyncze czynności, np. trze na tarce lub kroci, a w pracowni stolarskiej wygląda papierem ściernym klocek z drewna.

Podczas różnorodnych zajęć, właściwie przez cały okres edukacji, koniecznie należy pracować nad rozpoznawaniem pieniędzy, rozumieniem ich wartości i gospodarowaniem nimi.

SKORZYSTAJ!

Podręcznik: *Zdobywamy nowe kompetencje. Scenariusze zajęć. Podręcznik dla trenerów* [Publikacje – PSONI Zarząd Główny](#).

Edukację na zajęciach przysposabiających do pracy rozpoczyna się od poznania wyposażenia pracowni i uczenia zasad BHP. O bezpieczeństwie powinno się mówić na każdym zajęciu, a wraz z uczniami także przygotować regulamin zachowania

w poszczególnych pracowniach (w prostym języku, z rysunkami, piktogramami, by ci uczniowie, którzy nie opanowali techniki czytania, rozumieli regulamin).

Każdą pracę należy dzielić na wiele etapów, na części składowe wykonywanej czynności. Nauczyciel wielokrotnie musi zrobić pokaz wykonywanego etapu pracy, skomentować go prostym językiem. Następnie powinien wykonać zadanie razem z poszczególnymi uczniami. Każda osoba wielokrotnie powinna powtarzać daną aktywność i to w różnych sytuacjach.

Ważne jest przygotowanie instrukcji dotyczących wykorzystywania sprzętów oraz zachowania się w różnych sytuacjach – w szkole czy na praktykach. Te materiały muszą być odpowiednio dostosowane do możliwości psychofizycznych ucznia, a także dostępne i przydatne praktycznie. Mogą mieć formę obrazkową (zdjęcia, rysunki, piktogramy, PCS), obrazkowo-wyrazową, obrazkowo-zdaniową, czy tylko tekstową lub multimedialną. Powinny być prezentowane na wysokości wzroku ucznia, można je umieszczać na stolikach na podpórkach pod książki. Kiedy uczniowie będą kończyć szkołę, powinni zabrać ze sobą pakiet takich instrukcji, które przydadzą im się na dalszych etapach życia.

Podczas zajęć w pracowniach należy wspólnie z uczniami planować działania, np. układać listę zakupów, prowadzić trening finansowy, doskonalić umiejętność czytania (przepisy, instrukcje, oznaczenia w sali), liczenia, mierzenia, odważania, uczyć obsługi wszystkich sprzętów i przestrzegania zasad bezpieczeństwa.

Uczenie osób z niepełnosprawnością intelektualną musi być **funkcjonalne**.

Podejmując się kształcenia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, już od samego początku należy mieć wizję **użyteczności** systemu edukacji, który przygotowuje ich do samodzielności i odpowiedzialności.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną są w stanie nauczyć się wielu czynności, opanować liczne umiejętności, mają jednak kłopoty z ich przeniesieniem na inne sytuacje codzienne. Dlatego tak ważne jest poszerzanie zakresu różnych doświadczeń życiowych.

Przy każdej nadarzającej się sytuacji należy systematycznie powtarzać opanowane umiejętności.

W edukacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną nauczyciel nigdy nie może powiedzieć, że „to już przerobił z uczniami” i nie musi do danej tematyki wracać.

ZAPAMIĘTAJ!

- Nawiąż dobry emocjonalny kontakt z uczniem, musi się poczuć bezpiecznie.
- Bazuj na mocnych stronach ucznia, wzmacniaj jego zainteresowania oraz naturalną ciekawość.
- Rozwijaj i stopniowo rozszerzaj jego naturalną aktywność.
- Ogranicz przekaz werbalny na rzecz wprowadzania instrukcji pokazowo-słownych.
- Powtarzaj polecenia, mów prostym językiem, odwołuj się do konkretów z codziennego życia.
- Umiejętnie formułuj polecenia i pytania (mów krótko, prostymi zdaniami, odnoś się do tego, czego chcesz nauczyć, nie zmieniaj poleceń, nie używaj złożonych zdań, nie dawaj zaprzeczeń na końcu zdania).
- Wprowadzaj treści bez abstrakcji i metafor.
- Zadawaj jedno pytanie i oczekuj jednego działania.
- Upewnij się, że uczeń zrozumiał polecenie.
- Cierpliwie poczekaj na „odroczoną” reakcję ucznia.
- Podczas pokazu czynności wykorzystuj prawdziwe przedmioty.
- Przedstawiaj rzeczy i sytuacje oparte na doświadczeniu i przeżyciach ucznia.
- Zapoznaj ucznia z planem zajęć czy daną aktywnością.
- Dziel zadania na etapy.
- Jasno ustalaj granice, reguły obowiązujące w zespole, objaśniaj, jakie zachowanie jest dobre, a jakie złe.
- Pamiętaj, że nie wystarczy powiedzieć tylko, czego nie wolno robić – trzeba dodać, co w zamian za to należy zrobić, np. zamiast „Nie krzycz, kiedy inni mówią” – „Podnieś rękę i poczekaj na swoją kolejkę”.
- Zastępuj negatywne myśli uczniów pozytywnymi, np. zamiast „Nie dam rady” – „Jest mi ciężko, ale spróbuję”.
- Ucz poprzez obserwację, przeżywanie i praktyczne działanie. Uczniowie najlepiej uczą się podczas konkretnych sytuacji życiowych.
- Zabieraj swoich uczniów na wycieczki dydaktyczne do różnych miejsc (punktów usługowych, gospodarstw rolnych, zakładów pracy, kawiarni,

restauracji, teatrów, parków, zieleńców, sklepów itp.). Zwracaj ich uwagę na pracę ludzi w tych miejscach, szukaj też miejsc, gdzie uczniowie mogliby odbywać praktyki.

- Wykorzystaj (opracuj) teksty łatwe do czytania i zrozumienia.
- Stosuj w instrukcjach (tekstach) powiększoną czcionkę (Arial 14, odstęp 1,5 wiersza).
- Stosuj wiele powtórzeń, aby utrwalić zapamiętane informacje.
- Prowadź stały nadzór, zachęcaj do pracy, gdyż uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną szybciej się nużą, z chwilą występowania trudności łatwo rezygnują i mają tendencję do pozostawiania niedokończonych prac.
- Pozwól uczniowi zastosować zdobytą wiedzę w konkretnym działaniu.
- Okazuj aprobatę za dobrze wykonywane czynności (wzmacniaj pozytywnie).

4. W zespole siła – rola wychowawcy, nauczycieli, specjalistów

Znaczenie wspólnej pracy zespołu nauczycieli i specjalistów dostrzec można właściwie w każdej sytuacji codziennego życia szkoły. Trudno poradzić sobie bez odpowiednich wskazówek od rehabilitanta, psychologa, czy innych specjalistów, którzy widzą ucznia w różnych sytuacjach, którym być może udało się znaleźć sposób na aktywizację osoby z niepełnosprawnością czy radzenia sobie z jej trudnymi zachowaniami.

Docenia się wskazówki innych specjalistów dotyczące: prowadzenia zajęć przygotowujących uczniów do radzenia sobie z problemem chorób i śmierci bliskich osób, opracowania i przeprowadzenia scenek sytuacyjnych z elementami savoir-vivre, ustalenia i podjęcia działania w związku z niepokojącym funkcjonowaniem jednego z uczniów, podjęcia negocjacji z rodzicami w celu przekonania ich do uczestnictwa ich syna czy córki w praktykach wspomaganych.

Prawo oświatowe reguluje zadania zespołu pracującego z uczniami z niepełnosprawnością w następujący sposób:

- Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (**IPET**) **opracowuje zespół**, który tworzą nauczyciele i specjaliści, prowadzący zajęcia z uczniem.
- **Zespół opracowuje program** po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski

sformułowane na jej podstawie oraz zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

- W IPET powinien być uwzględniony **zakres współpracy zespołu** nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia.
- Pracę zespołu koordynuje odpowiednio wychowawca oddziału lub wychowawca grupy wychowawczej, do której uczęszcza uczeń, albo nauczyciel lub specjalista, prowadzący zajęcia z uczniem, wyznaczony przez dyrektora przedszkola, szkoły lub ośrodka.
- Spotkania zespołu odbywają się w miarę potrzeb, nie rzadziej jednak niż dwa razy w roku szkolnym.
- Zespół, co najmniej dwa razy w roku szkolnym, dokonuje okresowej wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając ocenę efektywności programu oraz, w miarę potrzeb, dokonuje modyfikacji programu.³⁵

Znaczenie pracy zespołowej

Wzajemna kooperacja nauczycieli ze specjalistami pracującymi z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną nie jest celem samym w sobie.

Prawidłowo zaplanowana praca zespołowa, angażująca wszystkie strony (nauczycieli, psychologa, pedagoga, doradcę zawodowego, specjalistów, rodziców), jest gwarancją na osiągnięcie sukcesu przez każdego ucznia, na miarę jego możliwości psychofizycznych.

W spotkaniach zespołu można rozważyć obecność pracowników obsługi, którzy towarzyszą uczniom przez cały okres ich edukacji, potrafią wysłuchać, pocieszyć, pomóc w trudniejszych sytuacjach. Mogą być dodatkowym źródłem wiedzy o swoim podopiecznym.

Należy pamiętać, że dla uzyskania efektywności pracy zespołu, jego członkowie powinni pracować zgodnie z zasadami pracy zespołowej – wszyscy członkowie wykorzystują swoje kompetencje i wiedzę, by przyczynić się do sukcesu całego zespołu, poprzez realizację jego celów – nie celów poszczególnych nauczycieli.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2020 r. poz. 1309): <https://www.inforlex.pl/dok/tresc,DZU.2020.158.0001309,ROZPORZADZENIE-MINISTRA-EDUKACJI-NARODOWEJ-z-dnia-9-sierpnia-2017-r-w-sprawie-warunkow-organizowania-ksztalcenia-wychowania-i-opieki-dla-dzieci.html> [dostęp: 10.11.2024]

Zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów mają rację bytu tylko i wyłącznie w sytuacji, gdy zostaną poprzedzone głęboką refleksją nad celami, które zespół chce osiągnąć.

Pracując zespołowo łatwiej ujednolicić ustalenia dotyczące współpracy na linii szkoła – dom. Z praktyki edukacyjnej wynika, że z tym zagadnieniem nauczyciele mają największe kłopoty. Wielu pedagogów koncentruje się na dostosowywaniu zakresu i wymagań edukacyjnych w odniesieniu do własnego przedmiotu, zapominając lub ignorując ustalenia zespołu.

Rola nauczycieli

Pedagodzy specjaliści muszą posiadać wymagane prawem kwalifikacje zawodowe, ale ważne są też określone cechy osobowościowe. Nauczyciel pracujący z osobami z niepełnosprawnością intelektualną powinien być empatyczny, cierpliwy, wyrozumiały, sprawiedliwy, konsekwentny, kreatywny, elastyczny, pełen optymizmu, wrażliwy i umiejący pracować w zespole. Ważne, by potrafił przyznać się do błędu i aby porażki go nie zniechęcały.

Szczególną rolę odgrywają nauczyciele (także specjaliści, doradcy zawodowi, pedagogzy), którzy pełnią rolę trenerów pracy podczas praktyk wspomaganych. Oprócz wymienionych powyżej cech oczekuje się od nich entuzjazmu, dobrych relacji z innymi ludźmi (pracodawcami, innymi pracownikami danego zakładu pracy i oczywiście uczniami z niepełnosprawnością), dobrej organizacji (także dojazdów do miejsc praktyk!) oraz wiary w to, że każda osoba może się rozwijać i ma szansę na zdobycie zatrudnienia.

Należy pamiętać, że podczas praktyk preferowane są przede wszystkim metody oparte na obserwacji i na praktycznym działaniu. Nauczyciel powinien pokazywać wykonywanie danej czynności, korygować działania praktykanta, motywować go do dalszej aktywności. Miejsca praktyk to doskonałe pole do obserwacji uczniów, ich możliwości czy granic wydolności. Trzeba wykorzystać tę wiedzę do planowania kolejnych zajęć praktycznych.

Rekomenduje się nauczycielom, aby podczas praktyk nosili identyfikatory trenera pracy, a uczniowie praktykant.

Szkoły specjalne przysposabiające do pracy potrzebują kreatywnych nauczycieli, którzy nieustannie poszukują nowych sposobów i rozwiązań, aby tworzyć jak najlepsze warunki dla swoich uczniów. Natomiast nauczyciele powinni pamiętać o tym, że są dla nich znaczącymi osobami i nie mogą ich zawieść.

Rola dyrektorów

Rola dyrektora placówki oświatowej jest niezwykle ważna. Zarządzanie szkołą stanowi niełatwe, wieloaspektowe zadanie. Dyrektor placówki, w której skład wchodzi SSPdP, powinien prowadzić placówkę tak, aby stworzyć rzeczywiste warunki do kształtowania młodych ludzi i przygotowania ich do dorosłości, zgodnie z założeniem, że szkoła przysposabiająca do pracy stanowi ważny etap edukacji dla przyszłości osób z niepełnosprawnościami. Jego zadaniem jest między innymi kierowanie zespołem tak, by wszyscy działali spójnie i w najlepszym interesie uczniów. Ważne jest, aby dyrektor był otwarty na różnorodne inicjatywy i zależało mu na organizowaniu praktyk zawodowych, aby wspierał nauczycieli w ich trudnej pracy oraz umiejętnie wykorzystywał potencjał tych, którzy są kreatywni i innowacyjni. Tacy nauczyciele często szukają niestandardowych rozwiązań i wychodzą poza utarte schematy. Dyrektor powinien korzystać z ich umiejętności w tworzeniu najlepszych rozwiązań dostosowanych do sytuacji ucznia, zawsze mając na uwadze jego dobro.

To Dyrektor powinien być liderem zmian, za takim liderem będzie podążało wielu nauczycieli.

Dobra praktyka

1. Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną (PSONI) ma 116 kół terenowych w całym kraju, większość z nich utworzyła już lokalny system wsparcia osób z niepełnosprawnościami od urodzenia do późnej dorosłości³⁶

14 kół terenowych PSONI prowadzi szkoły specjalne przysposabiające do pracy (SSPdP), ma także warsztaty terapii zajęciowej, środowiskowe domy samopomocy, mieszkania treningowe. Siedem z nich ma także na swoim terenie zakłady aktywności zawodowej. Niepubliczne szkoły specjalne przysposabiające do pracy są nowoczesne, świetnie zorganizowane, duża grupa uczniów ma możliwość korzystania nie tylko ze szkolnych pracowni wykonując tam rzeczy potrzebne, przydatne innym ludziom, ale także mają możliwość odbywania praktyk wspomaganych w WTZ, ŚDS oraz ZAZ, a także w mieszkaniach treningowych i na otwartym rynku pracy. Nauczyciele doskonale weszli w rolę trenerów pracy, a władze miast, w których mieszczą się te placówki wysoko oceniają ich działalność.

³⁶ Więcej informacji znajduje się na stronie internetowej: [Zarząd Główny i Koła terenowe – PSONI Zarząd Główny](#)

Przykład:

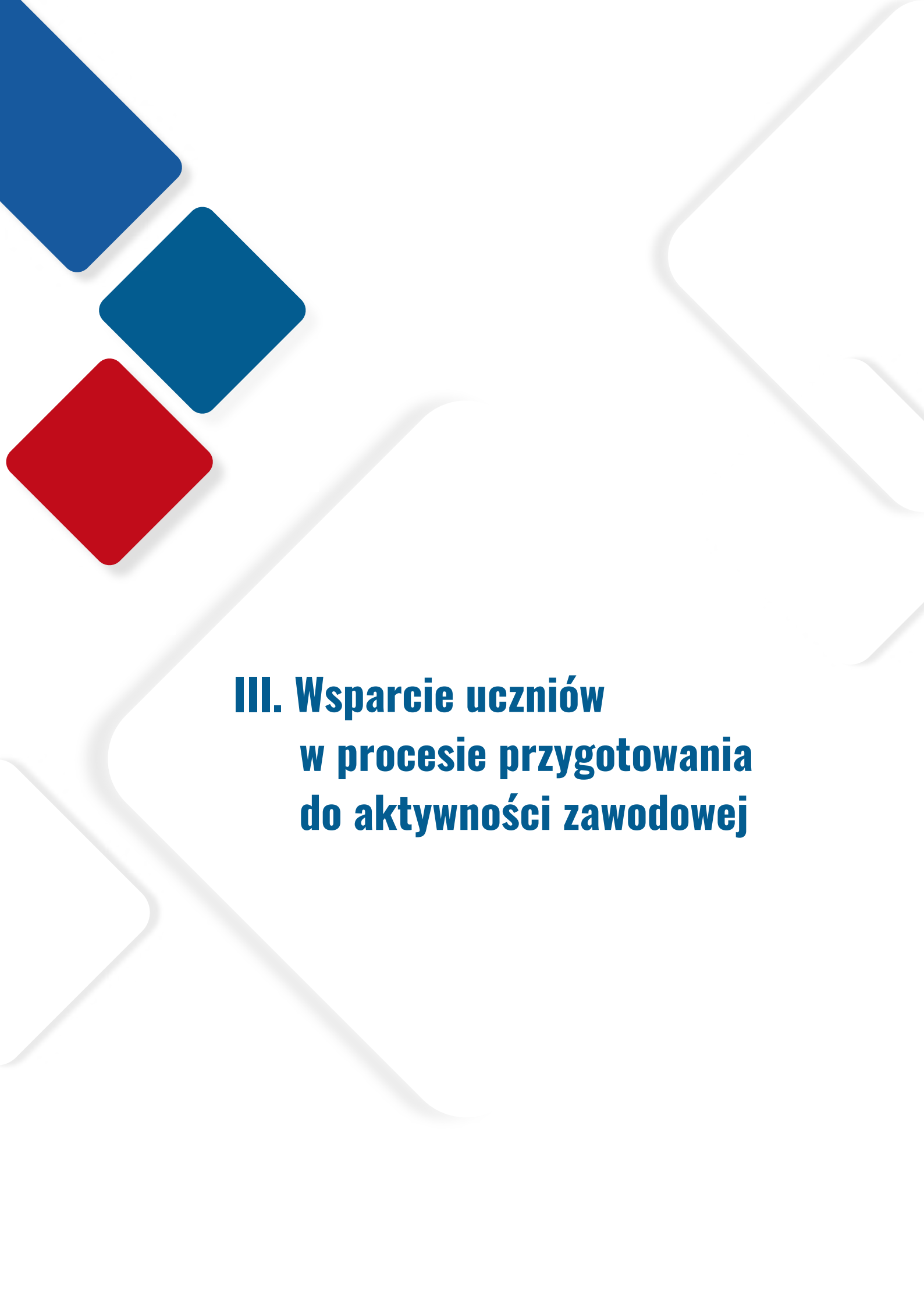
Niepubliczna Szkoła Przysposabiająca do Pracy w Jarosławiu PSONI Koło w Jarosławiu współpracuje w ramach sektora pracy utworzonego przez Koło z innymi placówkami/zakładami Koła jak WTZ Jarosław, ZAZ Jarosław oraz ZAZ Stare Oleszyce, Spółdzielnia Socjalna „Ogród Dokumentów” oraz działającego na jej terenie Centrum DZWONI w Jarosławiu.

W ramach współpracy realizowane są zarówno próbki pracy, jak i praktyki wspomagane. W indywidualnych przypadkach nawiązywana jest współpraca z placówkami lub instytucjami z terenu zamieszkania ucznia np. ZAZ Rzeszów czy WTZ Leżajsk. Wyżej wymienione działania mają na celu płynne przejście uczniów NSPP w Jarosławiu do wyżej wymienionych placówek.

Wyróżnikiem współpracy pomiędzy poszczególnymi jednostkami PSONI Koło w Jarosławiu jest kompleksowość podejścia z uwzględnieniem indywidualnej ścieżki rozwoju dla każdego ucznia.

2. Wśród dobrze zorganizowanych szkół specjalnych przysposabiających do pracy, które z powodzeniem realizują praktyki wspomagane, należy wymienić również:

- Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 1 im. Kazimierza Kirejczyka w Warszawie.
- Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 5 im. Eunice Kennedy Shriver w Warszawie.
- Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 1 w Łomży.
- Szkoła Przysposabiająca do Pracy FECDiE (Fundacja Ewangelickie Centrum Diakonii i Edukacji im. ks. Marcina Lutra) we Wrocławiu.

III. Wsparcie uczniów w procesie przygotowania do aktywności zawodowej

1. Partnerstwo i autonomia – wyznaczniki wspierania ucznia w procesie kształcenia do niezależnego życia i wejścia na rynek pracy

Wspieranie ucznia w procesie kształcenia to nie tylko przekazywanie wiedzy, ale przede wszystkim budowanie fundamentów, które pozwolą mu na samodzielne i świadome funkcjonowanie w dorosłym życiu. Kluczową rolę odgrywa tu partnerstwo – współpraca między uczniem, nauczycielami, rodziną i społecznością – które wzmacnia poczucie sprawczości i umożliwia rozwijanie autonomii.

Umiejętności podejmowania decyzji, planowania działań, odkrywania swoich mocnych stron i radzenia sobie z wyzwaniami są niezbędne, aby młody człowiek mógł odnaleźć się zarówno na rynku pracy, jak i w życiu codziennym. Tylko przez odpowiednio zaplanowane działania, uwzględniające potrzeby i możliwości ucznia, można przygotować go do pełnienia roli aktywnego uczestnika społeczeństwa. Budowanie bezpiecznego i włączającego środowiska, w którym każda osoba ma przestrzeń do bycia sobą, stanowi fundament rozwoju jednostki. To od nas, jako osób wspierających, zależy, czy stworzymy atmosferę sprzyjającą wykorzystywaniu różnorodnych doświadczeń i możliwości. To od naszego zaangażowania zależy, czy rozwiniemy potencjał każdej osoby, niezależnie od jej trudności oraz ograniczeń.

Tego rodzaju działania tworzą przestrzeń do rozwijania kluczowych umiejętności, takich jak wyznaczanie celów, rozwiązywanie problemów czy asertywność, ale również nabywania umiejętności praktycznych. Wspieranie tych procesów wzmacnia autonomię i zwiększa szanse na pełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym i zawodowym. Budowanie środowiska opartego na autonomii, samostanowieniu i partnerstwie wymaga nie tylko empatii i otwartości, ale także zrozumienia, że rozwój każdej osoby przebiega w rytmie jej własnych wyborów, błędów i sukcesów. Tylko w ten sposób różnorodność doświadczeń może stać się źródłem siły dla wszystkich.

Budowanie fundamentów do dorosłości

Bycie dorosłym z niepełnosprawnością intelektualną powinno oznaczać prawo do realizacji potrzeb, prawo do rozwoju, prawo do wsparcia, ale także prawo do zrozumienia swoich ograniczeń oraz do samostanowienia i wyrażania siebie w sposób zgodny z własną niepowtarzalnością.

Bycie dorosłym z niepełnosprawnością intelektualną powinno oznaczać prawo do stawania się nim, niezależnie od wizji rodziców, społeczeństwa, nauczycieli czy terapeutów.

Bycie dorosłym z niepełnosprawnością intelektualną powinno oznaczać prawo do wyrażania siebie jako człowieka, który ciągle nabywa lub próbuje nabywać nowe kompetencje społeczne i osobowościowe, poprawiające jakość jego dorosłości. Nawet gdy dorosłość ta będzie inna.

Wspieranie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną powinno polegać na tworzeniu warunków, w których mogą rozwijać autonomię i poczucie sprawczości. Każda decyzja, mała czy duża, nawet ta obciążona błędem, każda próba działania w partnerstwie z nauczycielem, rodziną czy rówieśnikami, staje się krokiem w kierunku samodzielności i gotowości do dorosłego życia.

Autonomia w codziennych wyborach

Autonomia jest naturalną potrzebą, dążeniem do stawania się coraz bardziej sprawczą, aktywną osobą, która potrafi coraz lepiej realizować własne zamiary i dążenia wspólnie z innymi i wśród innych realizujących się osób. Jest drogą, na której uczymy jak żyć wspólnie, we wzajemnym szacunku i poszanowaniu godności oraz potrzeb własnych i innych osób.

Przykład:

Uczniowie aktywnie uczestniczą w planowaniu swojego dnia w szkole – decydują o kolejności wykonywanych zadań lub wybierają materiały, z których chcą skorzystać podczas zajęć, decydują o formie ekspresji wiedzy i umiejętności. Jeśli w szkole prowadzone są zajęcia kulinarne, uczniowie mogą wspólnie zaplanować posiłek, przygotować listę zakupów i podzielić się obowiązkami. Daje im to poczucie wpływu na otoczenie i uczy odpowiedzialności.

Partnerstwo w rozwoju umiejętności

Partnerstwo to klucz do wspierania uczniów w zdobywaniu nowych umiejętności. Ważne jest zbudowanie stabilnej relacji opartej na zaufaniu. Uczeń powinien mieć poczucie, że jest odpowiedzialny za każde podejmowane działanie i to od niego zależy jaki będzie efekt końcowy. Rolą nauczycieli jest ciągle wzmacnianie uczniów w budowaniu odpowiedzialności. Nauczyciele, ale też i rodzice powinni być przewodnikami, którzy umożliwiają uczniowi odkrywanie swoich mocnych stron.

Przykład:

W ramach projektu uczennica z niepełnosprawnością intelektualną jest odpowiedzialna za zaplanowanie i zorganizowanie wyjścia na wycieczkę klasową. Nauczyciel wspiera ją w ustalaniu szczegółów, takich jak czas wyjazdu czy miejsce docelowe, ale daje przestrzeń na samodzielność w kwestii organizowania potrzebnych materiałów i przygotowania grupy.

Planowanie drogi do niezależności

Ważnym krokiem w budowaniu niezależności jest angażowanie uczniów w planowanie ich przyszłości. Plan służy przede wszystkim do tego, aby określić – krok po kroku – to, co należy zrobić, aby wcielić w życie cele określone przez osobę biorącą udział w procesie planowania. Plan pozwala jednostce zobaczyć perspektywę, zdefiniować konkretne działania, które musi wykonać, aby osiągnąć to, co zamierzyła. Plan wspiera też jej motywację do podejmowania wyzwań. Ważne jest, aby był realny do wykonania, jasno określony w czasie i miał precyzyjnie określone działania.

Przykład:

W ramach przygotowań do wejścia na rynek pracy, nauczyciel organizuje warsztaty, w których uczniowie opracowują swoje profile zawodowe. Uczeń, który interesuje się pracą w ogrodnictwie, może z pomocą nauczyciela przygotować listę umiejętności, jakie powinien rozwinąć i zaplanować praktyki w lokalnej szkółce ogrodniczej.

Otwarte środowisko – przestrzeń do nauki i rozwoju

Budowanie środowiska opartego na włączaniu i różnorodności pozwala każdemu uczniowi poczuć się pełnoprawnym członkiem społeczności. Ważne jest, aby miał przestrzeń na popełnianie błędów i uczenie się na nich. Sposób, w jaki jest traktowany przez swoje otoczenie, kształtuje w nim relatywnie trwałą postawę względem siebie i innych. Tak więc jego samoocena, samoakceptacja są ściśle zależne od postaw otoczenia i zwrotnych komunikatów od innych.

Przykład:

W trakcie zajęć praktycznych nauczyciel stwarza możliwości uczniowi do wykonania samodzielnego zadania, nawet jeśli wynik nie jest idealny. Po zakończeniu pracy wspólnie omawiają, co udało się zrobić dobrze, a co można poprawić, takie postępowanie wzmacnia poczucie kompetencji ucznia.

Przygotowanie do rynku pracy

Aby uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną mieli szansę wejść na rynek pracy, ważne jest umożliwienie im zdobycia doświadczenia w rzeczywistym środowisku pracy. Dla budowania kompetencji niezwykle ważne są praktyka i doskonalenie.

Przykład:

Uczeń odbywa praktyki w lokalnej kawiarni, gdzie pomaga w prostych czynnościach, takich jak porządkowanie stolików czy obsługa zmywarki. Dzięki wsparciu nauczyciela/doradcy zawodowego uczy się zasad pracy zespołowej, punktualności i odpowiedzialności.

Partnerstwo i autonomia idą w parze, stawiają ucznia w centrum procesu kształcenia, pozwalając mu na stopniowe przejmowanie odpowiedzialności za swoje działania. To właśnie codzienne, drobne kroki – jak podejmowanie decyzji o stroju na zajęcia praktyczne czy wspólne planowanie kolejnych etapów nauki – budują solidne fundamenty niezależnego życia. Tylko poprzez takie działania możemy w pełni wspierać uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w ich drodze ku dorosłości i spełnieniu zawodowemu.

2. Ocena funkcjonalna jako podstawa odkrywania indywidualnego potencjału uczniów

Tworzenie wspierającego środowiska, w którym uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną mogą rozwijać swoje umiejętności i przygotowywać się do niezależnego życia wymaga zaangażowania, współpracy oraz odpowiedniego podejścia do oceny ich potrzeb. Aby nauczyciele mogli skutecznie wspierać rozwój każdego ucznia, niezbędne jest indywidualne podejście, oparte na holistycznej ocenie funkcjonalnej.

Kluczowym narzędziem w tym zakresie jest zastosowanie Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF)³⁷, która umożliwia wielowymiarowe podejście do oceny funkcjonowania ucznia, uwzględniając zarówno czynniki indywidualne, jak i środowiskowe. Główną zaletą klasyfikacji jest biopsychospołeczna perspektywa w rozumieniu „specjalnych” i „różnicowanych potrzeb edukacyjnych”. Perspektywa ta uwzględnia interakcje

³⁷ Została przyjęta do użytku międzynarodowego jednogłośnie przez 191 krajów uczestniczących w 55 Zgromadzeniu Ogólnym Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) w dniu 22 maja 2001 r. (uchwała WHA54.21)

między stanem zdrowia jednostki, jej aktywnością, zaangażowaniem w różne sytuacje życiowe oraz wpływem środowiska na jej funkcjonowanie.

Biopsychospołeczne ujęcie niepełnosprawności pozwala dostrzec zasoby jednostki, które umożliwiają jej funkcjonowanie na określonym poziomie pomimo przewlekłych trudności zdrowotnych. Skupienie się na możliwościach i zasobach funkcjonowania okazuje się bardziej wartościowe i praktyczne niż ograniczanie się do definiowania barier wynikających z konkretnych zaburzeń czy niepełnosprawności. Takie podejście pozwala precyzyjnie określić zarówno predyspozycje i przeciwwskazania, jak i potrzeby związane z adaptacją w środowisku edukacyjnym, a w perspektywie – zawodowym. Ma to kluczowe znaczenie przy planowaniu ścieżek edukacyjno-zawodowych każdego ucznia, w tym ucznia z niepełnosprawnością intelektualną.

Założenia oceny funkcjonalnej w odniesieniu do ucznia SSPdP

Każdy uczeń dysponuje unikalnym zestawem zasobów i talentów, których rozwój w dużej mierze zależy zarówno od jego własnych predyspozycji, jak i od środowiska, w którym na co dzień funkcjonuje. Wykorzystanie ICF³⁸ w procesie oceny funkcjonalnej umożliwia spojrzenie na ucznia właśnie przez pryzmat jego zasobów, wspierając budowanie samodzielności w kierunku zwiększenia uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym.

Ocena funkcjonalna ma kluczowe znaczenie w procesie wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną, ponieważ opiera się na rozpoznaniu ich potrzeb, potencjału, wyznaczeniu celów oraz rekomendowaniu odpowiednich form wsparcia. ICF kładzie nacisk na uczestnictwo w życiu codziennym, podkreślając, że funkcjonowanie jest zawsze związane z daną sytuacją i środowiskiem. Zastosowanie ICF stwarza możliwości kompleksowej oceny osoby, identyfikując bariery w środowisku, które mogą ograniczać jej codzienne funkcjonowanie. Zamiast skupiać się tylko na tym, czego osoba nie może wykonać, należy również koncentrować się na tym, co jest w stanie osiągnąć oraz

³⁸ Odwołanie w Poradniku do ICF wynika wprost z założeń modelu Edukacja dla wszystkich (MEiN, 2020), jak i aktualnie procedowanych nowych rozwiązań prawnych (Projekt ustawy o wsparciu dzieci, uczniów i rodzin, 2022). Warto dodać, że w definicji kluczowego pojęcia w modelu MEW tj. oceny funkcjonalnej zawarto odniesienie do ICF: Ocena funkcjonalna to wieloaspektowy proces rozpoznawania zasobów i trudności ucznia oraz oddziałujących na niego czynników środowiskowych, uwzględniający analizę funkcjonowania (opartą na klasyfikacji ICF, wiedzy o kamieniach milowych w rozwoju dziecka) oraz – o ile została postawiona – diagnozę kryterialną (opartą na klasyfikacji medycznej ICD lub DSM), a także adekwatny i podlegający stałej ewaluacji program wsparcia (MEiN, 2020).

na tym, co możemy zrobić, by wspierać ją w dążeniu do niezależności życiowej, zgodnie z jej indywidualnymi potrzebami.

Ponadto ważne jest, aby patrzeć na sytuację ucznia zarówno w kontekście jego obecnego funkcjonowania, jak i przyszłych potrzeb, szczególnie w odniesieniu do jakości życia w dorosłości. Proces oceny ucznia można rozpocząć w kontekście realizacji celów i podejmowania działań krótkoterminowych, np. koncentrując się na jego uczestniczeniu w jakiejś konkretnej sytuacji życiowej. Ale możemy też skupić się na całym życiu ucznia z niepełnosprawnością intelektualną i zastanawiać się czy ten proces, który teraz realizujemy dobrze wpłynie na jakość życia w przyszłości.

Wydaje się jednak zasadne, aby spojrzeć na te obszary dwutorowo, biorąc pod uwagę aktualne potrzeby ucznia, których zaspokojenie pozwoli mu lepiej rozwijać swoje predyspozycje w systemie edukacji, ale warto też zwrócić uwagę na potrzeby ucznia, które mogą pojawić się w ciągu najbliższych lat. To stwarza szerszą perspektywę, ma o wiele większy zasięg.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że projektowanie ścieżki aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną wymaga jednoczesnego uwzględniania ich indywidualnych potrzeb, przygotowania środowiska, w którym żyją i uwzględnienia perspektywy wspierania.

Proces odkrywania potencjału ucznia powinien być ciągły, dostosowany do zmieniających się warunków wewnętrznych (dotyczących samego ucznia) oraz zewnętrznych (w odniesieniu do szkoły, rodziny i innych bliskich osób).

W celu przygotowania ucznia do niezależnego życia, szkoła musi angażować go w proces odkrywania swoich indywidualnych możliwości, potrzeb i aspiracji. Uczeń, biorąc współodpowiedzialność za ten proces, powinien być aktywnie włączany w planowanie swojej ścieżki rozwoju, aby ją rozumiał i kierował strategiami wsparcia.

Takie podejście jest ważne, ponieważ celem kształcenia specjalnego jest wspieranie inkluzji edukacyjnej i społecznej, zapewnienie dostępu do sukcesu edukacyjnego, rozwijanie samodzielności i stabilności emocjonalnej, a także promowanie równości szans. Edukacja specjalna przygotowuje uczniów do dalszej nauki, życia zawodowego oraz płynnego przejścia z systemu szkolnictwa do zatrudnienia, dostosowując się do specjalnych potrzeb edukacyjnych dzieci i młodzieży.

Proces ten koncentruje się na tworzeniu warunków umożliwiających dostosowanie nauczania do indywidualnych potrzeb uczniów, którzy doświadczają znaczących trudności w zakresie aktywności i uczestnictwa w różnych dziedzinach życia. Trudności te mogą wynikać z problemów w obszarze komunikacji, nauki, mobilności, autonomii, relacji interpersonalnych czy uczestnictwa społecznego.

Odkrywanie i budowanie indywidualnego potencjału krok po kroku

Wykorzystanie ICF jako podstawy do opracowania Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych pozwoliło uwzględnić kluczowe aspekty funkcjonowania uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy. W procesie tworzenia karty kompetencji wykorzystano kluczowe terminy zaczerpnięte z wybranych obszarów życia, obejmujących aktywność, uczestniczenie oraz czynniki kontekstowe (środowiskowe i osobowe).

Obszary życia są domenami aktywności i uczestnictwa, które odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju jednostki oraz w jej codziennym funkcjonowaniu. W ICF zostały one ujęte w dziewięciu rozdziałach, obejmujących różne aspekty życia człowieka. Każdy z tych obszarów wpływa na funkcjonowanie osoby w różnych aspektach życia zawodowego i społecznego, a ich ocena pozwala na dokładne określenie kompetencji oraz indywidualnych potrzeb osoby w zakresie wsparcia lub dostosowania.

Ponadto ważnym elementem w ocenie jest analiza czynników środowiskowych oddziałujących na proces edukacyjny ucznia. Dzięki tej analizie możliwe jest lepsze zrozumienie, które elementy otoczenia i w jaki sposób mogą wpływać na poziom uczestnictwa w procesie edukacyjnym oraz wskazać konieczność dostosowania go do indywidualnych potrzeb.

Dotychczasowe podejście do oceny potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami opierało się głównie na modelu medycznym, który skupiał się na etykietowaniu i definiowaniu specyficznych trudności uczniów w zależności od rodzaju deficytu czy zaburzenia. Model biopsychospołeczny łączy różne konteksty postrzegania człowieka i jednocześnie uwzględnia fakt jego funkcjonowania w środowisku społecznym. Zatem można uznać go za zrównoważony model definiowania możliwości oraz ewentualnych trudności rozwojowych i edukacyjnych uczniów.

Karta Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia (załącznik nr 1 w aneksie) powinna stanowić kluczowe narzędzie w procesie wielospecjalistycznej oceny

poziomu funkcjonowania ucznia. Zaproponowana w niniejszym poradniku Karta uwzględnia wszystkie najważniejsze obszary oceny, a przede wszystkim zakłada uwzględnienie różnych kontekstów i perspektyw, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy ucznia.

W procesie oceny kluczowe jest, aby zespół oceniający:

- **wykorzystywał różne metody** pozyskiwania informacji,
- **włączał w proces oceny** samego ucznia oraz jego rodziców/ opiekunów,
- **uwzględniał różne warunki i konteksty**, w których prowadzona jest obserwacja ucznia,
- **poddawał analizie i refleksji** zaobserwowane zachowania uwzględniając kontekst środowiskowy,
- **organizował spotkania z uczniem i jego najbliższym otoczeniem**, podczas których możliwe będzie omówienie i wspólne zrozumienie sytuacji ucznia.

Warto szczególnie zwrócić uwagę na to, czy i jakie są różnice w zakresie oceny występowania określonych umiejętności/ kompetencji ucznia pomiędzy różnymi obserwatorami? Z czego mogą wynikać te różnice? Które obszary funkcjonowania ucznia wymagają dalszej, pogłębionej oceny? Jeżeli ocena funkcjonalna prowadzona jest po raz drugi lub kolejny – jakie zaobserwowano różnice między wcześniejszymi a obecnymi obserwacjami funkcjonowania ucznia?

Kolejnym etapem będzie określenie potrzeb wsparcia oraz ustalenie Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego (IPET). IPET jest na bieżąco monitorowany, zarówno przez nauczycieli, specjalistów szkolnych, jak i przez rodziców. Cały czas prowadzona jest także aktywna obserwacja funkcjonowania ucznia, a zauważone zmiany mogą stanowić podstawę do wprowadzania bieżących modyfikacji programu (np. zwiększania lub zmniejszania wsparcia w danym zakresie, wprowadzania nowych strategii wsparcia, jeśli te proponowane uprzednio nie sprawdzają się, formułowania nowych celów do realizacji).

Ocena funkcjonalna oparta na modelu biopsychospołecznym niepełnosprawności, wprowadzenie praktyk wspomaganych oraz zaangażowanie ucznia w proces decyzyjny pozwalają na pełniejsze przygotowanie go do wejścia na rynek pracy. Dzięki takim działaniom zwiększamy szanse uczniów na realizację ich potencjału i osiągnięcie sukcesu zawodowego, a także budujemy ich sprawczość i poczucie wartości w społeczeństwie.

Zaproponowane podejście powinno zostać wdrożone formalnie do praktyki szkół specjalnych przysposabiających do pracy. Konieczne staje się więc podjęcie działań mających na celu ujednolicenie zakresu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU) i opracowanie jednolitego wzoru dokumentu, do którego załącznikiem będzie Karta Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia. Pozwoli to na ustalenie priorytetów w zakresie oferowanego wsparcia, tak aby celem było budowanie samodzielności i niezależności ucznia w kontekście społeczno-zawodowym, w tym w szczególności tranzykcji na rynek pracy. W aneksie w załączniku nr 2 zaproponowano podejście do prowadzenia wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia oraz przygotowanie Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego z wykorzystaniem Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia.

3. Rola zajęć rewalidacyjnych w przygotowaniu młodzieży do samodzielności i pracy zawodowej

Podstawę prawną organizacji zajęć rewalidacyjnych w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy dla uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi stanowi – tak jak w przypadku zajęć rewalidacyjnych dla wszystkich uczniów z niepełnosprawnościami – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej (MEN) w sprawie ramowych planów nauczania³⁹.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy wskazuje, że zajęcia rewalidacyjne mają charakter terapeutyczny, usprawniający i korekcyjny. Dla osiągnięcia zaplanowanych celów nacisk powinien być położony na mocne strony uczniów.

---

³⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 20 maja 2024 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół. Załącznik nr 8. Dz.U. 2024 poz. 781: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ramowe-plany-nauczania-dla-publicznych-szkol-21979921> [dostęp: 09.11.2024]

Cele zajęć dotyczą stymulowania funkcji psychomotorycznych, wyrównywania braków w umiejętnościach i wiadomościach uczniów, eliminowania niepowodzeń oraz ich emocjonalnych i społecznych konsekwencji, w tym między innymi radzenia sobie ze stresem, aby uczeń mógł osiągnąć sukces poprzez:

- doskonalenie mowy i umiejętności komunikowania się w codziennym życiu, w tym załatwiania różnych spraw osobiście, telefonicznie, przez pocztę elektroniczną;
- doskonalenie sprawności manualnej, zdolności percepcyjnych oraz procesów pamięci i uwagi;
- korekcję wad postawy oraz kompensowanie odchyłeń i braków rozwojowych;
- doskonalenie koordynacji wzrokowo-ruchowej i wzrokowo-słuchowo-ruchowej;
- doskonalenie orientacji w schemacie ciała oraz orientacji kierunkowo – przestrzennej;
- rozwijanie myślenia;
- korygowanie niepożądanych zachowań;
- doskonalenie umiejętności samodzielnego i bezpiecznego poruszania się, także środkami transportu;
- wspieranie umiejętności czytania, pisania, liczenia;
- doskonalenie samodzielności osobistej i społecznej;
- doskonalenie umiejętności radzenia sobie z sukcesem i porażką;
- doskonalenie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych i zagrażających;
- wzmocnienie wiary we własne siły oraz utrzymywanie dobrej motywacji do pracy;
- kształtowanie pozytywnej samooceny;
- doskonalenie umiejętności bycia asertywnym⁴⁰.

W orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanym przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną, zespół orzekający wskazuje zajęcia rewalidacyjne, w jakich uczeń powinien brać udział. Niestety zdarza się, że zalecenia te nie uwzględniają potrzeb dorosłych ludzi i specyfiki kształcenia w szkole przysposabiającej do pracy.

40 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. Dz.U. Poz. 356.

Katalog zajęć rewalidacyjnych jest otwarty. Ich rodzaj i forma powinny odpowiadać indywidualnym potrzebom rozwojowym i edukacyjnym ucznia oraz być dostosowane do jego możliwości psychofizycznych. Planując zajęcia rewalidacyjne należy kierować się zaleceniami zawartymi w orzeczeniu, jednak bardzo ważne są także obserwacje zespołu, zwłaszcza wychowawcy, jak również pozostałych nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem.

Zespół opracowuje indywidualny program po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie. Wybór zajęć rewalidacyjnych w danej szkole podyktowany jest także zasobami kadry nauczycielskiej, dostępnością specjalistów pracujących w szkole – terapeutów, logopedów, rehabilitantów.

Na ostatnim etapie edukacyjnym, w szkole przysposabiającej do pracy, najważniejszym celem, także w aspekcie zajęć rewalidacyjnych, jest przygotowanie młodzieży do samodzielności i niezależnego funkcjonowania. Należy wykorzystać przy tej okazji wszystkie możliwości jakie stwarza podstawa programowa, baza materiałowo-dydaktyczna oraz zasoby kadrowe szkoły. Należy włączyć specjalistów rewalidacji w naturalne sytuacje życia codziennego i szkolnego, także w wyjścia na praktyki wspomagane grupowe lub indywidualne.

Dobra praktyka

Zajęcia rewalidacyjne z zakresu rozwijania kompetencji komunikacyjnych i językowych, zajęcia grupowe.

Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 1 w Łomży przy Zespole Szkół Specjalnych nr 8 w Łomży.

1. Tworzenie środowiska sprzyjającego komunikacji

- W trakcie zajęć z uczniami wykazującymi trudności w komunikacji werbalnej wykorzystywane są zasoby komunikacji alternatywnej, tj. obrazki PCS, piktogramy, komunikatory, np. Mówik, TIMS.
- Autoprezentacja jest praktyczną zdolnością, która przydaje się w wielu życiowych sytuacjach. Ze względu na fakt, jak niezmiennie istotna jest umiejętność samooceny, nauczyciele tworzą krótkie nagrania filmowe, dzięki którym uczniowie mogą dokonać autorefleksji.
- Młodzież SSPdP nr 1 w Łomży, współtworzyła plakat „Osoba w spektrum autyzmu w pracy zawodowej”. Plakat ten został

rozpowszechniony na terenie miasta Łomża i udostępniony zakładom pracy chronionej oraz miejscom, w których realizowane są praktyki wspomagane.

- Uczniowie mogą ćwiczyć komunikację i rozumienie przekazywanych treści poprzez proste filmy, zwłaszcza nagrane z ich udziałem (ćwiczone przez uczniów dialogów, rozmów, opisów dnia, przeżyć, emocji czy relacjonowania wydarzeń).
- Warto podczas zajęć przeznaczyć czas, kiedy uczniowie mogą swobodnie zadawać pytania nie związane z tematem zajęć dydaktycznych nauczycielowi i sobie nawzajem, wyrażać opinie na tematy, które są dla nich interesujące, może wówczas powstać „tablica ważnych pytań”.
- Jedną z form usprawniania umiejętności komunikacyjnych realizowanych w szkole, jest przygotowanie uczniów do występów publicznych, szkolnych i pozaszkolnych np. przeglądów recytatorskich organizowanych przez stowarzyszenie Budujemy Przysiały w Radomiu.

2. Wzmacnianie więzi w społeczności szkolnej i lokalnej

- Podczas zajęć rewalidacyjnych uczniowie poznają różnorodne formy porozumiewania się pozawerbalnego i uczą się tolerancji. W ramach innowacji pedagogicznej „Pograjmy – pogadajmy” uczniowie tworzą tablice uczestnictwa do gier planszowych dla młodszych kolegów.
- Uczniowie włączają się w rozpowszechnianie czytelnictwa poprzez tworzenie książeczek do czytania uczestniczącego, z wykorzystaniem symboli PCS.
- Uczniowie uczą się gestów systemu Makaton oraz wykorzystują je podczas śpiewania piosenek w trakcie uroczystości szkolnych i pozaszkolnych np. Łomżyński Dzień Osób z Niepełnosprawnościami

3. Nauka przez doświadczenie i praktykę

- Scenki sytuacyjne odgrywane przez uczniów w klasach, ułatwiają im komunikowanie się w sytuacjach społecznych. W celu generalizowania nabytych umiejętności, uczniowie mają możliwość wyjścia do miejsc użyteczności publicznej.
- Na terenie szkoły aranżowane są sytuacje, w których uczniowie mogą doskonalić umiejętności społeczne i komunikacyjne. W tym celu, realizowane są zajęcia tematyczne, m.in. szkolne, kino, fotobudka,

kawiarenka AAC (uczniowie dokonują wyboru, przy pomocy mowy werbalnej oraz komunikacji alternatywnej i wspomagającej).

4. Doskonalenie mowy ukształtowanej

- Atrakcyjną formą doskonalenia mowy są organizowane cyklicznie podchody logopedyczne. W ich trakcie uczniowie wykonują różnorodne ćwiczenia, mające na celu usprawnianie funkcji językowych.
- Czytanie z podziałem na role. Umożliwienie uczniom ćwiczenia poprawnej wymowy i intonacji poprzez odgrywanie ról w prostych scenkach.
- Tworzenie prostych tekstów o charakterze użytkowym (pisanie krótkich zdań, sms-ów, opisów, list zakupów itp. w oparciu o przygotowane przez nauczyciela szablony).
- Usprawnianie kompetencji społecznych i komunikacyjnych dokonuje się z wykorzystaniem każdej szkolnej sytuacji, także w trakcie działań usprawniających małą motorykę np. poprzez tworzenie kartek okolicznościowych z okazji Dnia Edukacji Narodowej, Dnia Matki, Dnia Życzliwości, czy międzyszkolnej wymiany pocztówek. Jest to doskonała okazja do nabywania umiejętności stosowania grzecznościowych form wypowiedzi oraz przestrzegania zasad kultury słowa.

Terapeuci mogą stać się nieocenionymi sprzymierzeńcami w praktycznym rozwijaniu kompetencji komunikacyjnych uczniów, doskonaleniu umiejętności prowadzenia rozmowy w realnej sytuacji czy doskonaleniu zaradności życiowej w konkretnej rzeczywistości. Z tych względów ważne jest stosowanie metod aktywizujących w różnych sytuacjach, nie tylko w zaciszu specjalistycznego gabinetu czy w ławce szkolnej, ale także w naturalnych sytuacjach życiowych, podczas robienia zakupów, przygotowania posiłku, wizyty w muzeum, a także podczas praktyk wspomaganych.

Istotne jest, aby poszukiwać wraz z uczniem skutecznych strategii radzenia sobie z trudnościami i motywowania go do osobistego zaangażowania. Jeśli zachodzi taka potrzeba, można wykorzystać naturalne uwarunkowania, zastosować scenki sytuacyjne lub spersonalizowane pomoce dydaktyczne czy specjalistyczne, nowoczesne metody i techniki. Uwzględnić możliwie pełną indywidualizację edukacji każdego ucznia w zakresie metod pracy, czynności i charakteru podejmowanych zadań. Skupić się na tym, co można osiągnąć, a nie na tym,

co nas ogranicza. Należy pamiętać, aby w codziennej pracy z uczniem używać adekwatnych metod: unikać sytuacji, w których na zajęciach rewalidacyjnych dorosły uczeń układa puzzle, wypełnia konturowe obrazki czy wykonuje inne infantylne zadania.

Specjaliści prowadzący zajęcia rewalidacyjne mogą prowadzić je indywidualnie z uczniem lub łączyć wychowanków z podobnymi problemami rozwojowymi i perspektywami na przyszłość. Z wieloletniego doświadczenia wynika, że indywidualnie nie zawsze znaczy lepiej. Praca jeden na jeden ma szereg zalet, ale też ograniczeń. Zajęcia realizowane w mniejszych lub większych grupach tworzą przestrzeń do doskonalenia umiejętności kształtowanych kolektywnie, które w sytuacji indywidualnego wsparcia nie mogłyby zaistnieć w pełnym zakresie, a mianowicie: kompetencji społecznych, kontroli emocji, umiejętności radzenia sobie z sukcesem i porażką, bycia asertywnym czy zdrowej rywalizacji.

W przypadku szkół specjalnych przysposabiających do pracy zajęcia rewalidacyjne mogą dotyczyć (propozycje):

- treningu umiejętności społecznych (TUS);
- rozwijania kompetencji społeczno – emocjonalnych;
- rozwijania kompetencji zawodowych;
- rozwijania samodzielności i zaradności życiowej;
- rozwijania zainteresowań i aktywności;
- rewalidacji przez sport;
- usprawniania ruchowego;
- rozwijania orientacji przestrzennej i treningu poruszania się poza szkołą;
- treningu kompetencji językowych i komunikacyjnych;
- rozwijania funkcji poznawczych;
- treningu ekonomicznego.

Tygodniowy wymiar zajęć rewalidacyjnych w klasie pierwszej, drugiej i trzeciej jest duży – wynosi aż 10 godzin. Należy pamiętać, że zajęcia te nie są formą pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Godzina zajęć rewalidacyjnych trwa 60 minut. Planując tygodniowy rozkład zajęć warto uwzględnić rewalidację o tej samej porze dla wszystkich klas. Można ją zorganizować na początku lub na końcu zajęć dydaktycznych, np. na pierwszej, drugiej oraz szóstej, siódmej, ósmej, dziewiątej lekcji. Wówczas przerwy po nich będą trwać po 15 minut, aby

dopełnić czas do pełnej godziny zajęć. Umożliwi to zsynchronizowanie przerw międzylekcyjnych. Takie rozwiązanie może zwiększyć szansę uczestniczenia wszystkich uczniów w zajęciach rewalidacyjnych, także tych dowożonych do szkoły, którzy z przyczyn organizacyjnych muszą wyjeżdżać wcześniej.

Warto zadbać też o odpowiednie usprawnianie zapisów w dzienniku lekcyjnym i rewalidacyjnym klasy. Aby umożliwić szybki wgląd w organizację zajęć rewalidacyjnych, na końcu dziennika lekcyjnego można wkleić tabelę z zaleceniami z orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego wszystkich uczniów. Do dziennika rewalidacyjnego z kolei można dołączyć zestawienie zaleceń dla każdego ucznia oraz jego przydział zajęć rewalidacyjnych, z nazwiskiem nauczyciela-terapeuty i wymiarem godzin.

4. Organizacja zajęć przysposabiających do pracy

Szkoła przysposabiająca do pracy powinna przygotować ucznia do podejmowania decyzji w zakresie wyboru celowej aktywności po zakończeniu edukacji.

Wśród 37 zadań szkoły wskazanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego wiele odnosi się do tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi zawodowemu ucznia. Doskonałą formą zajęć edukacyjnych, na których możliwe jest przygotowanie ucznia do aktywności poprzez pracę, jest **przysposobienie do pracy**. Przedmiot ten realizowany jest w klasie pierwszej w wymiarze 18 godzin, w klasie drugiej – 19 godzin, a w klasie trzeciej – 20 godzin tygodniowo i ma na celu:

1. kształtowanie pozytywnej postawy wobec pracy w aspekcie motywacji, kompetencji i wykonania;
2. przyswajanie podstawowej wiedzy o pracy i poznawanie typowych sytuacji związanych z pracą;
3. uczenie wykonywania różnych prac zgodnie z preferencjami i predyspozycjami ucznia;
4. opanowanie podstawowych umiejętności i czynności pracy;
5. przygotowanie uczniów do prowadzenia gospodarstwa domowego;
6. rozumienie kwestii związanych z bezpieczeństwem i higieną pracy;
7. kształtowanie umiejętności związanych z poszukiwaniem pracy, korzystania z różnych źródeł wiedzy;

8. przygotowanie do podjęcia samodzielnej lub wspomaganej pracy na indywidualnie dopasowanym stanowisku na otwartym lub chronionym rynku pracy;
9. zaspokajanie potrzeb poznawczych i społecznych uczniów przez zapewnienie im warunków do aktywności celowej i społecznie użytecznej⁴¹.

Otwarta i podążająca za uczniem formuła podstawy programowej pozwala na dogodny dla danej szkoły sposób realizacji zajęć przysposabiających do pracy. Podczas organizacji przedmiotu należy przede wszystkim przeanalizować indywidualne predyspozycje, możliwości i ograniczenia uczniów oraz zastanowić się, jakie czynności i umiejętności mają być przez nich opanowane podczas realizacji bloków tematycznych.

Każda szkoła powinna stworzyć **katalog umiejętności**, które powinny być doskonalonych podczas zajęć. Prawidłowa organizacja przedmiotu przysposobienie do pracy wymaga podziału na obszary tematyczne zwane **blokami/ modułami**, w ramach których realizowane są treści zawarte w podstawie programowej.

Dokonywane wybory korelują z poziomem funkcjonowania uczniów, ich możliwościami i zainteresowaniami. Dobrą praktyką jest tworzenie wspomnianego zestawu umiejętności i odpowiadających im obszarów przez doświadczony zespół, złożony z nauczycieli zajęć przysposabiających do pracy.

Analizując kierunek postępowania należy uwzględnić aktualną bazę lokalową i dydaktyczno-materiałową szkoły oraz uwarunkowania lokalnego środowiska społeczno-kulturowego. Zasoby szkoły rozumiane są szeroko, nie tylko jako dobrze wyposażone pracownie, ale też właściwie dopasowany i zgrany zespół nauczycieli prowadzących zajęcia z uczniami. Istotne jest, aby działania nauczycieli miały charakter spójny i intencjonalny. W konsekwencji powinny przygotować ucznia do pełnego udziału w życiu społecznym i zawodowym.

Lista obszarów z przedmiotu przysposobienie do pracy jest otwarta, zarówno pod względem zakresu, jak i nazewnictwa. Najczęściej obejmuje takie dziedziny jak: **gospodarstwo domowe, zajęcia kulinarne, prace porządkowe, prace biurowe, szycie i tkactwo, ogrodnictwo, prace stolarskie, ceramikę, rękodzieło, aktywność na rynku pracy oraz praktyki wspomagane**. Może być poszerzona o inne działy,

---

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. Dz.U. 2017 poz. 356.

np. prace dekoracyjne, prace naprawcze, prace introligatorskie, kaletnictwo, witraż i inne. Wyznaczane przez zespół nauczycieli obszary zazwyczaj korespondują z posiadanymi przez szkołę pracowniami.

Starannie i systematycznie tworzone zasoby szkoły wspomagają właściwą realizację przedmiotu przysposobienie do pracy. Każda pracownia wymaga odpowiednio przygotowanej przestrzeni i zakupu branżowego sprzętu. Przemyślane wyposażenie szkolnych pomieszczeń daje możliwość poznania i przygotowania się do wyzwań, które czekają po ukończeniu szkoły. Najczęściej w szkołach SSPdP funkcjonuje pracownia gospodarstwa domowego/pracownia zajęć kulinarnych, pracownia komputerowa, pracownia stolarska, pracownia krawiecka, pracownia ceramiczna.

Działanie pracowni powinno być **spójne z wymogami chronionego i otwartego rynku pracy**. Wówczas zadania ucznia realizowane w pracowniach na terenie szkoły mają odzwierciedlenie i są kontynuowane po jej ukończeniu w WTZ, ŚDS, ZAZ – ach, mogą też pomóc w zdobyciu pracy zgodnej z umiejętnościami nabytymi w trakcie nauki. Działalność pracowni może przybliżyć potencjalne środowisko pracy oraz umożliwić nabywanie doświadczeń oraz praktycznych umiejętności związanych z pracą.

Należy podkreślić, że przygotowanie do podjęcia pracy oparte wyłącznie na zajęciach w pracowniach i warsztatach dostępnych w szkole nie jest w pełni efektywne. Uczniowie mają bowiem ograniczone możliwości skonfrontowania zdobytych doświadczeń z realnymi warunkami pracy.

Najbardziej optymalne dla przyszłości ucznia jest połączenie jego działania w pracowniach szkolnych z praktycznymi zajęciami realizowanymi poza szkołą – wyjściami na praktyki wspomagane czy w ramach modułu aktywność na rynku pracy lub/i wyjściami na wizyty studyjne, udziałem w kiermaszach czy akcjach charytatywnych.

Dobra praktyka

Organizacja kiermaszu świątecznego na terenie Szpitala Wojewódzkiego im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Łomży.

Wykonanie i sprzedaż ozdób bożonarodzeniowych przez uczniów Szkoły Specjalnej Przysposabiającej do Pracy nr 1 w Łomży.

Cele kiermaszu:

- promowanie prac wykonanych przez uczniów SSPdP;
- rozwijanie u uczniów inwencji i pomysłowości twórczej;
- doskonalenie umiejętności manualnych oraz umiejętności posługiwania się pieniędzmi;
- rozwijanie samodzielności, zaradności, sprawstwa uczniów.

Działania podejmowane przez uczniów:

1. Stworzenie listy zakupów materiałów do wykonania ozdób świątecznych, oszacowanie kosztów, wyjście do sklepu.
2. Praca z kalendarzem – planowanie wykonania ozdób na zajęciach przysposobienia do pracy oraz kształtowania kreatywności, szacowanie przybliżonej daty wykonania zamówienia.
3. Wykonanie ozdób na kiermasz: bombki z decoupage, choinka z kartonu i wełny, lampiony, kartki świąteczne – wykonane przez uczniów metodą iris folding.
4. Funkcjonowanie osobiste i społeczne – rozmowy na temat strategii sprzedaży dekoracji świątecznych – ustalanie i wypisywanie cen, liczenie ewentualnych zysków ze sprzedaży. Ćwiczenie scenek i wprawek dramowych związanych z sytuacją sprzedawania i kupowania produktów, rozmowy z klientem, zachęcania do zakupu, zachowania w sytuacjach społecznych.
5. Przygotowanie stoiska z kiermaszem świątecznym – rozkładanie stołów, ozdób świątecznych, cen towarów. Dekoracja stoiska.
6. Bezpośrednia obsługa, samodzielnie zachęcanie do zakupu poprzez wskazywanie na jego zalety, pakowanie wybranego przez klienta towaru, pobieranie zapłaty, liczenie pieniędzy, wydawanie reszty.

W trakcie kiermaszu nauczyciele starali się przydzielić zadanie każdemu uczniowi i umiejętnie uaktywnić społecznie każdego z nich. Młodzież otrzymała wiele pozytywnych informacji zwrotnych, miała poczucie sprawstwa. Stoisko cieszyło się dużą popularnością.

Przy przydziale czynności w arkuszu organizacyjnym szkoły należy zadbać o odpowiednią liczbę godzin dla nauczycieli prowadzących przysposobienie do pracy. Przedmiot ten powinien być podzielony na bloki tematyczne co najmniej dwu-, trzy-, cztery – lub pięciogodzinne.

Zaleca się, aby zajęcia kulinarne były prowadzone w bloku czterogodzinnym. Praktyki wspomagane wymagają bloku cztero – lub pięciogodzinnego. Dobre zaplanowanie zajęć pozwala na ich prowadzenie bez zbędnego pośpiechu. W przypadku bloku zajęć kulinarnych byłby to czas potrzebny na wykonanie prostego posiłku, jego kulturalne spożycie oraz doprowadzenie pracowni kulinarnej do porządku. Wykonywanie powyższych czynności w pracowni zajęć kulinarnych pochłania wiele godzin, jednak stanowi też źródło dużego zainteresowania i radości dla uczniów. Pracownie zajęć kulinarnych w każdej szkole przysposabiającej do pracy od lat cieszą się ogromną popularnością i często stanowią mocną stronę szkoły.

W przypadku godzin przeznaczonych na realizację praktyk wspomaganych ważne jest, aby w tygodniowym rozkładzie zajęć tak zaplanować ich wykonanie przez wszystkie klasy SSPdP, aby możliwe stało się równoczesne wyjście uczniów z różnych klas w jedno lub kilka miejsc praktyk. Dlatego w tygodniowym rozkładzie zajęć trzeba zaplanować praktyki w tym samym czasie, np. podczas jednego lub dwóch dni w tygodniu, od pierwszej do czwartej lekcji. Wówczas możliwe będzie wyłączenie z realizacji praktyk pozaszkolnych uczniów, którzy nie są jeszcze gotowi do podjęcia tego rodzaju wyzwania (słabiej funkcjonujących), dla których wskazana jest organizacja praktyk na terenie szkoły.

Jeśli aktualny poziom funkcjonowania ucznia nie pozwala na zakwalifikowanie go do udziału w praktykach wspomaganych odbywających się poza szkołą, to należy znaleźć dla niego inne możliwości realizacji celów zawodowych na terenie szkoły. Może ich być naprawdę wiele np. w pracowni gospodarstwa domowego, w stołówce szkolnej, na szkolnych korytarzach, sali gimnastycznej, na terenie wokół szkoły, w ogrodzie i na działce szkolnej, w najbliższym sąsiedztwie szkoły. Propozycje wykonywania cotygodniowych, stałych czynności użyteczno-porządkowych uwzględnione zostały w podrozdziale poświęconym modelowi praktyk wspomaganych.

Katalog pracowni w szkole przysposabiającej do pracy jest otwarty, poniżej przedstawione są propozycje **modułów** przedmiotu **przysposobienie do pracy** oraz związanych z nimi celów szczegółowych.

1. W ramach bloku gospodarstwo domowe uczniowie:

- doskonałą umiejętności obsługi pralki, suszarki bębnowej, żelazka ze stacją parową, pionowego żelazka parowego i odkurzacza piorącego;
- doskonałą umiejętności odczytywania symboli chemicznych na metkach;
- doskonałą umiejętności związane z codziennym utrzymaniem czystości gospodarstwa domowego;
- poznają elementy wyposażenia domu i zasady bezpiecznego zachowania się w gospodarstwie domowym;
- realizują trening zakupowy podczas wyjść do sklepów: spożywczego, papirniczego, drogerii, supermarketu, centrum handlowego, marketu budowlanego – sporządzanie listy zakupów, wykonywanie zakupów, korzystanie z kas samoobsługowych, posługiwanie się pieniędzmi;
- rozwijają praktyczne umiejętności korzystania z publicznych usług transportowych: komunikacji miejskiej autobusowej/ tramwajowej, w tym planowania podróży z domu do szkoły, z domu do najbliższego centrum handlowego;
- rozwijają praktyczne umiejętności korzystania z publicznych usług pocztowych, kurierskich, bankowych.

2. W ramach bloku zajęcia kulinarne uczniowie:

- poznają zasady i nabywają umiejętności posługiwania się urządzeniami kuchennymi i sprzętem gospodarstwa domowego: kuchnia indukcyjna, elektryczna, kuchnia gazowa, zmywarka, lodówka, zamrażarka, piekarnik, czajnik elektryczny, mikser, blender, sokowirówka wolnoobrotowa, gofrownica, opiekacz, ekspres do kawy;
- doskonałą zasady savoir vivre podczas posiłku – estetyczne nakrywanie do stołu, dekorowanie stołu w zależności od okoliczności, kulturalne spożywanie posiłków;
- zdobywają wiedzę na temat zasad zdrowego odżywiania, uczą się układać zdrowy jadłospis;
- rozwijają wiedzę o posiłkach typowych dla śniadania, obiadu i kolacji;
- doskonałą umiejętność dokonywania obróbki wstępnej produktów – mycia, obierania nożem lub obieraczką, rozdrabniania (krojenia, siekania), ścierania na tarce, ucierania, miksowania, mieszania;

- doskonałą obróbkę termiczną potraw – gotowanie, smażenie, duszenie; kontrolowanie czasu i temperatury: potrawy, piekarnika;
- uczyć się sporządzania prostych napojów i potraw z uwzględnieniem racjonalnego wykorzystania surowców w kuchni;
- doskonałą wykonywanie potrawy według przepisu z książki kucharskiej, przepisu wyszukanego na platformach kulinarnych, wykonywanie potrawy według własnego pomysłu;
- doskonałą umiejętność obliczania kosztu posiłku, znajomości przybliżonych cen artykułów spożywczych, przygotowania listy zakupów potrzebnych do wykonania jednego posiłku, dokonywania zakupów w sklepie spożywczym;
- doskonałą umiejętność gospodarowania odpadami w gospodarstwie domowym;
- rozwijają zaradność życiową: umiejętność dbania o porządek, odpowiedzialność czy systematyczność.

3. W ramach bloku prace porządkowe uczniowie:

- poznają zasady i nabywają umiejętności posługiwania się przyborami i środkami czystości niezbędnymi w utrzymaniu porządku pomieszczeń,
- doskonałą wykonywanie czynności porządkowych w domu, w szkole i w instytucjach: poznają organizację pracy, zasady zmywania naczyń stołowych i kuchennych, doskonałą umiejętność zmywania, mycia podłogi, naczyń, blatów, szafek, odkurzania, ścierania kurzy, mycia okien, mycia naczyń, prania ręcznego, obsługi pralki automatycznej, rozwieszania prania na suszarce, prawidłowego składania suchego prania, obsługi żelazka, wykonywania czynności prasowania, odczytywania symboli na metkach przy ubraniach, mycia szyb samochodowych i samochodów.

4. W ramach bloku prace biurowe uczniowie:

- doskonałą umiejętności obsługi sprzętu poligraficznego i biurowego – drukarki, kserokopiarki, niszczarki, laminarki, gilotyny, bindownicy;
- doskonałą umiejętności obsługi komputera – edytowania tekstu, pracę z edytorem graficznym, prezentacjami, arkuszem kalkulacyjnym, obsługi poczty elektronicznej, projektowania graficznego, wyszukiwania informacji zawodowych, ofert pracy w Internecie, korzystania z map internetowych, korzystania z portali społecznościowych, korzystania z multimedialnych programów użytkowych i edukacyjnych;

- doskonałą umiejętność tworzenia prostych pism biurowych – tworzenia dokumentów aplikujących o pracę – CV;
- doskonałą organizację pracy biurowej – obsługa korespondencji (przyjmowanie, segregowanie, adresowanie, pakowanie), wypełnianie dokumentów urzędowych, redagowanie prostych pism, obsługa przyborów biurowych (dziurkacz, zszywacz). pism i korespondencji, obsługiwanie przyborów biurowych tj. dziurkacz, zszywacz, itp.
- poznają elementy procesów poligraficzno-introligatorskich – podstawowe pojęcia poligraficzne, rodzaje maszyn introligatorskich, zasady wykonywania opraw introligatorskich.

5. W ramach bloku szycie i tkactwo uczniowie:

- poznają charakterystyczne pojęcia z tym związane oraz budowę, zasady działania i pracę na prostych narzędziach, takich jak igła, szydełko, druty, ramka tkacka, krosno, maszyna do szycia;
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie szydełkowania oraz pracy z drutami – trzymanie robótki i szydełka, wykonywanie słupka i półsłupka na szydełku, wykonywanie łańcuszka na szydełku, dodawanie i odejmowanie oczek, wykonywanie elementów ozdobnych ze sznurka, poznanie podstaw robienia na drutach;
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie tkania, wyplatania i dziewiarstwa – tkanie przy użyciu ramki, krosna, nawlekanie osnowy na krosno, zakańczanie i zaczynanie gobelinu; wyplatanie ze sznurków, włóczek, koralików;
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie szycia ręcznego – nawlekanie nitki na igłę, rozpoczynanie i zakańczanie nitki w szyciu ręcznym, wyciąganie nitki z tkaniny lnianej, wykonanie ściegów podstawowych: ścieg przed igłą, za igłą, okrętkowy, przyszywanie guzików różnego typu, ręczne przyszywanie elementów na tkaninę;
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie szycia maszynowego – znajomość posługiwania się narzędziami wykorzystywanymi w szyciu maszynowym, obsługa i konserwacja maszyny do szycia, nawijanie nitki na bębenek, zakładanie nitki górnej i dolnej w maszynie, nawlekanie igły, szycie na maszynie prostymi ściegami, odrysowywanie według szablonu na materiale, wycinanie materiału według wzoru, szablonu, fastrygowanie materiału, szycie prostych form według wzoru, obszywanie materiału i naszywanie go na tkaninę, zaczynanie i kończenie szycia, łączenie tkaniny szwem pojedynczym i krytym, naszywanie elementów ozdobnych: cekiny, koraliki, itp. odmierzanie

miarką krawiecką, obrabianie brzegu tkaniny i ubrania, odrysowywanie i wycinanie szablonu krawieckiego, szycie różnymi ściegami maszynowymi, zmienianie ściegów szycia, regulowanie ściegu przy szyciu różnych tkanin;

- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie haftu – znajomości zasad posługiwania się narzędziami i materiałami wykorzystywanymi w hafcie, rozpoznawania nici do haftu: kordonek i mulina, wykonywania prostych ściegów ozdobnych, wyszywania na kanwie i płótnie, prania i prasowania wyhaftowanych prac, korzystania z gotowych wzorów do różnego typu haftu, wyszywania drobnych elementów i obrazków, dobierania kolorów do wzorów haftów;
- nabywają umiejętność wykonywania drobnych prac naprawczych odzieży wierzchniej;
- doskonalą umiejętność przechowywania ubrań, wykorzystania zużytych ubrań do prac porządkowych, nadawania zużytym ubraniom „drugiego życia”.

6. W ramach bloku ogrodnictwo uczniowie:

- uczą się prac sezonowych w ogrodzie i terenach zielonych-poznają: środki i sprzęt do pielęgnacji roślin, zasady nawożenia organicznego i mineralnego roślin, sposoby zabezpieczania na zimę roślin wielosezonowych, środki ochrony roślin; doskonalą umiejętności: odchwaszczania klombów, kwietników i trawników, wytyczania zagonów, siania, sadzenia, spulchniania gleby, nawadniania roślin na kwietnikach, klombach i trawnikach, przesadzania roślin ozdobnych i zielonych, przycinania drzew i krzewów, zbierania warzyw, oczyszczania i konserwacja narzędzi ogrodniczych.
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie pielęgnacji roślin domowych – nawadnianie, nawożenie organiczne i mineralne roślin, przesadzanie roślin ozdobnych;
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie sadownictwa – poznają podstawowe gatunki drzew owocowych i krzewów; choroby i szkodniki drzew owocowych, chwasty występujące w sadzie, doskonalą umiejętności: uprawy drzew owocowych, ich nawożenia, nawadniania, zbiorów i przechowywania owoców;
- wykorzystują materiały naturalne w tworzeniu prostych kompozycji i dekoracji – tworzą kompozycje kwiatowe i stroiki okolicznościowe z kwiatów sztucznych, żywych i suszonych, rozróżniają podstawowe materiały florystyczne, doskonalą umiejętności wiązania kokard, przechowywania i pielęgnacji roślin ciętych, technik suszenia i utrwalania materiału roślinnego.

7. W ramach bloku stolarstwo uczniowie:

- nabywają umiejętność posługiwania się narzędziami i materiałami stolarskimi. tj. młotek, śrubokręt, obcęgi, gwoździe, papier ścierny itp.;
- nabywają umiejętność obróbki różnych rodzajów drewna – wypalania prostych wzorów, wyrównywania boków listewek tarnikiem i pilnikiem, papierem ściernym, wykańczania powierzchni drewnianych, utrwalania powierzchni gotowych wyrobów pokostem i lakierem;
- rozwijają umiejętności praktyczne w zakresie pracy z materiałami drewnopochodnymi – odrysowywania według szablonu, wyznaczania wymiarów, cięcia piłą po linii wzdłuż i w poprzek słoje, przerywania piłą listewki, cienkiej deseczki, wałka, płyty i sklejki, barwienia drewna, wykańczania powierzchni drewnianych, łączenia drewna z innymi materiałami, montowania i demontowania mebli, wiercenia otworów, sprawdzania wymiarów, łączenia drewna przy użyciu gwoździ, kleju i na nakładkę.

8. W ramach bloku aktywność na rynku pracy uczniowie:

- nabywają i doskonalą wiedzę na temat wizerunku siebie jako przyszłego pracownika – higiena osobista i wygląd zewnętrzny pracownika, zasady etyki zawodowej, współpraca z zespołem i przełożonym, podstawowe zasady komunikowania się i autoprezentacja, stosowanie zwrotów grzecznościowych;
- doskonalą umiejętności przydatne w poszukiwaniu pracy: określenie swoich mocnych i słabych stron, określenie swoich zainteresowań, określenie swoich predyspozycji zdrowotnych i ich wpływu na wybór zawodu, poznawanie wybranych zawodów, funkcjonowanie urzędu pracy, poszukiwanie ofert pracy, praca i jej znaczenie w życiu człowieka, chroniony rynek pracy, instytucje i stowarzyszenia zajmujące się wsparciem osób niepełnosprawnych, próby pisania CV i podania o pracę, przygotowanie się do autoprezentacji, do rozmowy kwalifikacyjnej;
- doskonalenie umiejętności zawodowych oraz doświadczania różnych sytuacji pracy podczas wizyty studyjnych w wybranych miejscach lokalnego rynku pracy;
- prowadzą sprzedaż wytworów i wyrobów wykonanych w pracowniach: krawieckiej, rękodzielniczej, kulinarnej podczas kiermaszów i zbiórek charytatywnych na terenie szkoły i poza nią;
- doskonalą umiejętności komunikacyjne i społeczne w zakresie prawidłowej obsługi klienta;

- doskonałą umiejętności posługiwania się pieniędzmi, głównie realizują trening ekonomiczny: odliczają określone kwoty i wydają resztę;
- planują zakupy i przygotowują listę zakupów, także korzystając z aplikacji;
- realizują trening zakupowy podczas wyjść do sklepów;
- doskonałą umiejętności posługiwania się różnymi dokumentami (dowód osobisty, karta płatnicza): korzystanie z dowodu osobistego, zakładanie konta w banku, korzystanie z karty do bankomatu, poznawanie korzyści i obciążeń płynących z kredytów i pożyczek bankowych.

Zajęcia przysposobienia do pracy stanowią filar SSPdP. Wagę zajęć podkreślają nie tylko treści zawarte w podstawie programowej, ale i wymiar godzin przeznaczonych na ich realizację. Właściwa organizacja przedmiotu gwarantuje sprawne działanie całej szkoły. Warto starannie zaplanować bloki tematyczne, z uwzględnieniem potrzeb uczniów i możliwości szkolnej bazy oraz z dobranym właściwie zespołem nauczycieli, czyli zaangażowanych i zmotywowanych.

5. Organizacja praktyk wspomaganych

Podstawa programowa dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy⁴² w 2017 roku wprowadziła obowiązek organizowania praktyk wspomaganych. Wcześniej praktyki wspomagane nie były obligatoryjne, chociaż część szkół z powodzeniem wdrażała je od wielu lat.

W 2018 roku dwie z nich – Szkoła Przysposabiająca do Pracy przy Zespole Szkół Specjalnych nr 85 w Warszawie oraz Szkoła Przysposabiająca do Pracy Nr 1 przy Zespole Szkół Specjalnych nr 8 w Łomży poddawały próbie model praktyk wspomaganych zaproponowany w ramach innowacji „Praktyki wspomagane dla uczniów szkół przysposabiających do pracy szansą na podjęcie zatrudnienia na otwartym rynku pracy”. Innowacja testowana była w projekcie grantowym „Akcja Inkubacja”. Model zawierał opis struktury praktyk, szczegółowe wytyczne ich organizacji oraz zestaw narzędzi do oceny ich skuteczność. Wskazana innowacja społeczna została opisana w „Podręczniku instruktażowym dla nauczycieli” i „Podręczniku testowym dla uczniów”⁴³, ta ostatnia w tekście łatwym do czytania i zrozumienia. Wypracowany wówczas model testowy został dobrze przyjęty i oceniony przez zespół ekspertów i nauczycieli.

⁴² Załącznik nr 5 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017. Dz.U. Poz. 356.

⁴³ Pozycje te są bezpłatne, dostępne pod adresem [Model wdrożenia praktyk wspomaganych](#)

Opublikowane materiały oraz zawarty w nich model stanowiły i nadal stanowią duże wsparcie dla szkół. Publikacja zawiera rekomendacje wdrożenia praktyk wspomaganych ze wskazaniem koniecznych zmian prawnych dotyczących m.in. obligatoryjnego podziału oddziału klasowego przy wyjściu na praktyki wspomagane na mniejsze grupy. Niestety do tej pory rekomendacje wynikające z okresu testowania nie zostały uwzględnione w ramowym planie nauczania dla szkoły przysposabiającej do pracy⁴⁴. Proponowane zmiany nadal są zasadne, ich brak znacznie utrudnia organizację praktyk wspomaganych. Szkoły wciąż borykają się z problemami dotyczącymi bezpiecznej i zoptymalizowanej realizacji praktyk z udziałem wieloosobowej oraz zróżnicowane funkcjonalnie klasy.

Proponowany w tym poradniku model praktyk wspomaganych powstał na bazie struktury wypracowanej w 2018 roku. Obecnie została ona zmodyfikowana, zwłaszcza w zakresie częstotliwości wyjść na praktyki grupowe/indywidualne oraz zmienności stanowisk pracy. Przedstawiona formuła praktyk nie stanowi struktury zamkniętej, przeciwnie – zakłada się, że w dalszym ciągu będzie ona ewoluowała, a szkoły uwzględniając swoje możliwości, potrzeby oraz zasoby, wdrożą ją w stosownym zakresie.

Ważne jest otwarte i partycypujące podejście środowiska edukacyjnego do modelu. Warto, aby szkoły odnosząc się do otrzymanej propozycji, wypracowały własny format praktyk, najbardziej odpowiedni dla danej grupy uczniów i aktualnej sytuacji na rynku pracy. Należy pamiętać jednak, aby w kolejnym roku realizacji praktyk wspomaganych dokonać weryfikacji wypracowanego systemu oraz udoskonalić go, jeśli zachodzi taka potrzeba.

Zgodnie z przytoczoną wcześniej podstawą programową⁴⁵ na szkole spoczywa obowiązek: „**organizowania praktyk wspomaganych na indywidualnie dobranych stanowiskach pracy przy wsparciu nauczycieli pełniących rolę trenerów pracy**”. Praktyki wspomagane powinny być realizowane w ramach przedmiotu przysposobienie do pracy.

Praktyki mogą odbywać się w formie stałych, cotygodniowych wyjść poza szkołę do wyznaczonych miejsc na otwartym/ chronionym rynku pracy lub mogą być realizowane jako systematyczne, cotygodniowe czynności wykonywane na terenie lub w pobliżu szkoły.

⁴⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 20 maja 2024 r. Dz.U. 2024 poz. 781.

⁴⁵ Załącznik nr 5 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017. Dz.U. Poz. 356

W praktykach wspomaganych grupowych powinni uczestniczyć wszyscy uczniowie SSPdP. O kwalifikacji uczniów/uczennic do udziału w praktykach decyduje WOPFU dokonana przez zespół nauczycieli i specjalistów, rodziny, samego ucznia, na podstawie Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia.

Założenia organizacyjne praktyk w oparciu o obecnie obowiązujące przepisy prawne:

1. Wykorzystanie godzin przedmiotu przysposobienie do pracy do realizacji praktyk wspomaganych.
2. W doborze częstotliwości wyjść grupowych oraz indywidualnych na praktyki należy uwzględnić indywidualne potrzeby i możliwości uczniów, zasoby lokalnego rynku pracy i środowiska społeczno-kulturowego ucznia, a także dostosować liczbę uczniów w grupie do możliwości szkoły i specyfiki praktyk.
3. **Rekomenduje się** dokonanie, w ramach w/w przedmiotu, podziału wieloosobowej klasy na 2 grupy, co umożliwi rzetelne wsparcie uczniów przez nauczyciela-trenera pracy, podczas odbywania przez nich praktyk. Najbardziej optymalna liczba uczniów w grupie wychodzącej na praktyki poza szkołą wynosi 2 – 4 osoby.

Wobec braku wdrożenia rekomendacji postulowanych w 2018 roku, szkoła może skorzystać z innego sposobu wprowadzenia podziału na grupy. Wymaga to uzyskania przez dyrektora od organu prowadzącego zgody na zaangażowanie dodatkowego nauczyciela prowadzącego zajęcia przysposobienia do pracy w obszarze praktyk wspomaganych (dodatkowe 4 lub 5 godzin w tygodniu na klasę). Po uzyskaniu zgody dyrektor wprowadza odpowiednie zmiany w arkuszu organizacyjnym szkoły.

W przypadku, gdy dyrektor nie uzyska od organu prowadzącego zgody na dodatkowego nauczyciela, a klasa jest wieloosobowa i zróżnicowana, możliwe jest zastosowanie następującego rozwiązania: jeżeli jedna grupa udaje się na praktyki wspomagane, to pozostali uczniowie zostają dołączeni do praktyk odbywających się na terenie szkoły lub zajęć z przedmiotu przysposobienie do pracy realizowanych przez inną klasę. Wówczas także wypełniają wymogi podstawy programowej, zgodnie z własnymi możliwościami psychofizycznymi i potrzebami. Należy pamiętać jednak o nie przekraczaniu maksymalnej liczby uczniów w klasie. Zgodnie z rozporządzeniem w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną jest niepełnosprawność

intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 4, w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 8⁴⁶.

4. Możliwy jest udział uczniów w praktykach grupowych poprzez wykorzystanie godzin zajęć rewalidacyjnych, które według podstawy programowej mają na celu „doskonalenie samodzielności osobistej i społecznej” ucznia. Wówczas następuje włączenie do realizacji praktyk wspomaganych nauczycieli specjalistów, szczególnie prowadzących zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, zajęcia usamodzielniania, treningu społecznego, terapii mowy, itp, którzy będą realizować swoje zadania w realnych, konkretnych sytuacjach społecznych.

Szkoła decydująca się na wykorzystanie zajęć rewalidacyjnych na realizację pozaszkolnych praktyk grupowych w klasie wieloosobowej dzieli całą lub prawie całą pulę zajęć rewalidacyjnych (10 h lub 8 h) na dwa zespoły uczniów. Podczas tworzenia planu lekcji, należy pamiętać o ustawieniu bloku zajęć rewalidacyjnych (cztery lub pięć godzin w zależności od czasu trwania praktyki) w jednym wybranym dniu w tygodniowym rozkładzie zajęć. Zajęcia rewalidacyjne będą wówczas prowadzone równocześnie przez dwóch specjalistów rewalidacji.

Zajęcia rewalidacyjne mogą być również wykorzystywane do pozaszkolnych praktyk indywidualnych, wtedy należy pamiętać o odpowiednim ustawieniu tego bloku w planie.

Dobrym rozwiązaniem jest także wykorzystywanie na realizację praktyk wspomaganych godzin do dyspozycji dyrektora. Należy pamiętać o następującym po sobie ułożeniu zajęć w tygodniowym rozkładzie.

5. Rekomenduje się wykorzystanie, zwłaszcza na praktyki indywidualne, zajęć z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej⁴⁷ realizowanych przez

---

46 §6 pkt.6 ust.2 i ust.5 Rozporządzenie MEN z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli. Dz.U. 2023 poz. 2736: <https://www.inforlex.pl/dok/tresc,DZU.2023.355.0002736,rozporzadzenie-ministra-edukacji-narodowej-z-dnia-28-lutego-2019-r-w-sprawie-szczegolowej.html> [dostęp: 02.12.2024]

47 Ujętych w ramowych planach nauczania zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 28.08.2017 zmieniającym rozporządzenie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U. 2017 poz. 1643: <https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2017.168.0001643,rozporzadzenie-ministra-edukacji-narodowej-zmieniajace-rozporzadzenie-w-sprawie-zasad-udzielania-i-organizacji-pomocy-psychologiczno-pedagogicznej-w-publicznych-przedszkolach-szkolach-i-placowkach.html> [dostęp: 09.11.2024]

zatrudnionego w szkole psychologa lub pedagoga szkolnego.

W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna może być także udzielana w formie zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej⁴⁸. Zajęcia te powinny być uwzględnione w IPET dla konkretnego ucznia.

6. Wskazane jest zatrudnienie w szkole, w wymiarze pełnego etatu (ustalonym przez organ prowadzący), doradcy zawodowego z kwalifikacjami z zakresu pedagogiki osób z niepełnosprawnością intelektualną.

W placówkach, w których już jest zatrudniony doradca zawodowy właściwe jest, by brał on udział w praktykach wspomaganych, pełniąc rolę trenera pracy. Obserwacja uczniów na różnych stanowiskach dostarcza ważnych informacji o funkcjonowaniu uczniów, o ich szczególnych potrzebach, możliwościach, a także problemach, które powinny być rozwiązywane również na innych przedmiotach nauczania lub na indywidualnych/grupowych zajęciach z doradcą zawodowym.

7. Wskazane jest, by praktyki grupowe i indywidualne odbywały się co najmniej jeden raz w tygodniu.

W planie pracy szkoły na dany rok szkolny należy uwzględnić realizację praktyk wspomaganych w tygodniowym rozkładzie zajęć.

Na pozaszkolne wyjście grupowe powinno się przeznaczyć co najmniej cztery lub więcej godzin lekcyjnych. Czterogodzinny moduł praktyk wspomaganych odbywających się poza szkołą pozwoli na dotarcie na miejsce praktyk, wykonanie przygotowanych dla uczniów zadań oraz powrót do szkoły. Czasami może zachodzić potrzeba wydłużenia czasu przeznaczonego dla odbycia praktyk wspomaganych ponad wskazane 4 godziny. Decyzję o długości tego bloku podejmuje nauczyciel w porozumieniu z dyrektorem szkoły biorąc pod uwagę funkcjonowanie uczniów, zasoby miejsca praktyk, tygodniowy przydział godzin pracy nauczyciela, tygodniowy rozkład zajęć klasy i szkoły.

8. Planując wdrożenie praktyk wspomaganych dla kilku klas należy w tygodniowym rozkładzie zajęć zaplanować stałe dni i równoległe godziny, w których odbywają się praktyki wspomagane dla wszystkich oddziałów.

---

⁴⁸ Tamże, § 7 ust.1 pkt.5

Takie rozwiązanie pozwoli na elastyczną rotację uczniów pomiędzy grupami na poszczególnych praktykach. Jest to szczególnie istotne w przypadku organizacji praktyk grupowych.

9. Równoczesne wyjście uczniów z różnych klas w jedno/ kilka miejsc praktyk umożliwi wyłączenie z realizacji praktyk pozaszkolnych uczniów, którzy nie są jeszcze gotowi do podjęcia tego rodzaju wyzwania (słabiej funkcjonujących), dla których wskazana byłaby organizacja praktyk na terenie szkoły.
10. Satysfakcjonujący wybór miejsca praktyk wymaga pogłębionej znajomości ucznia, jego warunków psychofizycznych, zdrowotnych, potrzeb i aspiracji, zainteresowań, uzdolnień, oraz wiedzy o rynku pracy.

Poszukiwanie właściwego miejsca dla odbycia praktyk jest procesem długotrwałym i złożonym, w którym czas i doświadczenie działają na korzyść wszystkich stron – ucznia, pracodawcy i nauczyciela. Wstępny wybór miejsca realizacji praktyk zaczynających się w nowym roku szkolnym dla klasy II i III, może być dokonany w trakcie poprzedniego roku szkolnego. Wskazane jest wówczas już w klasie pierwszej zorganizowanie w nich wizyty studyjnej. Na sierpniowym zebraniu rady pedagogicznej, po zweryfikowaniu składu osobowego klasy, propozycja miejsc praktyk może zostać utrzymana lub zmodyfikowana. We wrześniu młodzież powinna mieć możliwość odwiedzenia planowanych miejsc praktyk w ramach wizyt studyjnych. Dopiero wtedy zapada ostateczna decyzja o wyborze danego zakładu czy przedsiębiorstwa do realizacji praktyk zawodowych.

Wizyty studyjne dają uczniowi możliwość rozwijania zaciekawienia nowym miejscem i rozbudzenia zainteresowania danym środowiskiem pracy, pokazują także bieżącą gotowość ucznia do podjęcia społecznej i zawodowej aktywności własnej. Dla wnikliwego nauczyciela – trenera pracy stanowi to cenną wskazówkę w wyborze strategii aktywizacji zawodowej ucznia.

Celem wizyt studyjnych jest przedstawienie różnych miejsc i stanowisk pracy, tak aby uczniowie mieli możliwość praktycznego poznania potencjalnego środowiska pracy i skonfrontowania swoich wyobrażeń oraz marzeń o danej pracy. To bardzo ważne, ponieważ uczniowie często mają nierealne oczekiwania dotyczące tego, co będą robić w przyszłości. Praktyki zaś powinny skupiać się głównie na nauce umiejętności, takich jak prace porządkowe, pomoc w kuchni czy proste czynności biurowe. Mogą one

odbywać się w różnych miejscach: restauracjach, kawiarniach, sklepach oraz urzędach.

11. Ważny jest wybór nauczycieli, którzy wcielą się w rolę trenerów pracy i będą wspierać uczniów podczas praktyk.

Doskonałe przygotowanie nauczyciela do zrozumienia celowości, zasad i sposobu organizacji praktyk wspomaganych umożliwia uczestnictwo w szkoleniu „Trener pracy” lub „Praktyki wspomagane dla uczniów szkół przysposabiających do pracy szansą na podjęcie zatrudnienia na otwartym rynku pracy”. Pierwsze szkolenie systematycznie organizuje Polska Federacja Zatrudnienia Wspomaganego⁴⁹, która od lat zajmuje się rozpowszechnianiem idei zatrudnienia wspomaganego.

Drugie szkolenie opisane jest szczegółowo w podręczniku pt. „Model wdrożenia praktyk wspomaganych w szkołach przysposabiających do pracy. Podręcznik instruktażowy dla nauczycieli”. Podręcznik ten jest dostępny do pobrania na stronie internetowej Polskiej Federacji Zatrudnienia Wspomaganego. Zawarty w nim scenariusz szkolenia dla nauczycieli można wykorzystać podczas wewnętrznego szkolenia rady pedagogicznej. Wskazane jest, aby wszyscy nauczyciele zajęć przysposobienia do pracy byli certyfikowanymi trenerami pracy lub odbiorcami rady samokształceniowej nt. praktyk wspomaganych.

12. W szkołach, w których tygodniowy przydział zajęć danej klasy rozłożony jest na wielu nauczycieli i specjalistów to właśnie wychowawca powinien pełnić rolę nauczyciela praktyk wspomaganych. Posiada on większe, niż pozostali nauczyciele, zaangażowanie w zajęcia edukacyjne w swojej klasie. Jeśli wychowawca prowadzi przedmiot funkcjonowanie osobiste i społeczne (5h lub 6h), kilka godzin przedmiotu przysposobienie do pracy (4 – 8h lub więcej), co najmniej 2h przedmiotu zajęcia kształtujące kreatywność oraz co najmniej 2h zajęć rewalidacyjnych, to taki układ pozwala na właściwą organizację praktyk wspomaganych z jego udziałem.

13. Rolę trenera pracy może pełnić także inny nauczyciel, doradca zawodowy lub inny specjalista, którego głównym zadaniem będzie bezpośrednie wspomaganie uczniów na danym stanowisku pracy poprzez zastosowanie

---

49 Zobacz: <https://pfzw.pl/category/aktualnosci/> [dostęp: 02.12.2024]

instrukcji słownej, obserwacji, pokazu poprawnego wykonania zadania oraz motywowanie ich do jak największej samodzielności.

14. Organizacja praktyk wspomaganych w wielooddziałowej szkole jest działaniem odpowiedzialnym i czasochłonnym. Wymaga zaplanowania i wprowadzenia rozwiązań na poziomie wielu klas szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy.

Dobłą praktyką jest wyznaczenie jednego nauczyciela (wychowawcy lub nauczyciela przedmiotów przysposabiających do pracy) na **koordynatora praktyk wspomaganych**. Rolę taką może naturalnie pełnić doradca zawodowy, o ile jest zatrudniony w szkole lub specjalnie powołany do tego zespół aktywizacji społeczno-zawodowej.

Koordinator praktyk wspomaganych jest odpowiedzialny za: wspieranie nauczycieli – trenerów pracy w odpowiednim doborze miejsc praktyk grupowych i indywidualnych, dokonywanie ewentualnych zmian miejsc praktyk, jeśli sytuacja tego wymaga, pozyskiwanie nowych miejsc praktyk, wspomaganie nauczycieli – trenerów pracy w utrzymywaniu kontaktów z aktualnymi pracodawcami, przygotowanie umów na realizację praktyk wspomaganych i przekazywanie ich pracodawcom, rozwiązywanie bieżących spraw związanych z przebiegiem praktyk, organizowanie wizyt studyjnych u pracodawców, organizowanie spotkań uczniów i rodziców z przedstawicielami instytucji i organizacji pozarządowych, np. środowiskowym domem samopomocy, zakładem aktywności zawodowej, warsztatem terapii zajęciowej, urzędem pracy, powiatowym centrum pomocy rodzinie, Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, powiatowym/miejskim zespołem do spraw orzekania o niepełnosprawności, lokalnymi stowarzyszeniami i fundacjami.

15. W celu zapewnienia uczniom warunków do realizacji praktyk na wybranych stanowiskach, w tym na stanowiskach związanych z wytwarzaniem, pakowaniem, dystrybucją nieopakowanej żywności lub wody przeznaczonych do spożycia, przygotowywaniem i wydawaniem posiłków, myciem naczyń i pojemników przeznaczonych na żywność lub w kontakcie z dużą liczbą ludzi bądź dziećmi do lat 6, konieczne jest posiadanie przez nich orzeczenia do celów sanitarno-epidemiologicznych.

Szkoła jest odpowiedzialna za zapewnienie badań niezbędnych do uzyskania orzeczenia sanitarno-epidemiologicznego. Są one bezpłatne dla ucznia, finansuje je budżet państwa na podstawie skierowania ze szkoły⁵⁰.

16. Należy pamiętać, aby przed wyjściem ucznia na pierwszą pozaszkolną praktykę uzyskać pisemną zgodę rodzica/ opiekuna na realizację takich wyjść.
17. Ważną rekomendacją jest obligatoryjna konieczność ubezpieczenia uczniów wychodzących na praktyki przez szkołę.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu⁵¹ w § 8.1 nakłada na szkołę kierującą uczniów na praktyczną naukę zawodu obowiązek zapewnienia ubezpieczenia uczniów od następstw nieszczęśliwych wypadków. Rozporządzenie stosuje się do uczniów publicznych szkół ponadpodstawowych prowadzących kształcenie zawodowe: techników, branżowych szkół I stopnia, branżowych szkół II stopnia i szkół policealnych, zwanych dalej „szkołami”. Niestety nie ma tu wymienionej szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy, która realizując praktyki wspomagane, nie zaś praktyczną naukę zawodu, jednakże uczeń SSPdP także jest narażona na ewentualny wypadek w miejscu praktyk.

Istnieje konieczność rozwiązania powyższej sytuacji w sposób korzystny dla uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi.

18. Warto zadbać, aby umowa o realizację praktyk wspomaganych zawierała przeprowadzenie w miejscu praktyk szkolenia wstępnego BHP – w zakresie instruktażu ogólnego i stanowiskowego. Pracodawca lub osoba wskazana przez niego ma uprawnienia do wstępnego szkolenia BHP, w serwisie informacyjnym dla przedsiębiorców dostępnych jest więcej informacji o [Szkoleniach BHP](#).
19. Nie każda grupa uczniów z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi będzie mogła w szerokim zakresie skorzystać z organizowanych wizyt studyjnych czy praktyk wspomaganych.

---

⁵⁰ informacje dostępne są w Rozdz. 2, Art. 6 i Art. 8 w: [Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi](#), z dnia 24 czerwca 2024 (Dz.U. 2004 poz. 924).

⁵¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu. Dz.U. 2019 poz. 391: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/praktyczna-nauka-zawodu-18821488>, [dostęp: 14.11.2024]

Wówczas należy szukać rozwiązań, z wykorzystaniem bazy dydaktyczno – materiałowej szkoły.

Przykład:

Propozycje wykonywania cotygodniowych, stałych czynności użyteczno-porządkowych w szkole:

- w pracowni gospodarstwa domowego np. cotygodniowe porządkowanie pracowni, mycie i wycieranie szafek kuchennych, porządkowanie ich zawartości, dezynfekowanie i mycie szkolnej lodówki, mopowanie podłogi pracowni;
- w stołówce szkolnej np. rozstawianie i zbieranie zastawy stołowej dla uczniów korzystających z obiadów, ładowanie i rozładowywanie zmywarki, zamiatanie i mopowanie podłogi, obieranie i wstępna obróbka warzyw, a także ich rozdrabnianie;
- prace porządkowe dotyczące małych i dużych powierzchni, tj. sala gimnastyczna, korytarz, szatnia szkolna – zamiatanie i mopowanie podłogi, porządkowanie szafek, mycie drzwi i okien wewnętrznych i zewnętrznych;
- prace porządkowe obejmujące teren wokół szkoły – zamiatanie placów i parkingów, grabienie liści na terenach zielonych, mycie platform, podjazdów, czyszczenie z liści studzienek odpływowych, dbanie o czystość szkolnych wycieraczek;
- prace ogrodnicze na działce szkolnej związane z pielęgnacją roślin w warunkach domowych oraz pielęgnacją trawników, roślin ozdobnych, drzew i krzewów w ogrodach należących do szkoły, ale też do osób prywatnych oraz terenów zielonych w miejscach publicznych, takich jak park czy teren zielony spółdzielni mieszkaniowej.
- opieka nad szkolnymi roślinami doniczkowymi; opieka nad szkolnym akwariem;
- pomoc w opiece nad młodszymi dziećmi z poziomu przedszkola lub uczniami z klas 1 – 3 szkoły podstawowej (dotyczy szkół, które mają taką możliwość np. funkcjonują jako zespoły) – pomoc przy wykonywaniu prostych zadań edukacyjnych, w motywowaniu uczniów do nauki, porządkowanie sali, w tym układanie i segregowanie zabawek, przecieranie blatów i szafek;

- pomoc koleżeńska – wspieranie kolegów i koleżanek wymagających większej opieki i pomocy w nauce;
- pomoc osobom starszym mieszkającym w najbliższym sąsiedztwie szkoły – seniorom w dziennych siedzibach klubów seniora lub nauczycielom – emerytom szkoły: towarzyszenie i wykonywanie prostych prac porządkowych w ich miejscu zamieszkania, robienie zakupów pod kierunkiem nauczyciela oraz wspólnym spędzaniu czasu wolnego;
- prace porządkowe w najbliższym sąsiedztwie szkoły – np. prace porządkowe w domu kultury, wspólnocie religijnej, na cmentarzu – np. porządkowanie grobów i mogił osób znanych uczniom (dawni nauczyciele i uczniowie szkoły), masowych grobów ofiar zagłady, poległych w walkach o niepodległość, poległych z powodu działań wojennych i innych;
- pomocnicze prace konserwatorskie – naprawianie sprzętu szkolnego, wykonywanie drobnych prac stolarskich;
- pomoc w szkolnym sekretariacie – wykonywanie prostych prac biurowych – niszczenie dokumentów w niszczarce, pieczętkowanie kopert, kserowanie, przepisywanie prostego tekstu na komputerze;
- przygotowanie materiałów na konferencje organizowane przez szkołę, ośrodki doskonalenia nauczycieli, władze powiatu, gminy (kserowanie materiałów, przygotowanie teczek z materiałami, prace w recepcji, prace porządkowe)
- obsługiwanie uroczystości i imprez szkolnych – rozstawianie i wnoszenie krzeseł, siedzisk, ławek, podestów na uroczystości, pilnowanie porządku podczas uroczystości.

20. Kluczem do rozwijania potencjału społecznego i zawodowego uczniów SSPdP jest spójne, zintegrowane środowisko ucznia oraz podejmowane w porozumieniu z nim codzienne, funkcjonalne działania.

Praktyki wspomagane są znaczącym krokiem ku dorosłości ucznia. Doskonałą samodzielność i sprawczość, wyzwalają aktywność społeczną, ułatwiają wejście w rolę pracownika oraz odnalezienie się w przestrzeni pracy. Stanowią nie tyle uzupełnienie, co wzbogacenie działań podejmowanych przez szkołę przysposabiającą do pracy

Szczegółowe wytyczne organizacji i realizacji praktyk wspomaganych w klasach I-III

Schemat nr 3 – KLASA I – praktyki wspomagane grupowe. Źródło: opracowanie własne

Celem praktyk wspomaganych w pierwszej klasie jest zapoznanie uczniów z rynkiem pracy, z różnymi rodzajami prac, na jednym lub dwóch różnych stanowiskach. Uczniowie mają możliwość sprawdzenia praktycznych umiejętności i wiedzy w naturalnych warunkach zakładu pracy.

Praktyki wspomagane w pierwszej klasie dają możliwość zdobywania wstępnych doświadczeń zawodowych ucznia, stanowią znaczący moment w dotychczas pobieranej edukacji na terenie szkoły. Wskazane jest, aby młodzież mogła doświadczyć różnorodności miejsc praktyk, jednak nie zawsze jest to możliwe.

W klasie pierwszej należy założyć stosunkowo wolne tempo uczenia się czynności zawodowych, dlatego wielokrotna zmiana miejsc praktyk wydaje się być nierealna. Dobrym rozwiązaniem jest strategia łącząca uczestnictwo w maksymalnie dwóch miejscach praktyk z jednoczesnym organizowaniem wizyt studyjnych w innych środowiskach otwartego lub chronionego zakładu pracy.

Praktyki powinny się rozpocząć od października, jednak dopuszczalne jest ich rozpoczęcie wcześniej lub później dostosowując się do możliwości związanych

z organizacją zajęć. Pod koniec września cały zespół nauczycieli i specjalistów wraz z członkami najbliższego otoczenia i samym uczniem opracowuje zintegrowany wielospecjalistycznie IPET. Elementem tego programu powinny być cele dotyczące praktyk wspomaganych. Jego realizacja powinna być monitorowana i podlegać okresowej ewaluacji i modyfikacji.

Schemat nr 4 – KLASA II – praktyki wspomagane grupowe. Źródło: opracowanie własne

Celem praktyk wspomaganych w drugiej klasie jest uczenie się czynności na dwóch wybranych stanowiskach pracy. Przy wyborze miejsca praktyk należy kierować się indywidualnymi zainteresowaniami każdego ucznia oraz jego doświadczeniem zawodowym zdobytym w klasie pierwszej.

Praktyki powinny rozpoczynać się od października, jednak dopuszczalne jest rozpoczęcie praktyk wcześniej lub później dostosowując się do możliwości pracodawcy wykazującego wolę przyjęcia grupy uczniów do zakładu pracy.

We wrześniu zespół nauczycieli, specjalistów z udziałem najbliższego otoczenia i samego ucznia, na podstawie ewaluacji dokonanej po pierwszym roku, modyfikuje IPET planując cele na drugi rok kształcenia.

Schemat nr 5 – KLASA III – praktyki wspomagane indywidualne lub grupowe dla 2-4 osób w grupie.

Źródło: opracowanie własne

Celem praktyk w klasie trzeciej jest doskonalenie pracy na wybranym stanowisku. Przy wyborze miejsca praktyk kierować się należy indywidualnymi preferencjami każdego ucznia, jego zainteresowaniami i predyspozycjami. Dobór miejsca praktyk będzie wynikał także ze zdobytych wcześniej doświadczeń zawodowych.

W klasie trzeciej możliwa jest kontynuacja praktyki grupowej lub praktyka indywidualna przy wsparciu nauczyciela (specjalisty, doradcy zawodowego) będącego w tej sytuacji także trenerem pracy. Sytuacja powyższa zależy od przyjętych w szkole rozwiązań oraz od potrzeb i możliwości psychofizycznych ucznia. Istotne jest, aby praktyka indywidualna dotyczyła szerokiego grona uczniów, których zdobyte dotychczas doświadczenie zawodowe wskazuje na możliwość skorzystania po ukończeniu szkoły z usługi zatrudnienia wspomagane

Przy ustalaniu optymalnej częstotliwości praktyk indywidualnych w klasie trzeciej szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy założono jeden raz w tygodniu wyjście ucznia wraz z nauczycielem/trenerem, jednak tworząc najbardziej dogodne rozwiązanie dla danej szkoły, należy uwzględnić indywidualne potrzeby i możliwości praktykanta oraz zasoby i możliwości lokalnego rynku pracy.

Praktyki w klasie trzeciej również powinny rozpocząć się w październiku, jednak dopuszczalne jest modyfikowanie terminów zgodnie z możliwościami organizacyjnymi szkoły, klasy, czy zakładu pracy przyjmującego praktykantów. We wrześniu zespół nauczycieli, specjalistów z udziałem ucznia i jego najbliższego otoczenia, na podstawie ewaluacji dokonanej po drugim roku, modyfikuje IPET planując cele na trzeci rok edukacji.

Po pierwszym półroczu obowiązkowo należy dokonać ewaluacji praktyk w celu potwierdzenia, czy wybrane miejsce jest właściwe. Jeśli nie, to należy dokonać zmiany w drugim półroczu.

W ostatnim półroczu pobytu ucznia w szkole zaleca się włączenie do współpracy z przyszłym absolwentem trenera pracy lub terapeuty zajęciowego reprezentującego ZAZ, ŚDS, WTZ lub inny podmiot realizujący usługę zatrudnienia wspomaganego. Takie działanie przez ostatnie 4-5 miesięcy nauki ucznia w szkole ma na celu zintensyfikowanie nabywania umiejętności praktycznych przez ucznia i doprowadzenie go do zatrudnienia lub znalezienia dopasowanego miejsca pobytu po skończeniu szkoły.

Dobra praktyka

Szkoła Przysposabiająca do Pracy Fundacji Ewangelickie Centrum Diakonii i Edukacji we Wrocławiu (SPdP Fundacji ECDiE) od kilku lat współpracuje z trenerami pracy ze Stowarzyszenia „OSTOJA” na Rzecz Osób z Niepełnosprawnościami.

Trenerzy pracy odwiedzają szkołę w drugim semestrze, w celu zaprezentowania usługi zatrudnienia wspomaganego. Spotkania te odbywają się w ramach zajęć z doradztwa zawodowego. Następnie, w okresie maja i czerwca uczniowie rozpoczynają regularne próbki pracy.

Dzięki doskonałej współpracy między szkołą a trenerami z organizacji pozarządowej, uczniowie otrzymują indywidualne wsparcie na końcowym etapie edukacji, co zwiększa efektywność ich integracji zawodowej.

Po ukończeniu edukacji, zainteresowani absolwenci, mogą zostać uczestnikami projektu, mającego na celu aktywizację zawodową: „Zatrudnienie wspomagane skuteczną metodą do samodzielności osób z niepełnosprawnościami”.

Uczestnictwo w projekcie obejmuje:

- działania, które mają na celu przygotowanie do pracy – są to spotkania indywidualne, grupowe oraz praktyczne treningi i warsztaty umiejętności dobierane indywidualnie dla każdego uczestnika projektu,
- wsparcie w podejmowaniu pracy – polega ono na wyszukiwaniu ofert pracy dla uczestników projektu, towarzyszeniu w procedurze zatrudnienia oraz intensywnym wsparciu w początkowym okresie pracy poprzez przeprowadzenie intensywnego szkolenia stanowiskowego,
- trwałe monitorowanie zatrudnienia – polegającym na regularnym kontakcie trenera pracy z osobą zatrudnioną oraz pracodawcą a także możliwość przeprowadzenia szkolenia uzupełniającego i interwencyjnego gdy zaistnieje taka potrzeba,
- każdy uczestnik projektu, wspólnie ze specjalistami, tworzy Indywidualny Plan Działania, w którym zawarte są cele zawodowe i działania, służące ich realizacji.

Na zakończenie edukacji trzeba pamiętać o przygotowaniu suplementu do świadectwa ukończenia szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy (wzór zaproponowany został w rozdziale II). Dokument ten może być istotny dla przyszłego pracodawcy podczas zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy – wskaże kluczowe informacje o uczniu, jego preferencje i predyspozycje zawodowe.

6. Znaczenie i rola doradcy zawodowego

Ogólnym celem poradnictwa zawodowego w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy powinno być wspieranie uczniów w ich drodze do dorosłości oraz do samodzielnego, autonomicznego i niezależnego życia, dostosowanego do ich indywidualnych możliwości rozwojowych i edukacyjnych. A także przygotowanie ich do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, pełnienia różnych dorosłych ról oraz podjęcia zatrudnienia na chronionym lub otwartym rynku pracy.

W tym miejscu warto podkreślić, że dyrektor SSPdP nie ma obowiązku zatrudniania doradcy zawodowego w swojej szkole, co stanowi utrudnienie w dostępie uczniów do specjalistycznej pomocy w planowaniu swojej przyszłości zawodowej. Niestety w ramowym planie nauczania dla tego typu szkoły nie przewidziano godzin na realizację doradztwa zawodowego. W innych szkołach ponadpodstawowych dyrektor ma do dyspozycji na te zajęcia 10 godzin lekcyjnych, w szkole przysposabiającej do pracy musi szukać innych rozwiązań.

Chociaż w nowej podstawie programowej przewidziano istotną rolę szkoły w zakresie wsparcia uczniów przez doradcę zawodowego obejmującą prowadzenie zajęć grupowych oraz konsultacji indywidualnych, w praktyce często brakuje systemowych rozwiązań, które umożliwiłyby skuteczne wdrożenie tego wsparcia.

W sekcji „Warunki i sposób realizacji” podstawy programowej zapisano: „W celu nabywania praktycznych umiejętności związanych z wchodzeniem w rolę pracownika szkoła zapewnia uczniowi wsparcie doradcy zawodowego, zajęcia przysposobienia do pracy oraz, zgodnie z jego predyspozycjami i zainteresowaniami, praktyki wspomagane poza szkołą z udziałem nauczyciela (doradcy zawodowego lub innego specjalisty), który pełni rolę trenera pracy⁵²”. Jednak w rzeczywistości wsparcie doradcy zawodowego w szkole przysposabiającej do pracy często nie jest realizowane. Brakuje także jasnych wskazówek, na jakich zajęciach miałyby się ono odbywać oraz rozwiązań precyzujących, w jaki sposób organizować zajęcia indywidualne dla uczniów. Doradca zawodowy, zgodnie z tymi założeniami, powinien prowadzić zajęcia grupowe oraz indywidualne konsultacje, mające na celu przygotowanie uczniów do wejścia na rynek pracy.

Przykład:

Prowadzenie zajęć „Aktywność na rynku pracy”, których celem jest rozwijanie kompetencji społeczno-zawodowych przydatnych do podjęcia pracy. Zajęcia odbywają się raz w tygodniu, w trzech stałych grupach złożonych z wybranych uczniów klas drugich i trzecich. Pierwsze dwie grupy uczestniczą w zajęciach teoretycznych, trwających po 2 godziny każda, natomiast trzecia grupa realizuje godzinne zajęcia praktyczne na terenie szkoły. Uczniowie uczą się rozpoznawania swoich potrzeb oraz mocnych i słabych stron, a także zapoznają się z zagadnieniami dotyczącymi pracy oraz formami wsparcia dostępnymi po ukończeniu szkoły. Zdobywają również umiejętności praktyczne, wykonując pomocowe prace biurowe oraz prace porządkowe w budynku i na terenie zielonym wokół szkoły.

Nasuwa się zatem pytanie, jak realizować poradnictwo zawodowe i kto powinien się tym zajmować? Najlepszym rozwiązaniem dla uczniów byłoby zaangażowanie specjalisty – doradcy zawodowego, jednak w przypadku jego braku kluczowe jest, aby każdy nauczyciel włączał elementy doradztwa zawodowego na stałe w ramach konkretnych przedmiotów.

⁵² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017. Dz.U. Poz.356.

Przykład:

Doradztwo zawodowe może być realizowane w ramach zajęć rewalidacyjnych, które zgodnie z prawem oświatowym mają na celu przygotowanie uczniów do samodzielności i pracy.

Dobrym rozwiązaniem jest również prowadzenie doradztwa zawodowego w ramach zajęć przysposobienia do pracy, jako obszar „Aktywność na rynku pracy”, lub w ramach godzin do dyspozycji dyrektora.

Dodatkowo, wsparcie to może oferować szkolny psycholog lub pedagog w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub inny nauczyciel wyznaczony przez dyrektora szkoły.

Doradca zawodowy pełni w SSPdP rolę **nauczyciela-przewodnika**, który wspiera uczniów w odkrywaniu ich talentów, planowaniu przyszłości zawodowej, poznawaniu rynku pracy oraz dostępnych ścieżek rozwoju zawodowego. Kluczowym elementem tych działań jest budowanie poczucia własnej wartości uczniów, wzmacnianie ich przekonania o własnych możliwościach oraz pomoc w pokonywaniu trudności.

Doradca powinien prowadzić zajęcia w formie warsztatowej, w trakcie których wspiera uczniów w następujących obszarach:

- Odkrywanie mocnych i słabych stron – pomaga uczniom zidentyfikować ich talenty i umiejętności, które mogą być przydatne w przyszłej pracy, a także dostrzec obszary wymagające dalszej pracy.
- Budowanie poczucia własnej wartości – wzmacnia przekonanie uczniów o ich możliwościach oraz mocnych stronach i pomaga im pokonywać trudności.
- Zrozumienie własnych potrzeb – pomaga uczniom określić ich oczekiwania dotyczące pracy oraz odkryć wartości, które są dla nich istotne.
- Zrozumienie własnych praw – wyposaża uczniów w umiejętności i wiedzę, które umożliwiają im, zgodnie z ich indywidualnymi możliwościami, korzystanie z wolności oraz praw człowieka.
- Rozwijanie zainteresowań – zachęca uczniów do kreatywności, odkrywania i rozwijania pasji, aktywizuje do udziału w różnych zajęciach rozwijających zainteresowania lub działalności na rzecz innych.
- Rozwijanie motywacji do pracy – kształtuje prawidłowe postawy uczniów wobec pracy i rozwija w nich motywację i zaangażowanie.

- Planowanie przyszłości – wspiera uczniów w tworzeniu planów na przyszłość. Pomaga w wyborze odpowiedniej drogi zawodowej, w pokonywaniu różnych trudności oraz w rozwijaniu umiejętności niezbędnych do wykonywania pracy.
- Samodzielne dokonywanie wyborów – kształtuje u uczniów poczucie odpowiedzialności za własne wybory i decyzje, jednocześnie przygotowuje ucznia do podejmowania decyzji w zakresie wyboru aktywności po zakończeniu edukacji, biorąc pod uwagę indywidualne predyspozycje, możliwości i ograniczenia.
- Rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i społecznych – wspiera uczniów w budowaniu relacji, nawiązywaniu kontaktów, efektywnej komunikacji, współpracy z innymi oraz radzeniu sobie z emocjami.
- Rozwijanie umiejętności zawodowych – przygotowuje uczniów do podejmowania przyszłych wyzwań zawodowych oraz pomaga w rozwijaniu kluczowych kompetencji. Jednocześnie tłumaczy uczniom sytuacje, które mogą napotkać w pracy, stwarzając możliwość przećwiczenia ich, np. w ramach scenek sytuacyjnych.
- Zrozumienie podstawowych pojęć związanych z pracą – wprowadza uczniów w zagadnienia takie jak: pracownik, pracodawca, wynagrodzenie, umowa, regulamin pracy, prawa i obowiązki.
- Zapoznanie z rynkiem pracy – przedstawia możliwości zatrudnienia, informuje o wymaganiach różnych zawodów oraz dostępnych formach wsparcia, takich jak Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ), Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) oraz zatrudnienie wspomagane.

Doradca zawodowy w szkole pełni również rolę trenera pracy – współpracuje z lokalnymi pracodawcami w celu organizacji praktyk wspomaganych. Nawiązuje kontakt z pracodawcami z różnych sektorów i branż, u których uczniowie mogliby realizować praktyki wspomagane, bądź mogliby po zakończeniu edukacji uzyskać zatrudnienie. Jednocześnie tworzy warunki do zdobywania doświadczeń zawodowych organizując i koordynując praktyki wspomagane, które umożliwiają uczniom rozwijanie praktycznych umiejętności potrzebnych na rynku pracy – zarówno w warunkach szkolnych, jak i pozaszkolnych.

SKORZYSTAJ!

Przykładowe materiały do zastosowania:

1. Filmy edukacyjne i przykładowe praktyki:

- Filmy edukacyjne o zatrudnieniu wspomaganym zrealizowane przez Polską Federację Zatrudnienia Wspomaganego PFZW
- Film *Trener pracy* zrealizowany przez Wrocławski Sejmik Osób Niepełnosprawnych
- Filmy z praktyk zawodowych zrealizowanych przez Szkołę Przysposabiającą do Pracy FECDiE z Wrocławia:
  - Praktyki w ZAZ
  - Praktyki w ZUS

2. Materiały edukacyjne dostępne na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej

Doradca zawodowy tworzy Wewnętrzny System Doradztwa Zawodowego (WSDZ) i koordynuje zaplanowane tam działania. „Wewnętrzny System Doradztwa to ogół działań podejmowanych przez szkołę w celu przygotowania uczniów do wyboru zawodu, poziomu i kierunku kształcenia. System powinien określać: rolę i zadania nauczycieli w ramach rocznego planu działań, czas i miejsce realizacji zadań, oczekiwane efekty, metody pracy”⁵³.

Doradca zawodowy zajmuje się organizacją wizyt studyjnych w zakładach pracy, podczas których uczniowie mogą zapoznać się z różnymi rodzajami stanowisk pracy. Organizuje także wizyty w dziennych placówkach aktywności dla osób dorosłych (WTZ, ŚDS, ZAZ), aby przybliżyć działalność placówek, w których absolwent SSPdP być może będzie w przyszłości przebywał. Jednocześnie stwarza warunki do nawiązania kontaktu z lokalnymi ośrodkami wsparcia oraz organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób z niepełnosprawnościami, w tym z niepełnosprawnością intelektualną i instytucjami promującymi aktywizację społeczną i zawodową tych osób.

⁵³ A. Łukaszewicz, G. Sołtysińska (red.), *Szkolny doradca zawodowy, KOWEZIU, Warszawa 2003*, s. 27, cyt. za: B. Górka, *Poradnictwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci i młodzieży w szkołach i ośrodkach specjalnych, KOWEZIU, Warszawa 2025*, s. 60.

SKORZYSTAJ!**Przykładowe materiały do zastosowania:**

1. Film przygotowany przez Ewangelickie Centrum Diakonii i Edukacji z Wrocławia: [Czym są Warsztaty Terapii Zajęciowej](#)
2. Film: [Jak aktywizacja zawodowa wpływa na rozwój osób z niepełnosprawnością intelektualną](#)
3. Publikacje wydane przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną, na przykład:
  - [Co robić po skończeniu szkoły? Z jakiego wsparcia może korzystać dorosła osoba z niepełnosprawnością intelektualną](#)
  - [Moje możliwości na rynku pracy. Co osoba z niepełnosprawnością intelektualną powinna wiedzieć o możliwościach zatrudnienia](#)
  - [Moja droga do zatrudnienia wspomagane. Co osoba z niepełnosprawnością intelektualną powinna wiedzieć o zatrudnieniu wspomagany.](#)
4. [Katalog czynności zawodowych \(PDF, 13,9 MB\)](#)
5. Edukacyjna gra planszowa [Gra o pracę](#) – to gra planszowa dla dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, która wspiera ich w przygotowaniach do zatrudnienia. Celem gry jest zapoznanie uczestników z kluczowymi zagadnieniami związanymi z rynkiem pracy, takimi jak pojęcia, zawody i sytuacje. Gra dostępna jest bezpłatnie online.

Doradca zawodowy animuje do działania, rozwija zainteresowania poprzez np. organizację w szkole pokazów typu „talent show”, zachęca uczniów do udziału w różnych przeglądach, konkursach, olimpiadach specjalnych, motywuje uczniów do działalności pozaszkolnej, informuje ich o zajęciach rozwijających kreatywność i pasję, zachęca do aktywnego uczestnictwa w kulturze i sztuce. Zaprasza do aktywności na rzecz własnej społeczności lokalnej lub wolontariatu.

Przykład aktywności:

- Film pokazujący pasję uczestniczki WTZ – [Moje pokemony są fajniejsze](#)
- Organizowanie Szkolnego Talent Show, podczas którego każdy uczeń

ma możliwość zaprezentowania na forum szkoły swoich talentów i pasji. Taki pokaz nie tylko wspiera rozwój samoświadomości uczniów, ale także buduje ich pewność siebie i motywację do dalszej aktywności zawodowej. Ważne jest, by w szkole każdy uczeń miał szansę zaprezentować swoje mocne strony, gdyż to właśnie one ułatwiają wybór dalszej drogi zawodowej. Ciekawą praktyką może być przygotowanie w formie **prezentacji filmów pokazujących talenty uczniów**.

Tworzy warunki sprzyjające podejmowaniu przez uczniów samodzielnych inicjatyw i odpowiedzialnych decyzji. Promuje pracę w samorządzie uczniowskim lub zachęca do aktywnej działalności w Szkolnym Klubie Wolontariatu. Tworzy przestrzeń i warunki do działań promujących przedsiębiorczość uczniów poprzez pomoc w organizacji kiermaszów, podczas których prezentowane są ich wyroby. Udział w tych wydarzeniach pozwala uczniom nabywać praktyczne umiejętności związane z produkcją, pakowaniem oraz sprzedażą wytworzonych przedmiotów.

Dobra praktyka

Szkolny Klub Wolontariatu prowadzony przez Szkołę Przysposabiającą do Pracy Fundacji Ewangelickie Centrum Diakonii i Edukacji we Wrocławiu (SPdP Fundacji ECDiE).

Uczniowie – wolontariusze są aktywnie zaangażowani w różnorodne działania, między innymi w:

- organizację charytatywnych kiermaszów (Kiermasz Wielkanocny na rzecz uchodźców z Ukrainy, Kiermasz na rzecz Wrocławskiego Hospicjum dla Dzieci, Kiermasz na rzecz podopiecznych „Grupy Ratuj”, Akcja „Kilometry dla L’Arche”),
- organizowanie zbiórek (starych telefonów na rzecz Fundacji Św. Mikołaja, darów dla podopiecznych Ekostraży i na rzecz Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami, monet na Akcję Góra Grosza, starych kredek na rzecz potrzebujących i chorych dzieci, a co roku pieniędzy na WOŚP),
- przygotowanie darów dla potrzebujących (maty zapachowe dla psów, pierniki i kartki świąteczne dla podopiecznych Domu Pomocy Społecznej, kartki walentynkowe dla dzieci z Przylądka Nadziei, kule nasienne dla społeczności lokalnej z okazji Dnia Ziemi).

Te innowacyjne działania przełamują stereotypy ukazując uczniów jako aktywnych członków społeczności. Uczestnictwo w wolontariacie rozwija umiejętności społeczne uczniów, buduje w nich pewność siebie i poczucie sprawczości, a jednocześnie umożliwia wspieranie innych, co daje satysfakcję i poczucie odpowiedzialności. Szkolny wolontariat daje uczniom możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego w bezpiecznym środowisku, współpracując z organizacjami pozarządowymi.

Doradca zawodowy **organizuje różne kampanie społeczno-edukacyjne** mające dotrzeć do większej grupy osób. Działania te mają pokazywać, że osoby z niepełnosprawnościami przy wsparciu swoich nauczycieli, opiekunów, rodziców mogą być aktywni społecznie i zawodowo.

Doradca zawodowy **zapoznaje się z orzeczeniami** wydanymi przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną, aby realizować zalecenia dotyczące dostosowania wymagań edukacyjnych oraz form pracy do potrzeb i możliwości ucznia. Analizuje dokumentację medyczną przekazaną przez rodziców. Ponadto korzysta z indywidualnych rozmów oraz obserwacji uczniów w trakcie ich relacji z rówieśnikami, podczas wyjść i wycieczek oraz praktyk (wypełnia kwestionariusz praktyk).

Wszystkie te działania realizowane są w ramach współpracy z innymi nauczycielami i specjalistami w celu stworzenia WOPFU i IPET-u oraz podjęcia wspólnych działań wychowawczych i edukacyjnych zapewniających uczniowi kompleksowe wsparcie w zakresie wyborów zawodowych.

Doradca zawodowy prowadzi działania **skierowane do rodziców i opiekunów uczniów**, informując ich o możliwościach zawodowych ich dzieci oraz wspierając w podejmowaniu decyzji dotyczących dalszej ścieżki edukacyjnej i zawodowej syna czy córki. Zachęca do motywowania swoich dzieci do podejmowania praktyk zawodowych i działań wolontariackich, które są pomocne w zdobywaniu cennego doświadczenia zawodowego. Proponuje także udział w różnorodnych projektach rozwijających zainteresowania oraz kompetencje społeczno-zawodowe.

Współpraca z doradcą zawodowym może także obejmować wsparcie emocjonalne – spotkania pomagają w radzeniu sobie z niepewnością i łagodzeniu lęków związanych z wejściem na rynek pracy. Rodzice są najlepszymi ekspertami od swoich dzieci – mogą pomóc w identyfikowaniu ich zainteresowań i umiejętności, które warto rozwijać w kontekście przyszłej pracy, a także wspierać wychowanków w dostrzeganiu swoich postępów i trudności. Takie rozmowy

pozwalają lepiej zrozumieć potrzeby uczniów oraz dostosować działania edukacyjne oraz doradcze do ich oczekiwań i społecznych realiów.

Doradca zawodowy zapewnia dostęp do informacji zawodowych zarówno dla uczniów, kadry pedagogicznej, jak i rodziców. Przygotowuje i dostosowuje materiały edukacyjne związane z poradnictwem zawodowym do indywidualnych potrzeb uczniów. Może wspierać uczniów także w przygotowaniu tablicy komunikacyjnej na praktyki.

Jak wynika z powyższego wywodu, rola doradcy zawodowego w procesie wspierania uczniów w przygotowaniu do dorosłości i aktywności społeczno-zawodowej jest kluczowa. Skuteczność SSPdP w dużej mierze zależy od prowadzenia poradnictwa zawodowego w szkole oraz współpracy z lokalnym rynkiem pracy i pracodawcami.

Istotne jest też to, by przygotowanie do pracy rozumieć nie tylko przez pryzmat pracy zarobkowej, ale postrzegać ją jako szereg czynności, które uczeń może wykonywać w domu, w szkolnym ogrodzie i pracowni, w ramach wolontariatu lub pomocy koleżeńskiej. Praca ma być rozumiana jako wykonywanie czynności mających na celu zaspokajanie potrzeb własnych i otoczenia. Powinna być postrzegana jako wartość sama w sobie.

IV. Współpraca ze środowiskiem

Na sukces tranzycji osoby z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną z edukacji na rynek pracy składają się różne czynniki, przede wszystkim są to cechy osobnicze, ale także doświadczenia szkolne, funkcjonowanie rodziny, wsparcie otoczenia czy dostępne środowisko pracy.

Niezbędne jest tworzenie środowiska wspierającego uczniów w tym procesie. Istotne jest zarówno budowanie sieci współpracy w ramach szkoły pomiędzy nauczycielami, nauczycielami i rodzicami, a także współpracy wychodzącej poza ten obszar. Zaangażowanie przedsiębiorców, instytucji rynku pracy czy innych podmiotów z otoczenia szkoły w tworzenie jak najlepszych warunków dla pozytywnego i pomyślnego przejścia uczniów SSPdP do aktywności zawodowej wydaje się mieć niebagatelne znaczenie.

1. Współpraca z rodziną i najbliższym otoczeniem

Rodzice są pierwszymi wychowawcami i edukatorami. To oni od najmłodszych lat nieustannie towarzyszą swoim dzieciom na wszystkich etapach życia. Od chwili narodzin walczą o dobre życie dla nich. Robią to najlepiej jak potrafią – wspierając swoje dzieci na co dzień, poprzez organizowanie terapii rehabilitacji, wożąc do szkoły i na zajęcia specjalistyczne. Często dzieje się to kosztem ich zdrowia, pracy, pasji czy marzeń.

Nierzadko muszą udowadniać przed różnymi komisjami, że ich dziecko potrzebuje pomocy, rehabilitacji czy nawet niewielkiego zasiłku. Bywa, że na nowo opowiadają swoje historie zupełnie obcym ludziom, tłumacząc się ze swojego smutku, stanu zdrowia, przeciążenia i braku sił. Walcząc o jak najlepszą przyszłość dla swoich dzieci muszą mierzyć się z oczekiwaniami innych – rodziny, nauczycieli, specjalistów, rehabilitantów, którzy stawiają im wysokie wymagania spisując listę zaleceń i zadań do realizacji. Często w obliczu tych wyzwań zostają sami, gdyż drugi rodzic/opiekun nie jest w stanie udźwignąć ciężaru, który niesie ze sobą wychowanie dziecka z niepełnosprawnością.

UWAGA! Nauczycielu spojrzysz na rodzica swojego ucznia przez pryzmat jego emocji, przeżyć i doświadczeń. Pamiętaj o empatii, która pozwoli zrozumieć sytuację matek i ojców oraz ich oczekiwania wobec edukacji, szkoły i nauczycieli. Ważne jest, aby pozyskać zaufanie rodziców, zaprosić ich do wspólnego dialogu i w atmosferze życzliwości i zrozumienia, zapytać o oczekiwania wobec szkoły, o potrzeby dziecka, które z perspektywy wychowania rodzicielskiego powinna zaspokoić szkoła, o możliwości współpracy w zakresie jak najlepszego przygotowania dziecka/ucznia do niezależnego życia.

Jak nauczyciel może pozyskać zaufanie rodziców?

- mówić pozytywne rzeczy o ich dziecku,
- słuchać,
- pokazywać rodzicom, że dużo daje od siebie,
- przekazywać, że potrzebuje od nich wsparcia,
- ukazywać, że wspólnie można pracować nad trudnościami,
- jeśli pojawi się problem, warto zachęcać do wspólnego rozwiązania, podkreślając znaczenie współpracy.

W przypadku rodziców osób z niepełnosprawnością istnieje konieczność otoczenia ich wsparciem w następujących zakresach:

- informacyjnym, polegającym na dostarczaniu wiedzy o istniejących formach wsparcia, rozwiązaniach edukacyjnych, możliwościach podjęcia zatrudnienia przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną na chronionym i otwartym rynku pracy;
- socjalnym, polegającym na świadczeniu pomocy o charakterze materialnym;
- opiekuńczo-wychowawczym, polegającym na pedagogizacji rodziców oraz udzielaniu im realnej pomocy w opiece nad dzieckiem (opieka wytchnieniowa);
- rehabilitacyjnym, polegającym na pomocy rodzinie w zorganizowaniu właściwego leczenia i usprawniania dziecka;
- psychoemocjonalnym, polegającym na otoczeniu troską, zrozumieniem oraz skierowaniu do specjalistów oferujących profesjonalną pomoc.

Rodzice osób z niepełnosprawnością intelektualną często nie mają wsparcia ze strony swoich bliskich, przyjaciół ani instytucji. Bywa, że zadają sobie pytanie: co się stanie z moim dzieckiem, kiedy mnie zabraknie? Tego typu problemy są powszechne.

Mają również wiele **obaw dotyczących przyszłości zawodowej swoich dzieci**. Obecnie absolwenci SPdP zwykle otrzymują miejsce w warsztacie terapii zajęciowej lub środowiskowym domu samopomocy, zdarzają się jednak obszary na mapie Polski, w których wsparcie instytucjonalne kończy się na szkole. Zatem nie może zaskakiwać niechęć do zmiany, jeśli uda się opiekunom znaleźć dobre miejsce dla swojego dziecka, często traktują je jako „bezpieczną przystań”,

port z którego nie warto odpływać. Stąd wynika obawa przed zatrudnieniem dorosłego dziecka. Ich lęk wiąże się z przekonaniem, że w razie niepowodzenia nie będzie możliwości powrotu do placówki dziennego pobytu. System nie uwzględnia sytuacji, w których mogą nastąpić zmiany dotyczące osoby z niepełnosprawnością intelektualną, takie jak spadek motywacji, gotowości do pracy czy redukcja etatu. Rodzice obawiają się, że jeśli ich dziecko podejmie pracę i napotka trudności, straci miejsce w WTZ czy ŚDŚ bez możliwości powrotu. Takie wątpliwości sprawiają, że wolą wybrać bezpieczne rozwiązanie, niż eksperymentować z podjęciem zatrudnienia.

Kolejną istotną przeszkodą w tranzycji absolwentów SSPdP są obawy opiekunów dotyczące nie poradzenia sobie przez ich dorosłe dzieci na rynku pracy lub utracenia różnych form wsparcia, takich jak renta. Wszystkie te czynniki oddziałują na wysoki poziom bezrobocia wśród absolwentów specjalnych szkół przysposabiających do pracy, pomimo niewątpliwie dużego potencjału do bycia wartościowymi pracownikami i członkami społeczeństwa.

W obliczu wspomnianych tu obaw rodziców i opiekunów, ważne jest objęcie ich wsparciem przez pracowników szkoły. Zdarza się, że placówka edukacyjna staje się jedynym miejscem, w którym rodzic otrzymuje pomoc – często są to wskazówki dotyczące wychowania dziecka oraz planowania jego przyszłości zawodowej.

Z perspektywy obu środowisk: szkolnego i rodzinnego istotne jest dążenie do realizacji wspólnego celu – wyedukować szczęśliwego, dorosłego człowieka. Dlatego bardzo ważne jest utrzymywanie z rodzicami/opiekunami bliskiego kontaktu. Może się on odbywać za pomocą **regularnych spotkań w szkole**, mogą to być zebrania, tzw. wywiadówki, konsultacje indywidualne, a także spotkania Zespołu Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, na których rodzice mają możliwość porozmawiania z całym zespołem nauczycieli i specjalistów o potrzebach i problemach swojego dziecka. Ważne, aby na takich spotkaniach rodzic miał możliwość zostać wysłuchanym, a jego prośby i oczekiwania zostały uwzględnione w Indywidualnym Planie Edukacyjno-Terapeutycznym ucznia.

Bardzo dobrą praktyką jest **organizowanie w szkole konsultacji indywidualnych** ze specjalistami, np. logopedą, specjalistą od komunikacji AAC, psychologiem czy doradcą zawodowym, w przyjaznej atmosferze, przy kawie lub herbacie. Wsparcie specjalistyczne nie zawsze jest łatwo dostępne, dlatego wykorzystanie potencjału i zasobów placówki może posłużyć wypracowaniu rozwiązań dopasowane do

potrzeb ucznia, np. wdrożyć komunikację AAC, zaplanować trening komunikacyjny czy zaproponować udział w dodatkowych zajęciach z treningu umiejętności społecznych.

Szkoła zatrudnia nauczycieli i specjalistów, którzy nieustannie podnoszą swoje kwalifikacje zawodowe w zakresie pedagogiki specjalnej. Warto zachęcać ich do dzielenia się swoją wiedzą z rodzicami, ponieważ to właśnie opiekunowie są docelowymi odbiorcami informacji dotyczących różnych rozwiązań wspierających ich dzieci. W SSPdP mogą być organizowane **warsztaty dla rodziców, które podnoszą ich kompetencje**, np. w zakresie edukacji funkcjonalnej, edukacji seksualnej czy alternatywnych metod komunikacji.

Rodzice chętnie uczestniczą w **grupowych spotkaniach informacyjnych z doradcą zawodowym lub psychologiem**, dotyczących różnych ścieżek wiodących do zatrudnienia, po zakończeniu edukacji. Otrzymują tam informacje o dziennych placówkach aktywności dla osób dorosłych, takich jak warsztaty terapii zajęciowej, środowiskowe domy samopomocy czy zakłady aktywności zawodowej. Na takie spotkania warto również zapraszać przedstawicieli instytucji, takich jak Powiatowy Urząd Pracy czy Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, którzy mogą omówić różne formy wsparcia oraz zagadnienia dotyczące dorosłych osób z niepełnosprawnościami, np. renty, ubezwłasnowolnienia czy dofinansowania do turnusów rehabilitacyjnych. Takie spotkania pomagają zredukować obawy rodziców o przyszłość swoich synów i córek, a także pozwalają im zweryfikować swoje przekonania na temat dostępnego systemu wsparcia.

Ważne, aby na tych spotkaniach pojawiali się również przedstawiciele organizacji prowadzących usługi zatrudnienia wspomaganego, asystentury, mieszkalnictwa wspomaganego, a także specjaliści spoza szkoły: prawnik, psycholog, seksuolog czy trener pracy, którzy mogą przekazać opiekunom wiele konkretnych i praktycznych informacji przydatnych na co dzień.

Istotne jest również stworzenie systemowego wsparcia dla rodziców, aby mieli dostęp do specjalistycznej pomocy psychologicznej. Choć szkoła nie jest w stanie zapewnić tej formy pomocy, to może organizować **grupy wsparcia z psychologiem** lub zachęcać rodziców do tworzenia w szkole kół rozwijających zainteresowania, np. rękodzielniczych, florystycznych, czy nawet wspólnego zdobienia pierników w okresie Bożego Narodzenia. Niektóre szkoły niepubliczne organizują dla opiekunów wspólne wyjścia do teatru, na koncert czy spływ

kajakowy. Takie spotkania dają możliwość wzajemnego wsparcia, wymiany doświadczeń, samopomocy, a także sprzyjają budowaniu sieci kontaktów – tzw. kręgów wsparcia.

Szkoła może także **skorzystać z pomocy rodziców w organizacji różnych wydarzeń**, np. dni otwartych, balu absolwenta czy wigilii klasowej. Opiekunowie zazwyczaj chcą się czuć potrzebni i chętnie biorą udział w różnych imprez szkolnych, dlatego warto wykorzystać ich potencjał oraz zaangażowanie.

Rodzice odgrywają kluczową rolę w odkrywaniu pasji i talentów swoich dzieci, wskazując obszary, które mogą być rozwijane pod kątem przyszłej kariery zawodowej. Opiekunowie, którzy są w stałym kontakcie ze szkołą i czują wsparcie ze strony nauczycieli i specjalistów, chętniej podejmują działania prowadzące do zatrudnienia swoich dzieci. Dlatego utrzymywanie dobrych relacji z rodzicami jest bardzo ważne, także w kontekście tranzycji ze szkoły do pracy.

Przykład: Informacyjne zajęcia grupowe pt. „Drogi rozwoju i wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami po zakończeniu edukacji”.

Zajęcia te są organizowane w Szkole Przysposabiającej do Pracy Fundacji Ewangelickie Centrum Diakonii i Edukacji we Wrocławiu (SPdP Fundacji ECDiE). Spotkania odbywają się dwa razy w roku i są prowadzone przez psychologa szkolnego oraz doradcę zawodowego. Zajęcia są skierowane do rodziców uczniów klas II i III.

Celem spotkań jest omówienie możliwości wsparcia i rozwoju uczniów, z uwzględnieniem lokalnych zasobów i programów oraz zapoznanie rodziców z różnymi drogami przejścia ze szkoły na otwarty rynek pracy.

Organizowane są także indywidualne spotkania, aby dostosować wsparcie do potrzeb konkretnych uczniów.

Dzięki temu rodzice lepiej rozumieją możliwości rozwoju zawodowego swoich dorosłych dzieci oraz dostępne formy wsparcia po zakończeniu edukacji.

2. Współpraca z pracodawcami

Pracodawcy odgrywają kluczową rolę jako partnerzy SSPdP w przygotowaniu młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną do wejścia na rynek pracy. Współpraca ta przynosi korzyści zarówno uczniom, jak i samym pracodawcom. Bez zaangażowania firm z lokalnego rynku trudno o skuteczne kształcenie praktyczne, dostosowane do rzeczywistych potrzeb rynku pracy. Organizując praktyki i wizyty studyjne, pracodawcy aktywnie wspierają proces przygotowania młodych ludzi do podjęcia zawodowych wyzwań. Kontakt z różnorodnymi stanowiskami pozwala samym uczniom odkrywać swoje możliwości i zainteresowania, ułatwiając wybór przyszłej ścieżki zawodowej.

Wizyty studyjne są bardzo dobrą okazją, aby bliżej poznać wybrany przez uczniów zawód/zakres czynności do wykonania oraz zweryfikować wiedzę na ten temat. Dodatkowo uczniowie mają szansę poznać i zrozumieć specyfikę funkcjonowania danej firmy oraz zobaczyć, jak na co dzień wygląda praca na wybranym stanowisku. Mogą przy okazji porozmawiać zarówno z pracodawcą, jak i pracownikami firmy. Jest to idealna okazja, aby skonfrontować wiedzę teoretyczną, zdobytą na lekcjach, z praktyką.

Przykłady wizyt studyjnych

- Centrum Medyczne – uczniowie poznali miejsce, w którym należy szukać pomocy w nagłych przypadkach zdrowotnych.
- Rodzinne Centrum Zdrowia – uczniowie doświadczyli w praktyce, jak wygląda proces wykonania badań z zakresu medycyny pracy.
- Urząd Starostwa Powiatowego – spotkanie ze Starostą, Członkami Zarządu Powiatu i Pracownikami. Uczniowie poznali zasady funkcjonowania Urzędu i poszczególnych Wydziałów. Poznali zakresy obowiązków na różnych stanowiskach pracy.
- Powiatowy Urząd Pracy – spotkanie z dyrektorem, doradcą zawodowym i pracownikami. Prezentacja urzędu, charakteru i celu działań poszczególnych wydziałów. Uczniowie dowiedzieli się jak przebiega proces rejestracji podczas wizyty, poznali formy pomocy, jakich udziela Urząd osobom bezrobotnym i poszukującym pracy. Dowiedzieli się, jak wygląda lokalny rynek pracy i jakie są zawody przyszłości oraz zawody deficytowe.

W jaki sposób nawiązać współpracę z pracodawcami?

Sposoby poszukiwania pracodawców do współpracy:

1. Analiza lokalnego rynku pracy.

Można rozpocząć od przeprowadzenia sondażu lokalnego rynku pracy, biorąc pod uwagę:

- Kim są lokalni pracodawcy?
- Jakie rodzaje zatrudnienia występują?
- Które firmy przewidują rozwój w najbliższym czasie?
- Które firmy zatrudniają osoby z niepełnosprawnościami?

Na podstawie przeprowadzonej analizy można na przykład zorganizować spotkanie informacyjne w szkole dla wybranych pracodawców lub umówić się na spotkanie indywidualne.

2. Networking – to kolejny sposób na pozyskanie pracodawców. Do tego celu wykorzystuje się ewentualne kontakty osobiste (nauczycieli, uczniów, rodziców), organizacyjne (społeczności szkolnej, firm współpracujących ze szkołą) czy kontakty w społeczności lokalnej.

3. Udział w targach i giełdach pracy, również organizacja takich wydarzeń w szkole.

Przykład:

Organizowanie Szkolnych Dni Kariery. W ramach tego działania uczniowie uczestniczą w różnych warsztatach rozwijających praktyczne umiejętności, na przykład: krawiectwo, kulinaria, ogrodnictwo, stolarka. Zajęcia prowadzone są przez lokalnych pracodawców. Uczniowie biorą też udział w wykładach lub warsztatach z zakresu rozwijania umiejętności społeczno-zawodowych, prowadzonych przez zaproszonych przedstawicieli organizacji pozarządowych. Można zaprosić na spotkanie z uczniami pracujących absolwentów szkoły, którzy podzielą się swoimi doświadczeniami związanymi z podjęciem pracy.

4. Korzystanie z dostępnych mediów, na przykład poprzez zamieszczenie artykułu na ten temat w lokalnej gazecie, promowanie aktywności uczniów z niepełnosprawnościami również w radio czy telewizji, a także w mediach społecznościowych.

Niezależnie od tego, w jaki sposób uzyska się kontakt z pracodawcą, bardzo ważne jest aby miał charakter bezpośredni, osobisty lub telefoniczny, nie zaleca się formy pisemnej. Celem jest umówienie bezpośredniego spotkania, podczas którego możliwe będzie zaprezentowanie zakresu współpracy.

Dobra praktyka

Uczniowie SSPdP w SOSW w Otwocku uczestniczą osobiście w spotkaniach z pracodawcami. Razem z wychowawcą przedstawiają swoje możliwości, umiejętności, potrzeby, które chcieliby zrealizować w trakcie praktyk wspomaganych czy oczekiwania wobec wizyty studyjnej w danym zakładzie pracy.

W rozmowach z pracodawcami pomocne jest ich wcześniejsze doświadczenie w zatrudnianiu osób z niepełnosprawnościami – tacy przedsiębiorcy są bardziej otwarci i chętni do współpracy. Skuteczne bywa również promowanie „historii sukcesu”, np. absolwentów szkoły, którzy znaleźli zatrudnienie. Można ich zaangażować jako wolontariuszy – ambasadorów wspierających zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami.

Kolejnym etapem w pozyskaniu pracodawcy do współpracy jest przeprowadzenie analizy stanowiska pracy. Szczegółowe informacje na temat analizy i dopasowania stanowiska pracy do potrzeb i zainteresowań ucznia można znaleźć w poradniku [„Model wdrożenia praktyk wspomaganych w szkołach przysposabiających do pracy”](#)

ZAPAMIĘTAJ!

Stanowisko proponowane uczniowi powinno być autentycznym stanowiskiem pracy, wynikającym z faktycznych potrzeb pracodawcy (a nie miejscem do „miłego towarzyszenia”), z jasno określonymi zadaniami. A wydajność i jakość pracy powinna podlegać takiemu przeglądowi i ocenie, jakie mają miejsce w przypadku innych pracowników na tym samym stanowisku pracy

Stanowisko praktyk jest dopasowane do ucznia, jeżeli:

- odpowiada jego oczekiwaniom oraz kompetencjom,
- ma jasno określone zadania,
- zapewnia satysfakcję z wykonywanej pracy, rozwój osobisty i społeczny,
- spełnia wymogi bezpieczeństwa i higieny pracy.

Przykłady praktyk wspomaganych

1. Realizowanie grupowych praktyk wspomaganych uczniów klas 1-3

SSPdP nr 1 w Łomży w Stowarzyszeniu „Czas Rozwoju” – organizacji pozarządowej, która realizuje szereg działań na rzecz integracji społecznej i aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami, a także podniesienia aktywności społecznej wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem mieszkańców miasta. Różnorodność prowadzonych działań organizacji pozwala na realizowanie szerokiego zakresu praktyk, które obejmują na przykład:

- prace porządkowe: zmywanie naczyń, zamykanie, zamiatanie,
- prace biurowe: obsługa niszczarki – usuwanie zszywek, niszczenie dokumentów,
- segregacja surowców wtórnych: papier, folia, guziki,
- próby czerpania papieru, zwijanie świeczek z pszczelego wosku,
- segregowanie dokumentów i materiałów edukacyjnych.

2. Praktyki wspomagane uczniów SSPdP przy SOSW Nr 1 w Otwocku

- Sklep Castorama w Otwocku – 8 uczniów w dwóch grupach, co dwa tygodnie.
- Miejski Ośrodek Kultury Turystyki i Sportu w Otwocku – Kino Oaza, Teatr im. Stefana Jaracza w Otwocku, Miejskie Tereny Sportowe – 3 uczniów, co dwa tygodnie.
- Starostwo Powiatowe w Otwocku – 3 uczniów jeden raz w tygodniu.

Przykładowe stanowiska i czynności:

a) Pracownik obsługi klienta – różne sektory sklepu.

- Podstawowa obsługa Klienta.
- Poznanie produktów znajdujących się w sklepie i zasad ekspozycji towarów.
- Przygotowanie półek, stanowisk, stojaków poprzez odkurzanie, wycieranie, mycie i osuszanie.
- Rozkładanie, wykładanie i uzupełnianie produktów na półkach biorąc pod uwagę kody, schematy i oznaczenia.
- Zgłaszanie produktów, które są uszkodzone lub zniszczone.

b) Pracownik biurowy:

- Obsługa komputera i drukarki – pisanie tekstu w programie, drukowanie dokumentów.
- Obsługa kserokopiarki, laminownicy, bindownicy, niszczarki do dokumentów.
- Umieszczanie dokumentów w koszulkach, teczkach, skoroszytach i segregatorach.
- Archiwizowanie dokumentów – porównywanie dat i układanie według kolejności chronologicznej. Nanoszenie numerów stron.

c) Pracownik porządkowy w budynku i wokół obiektu

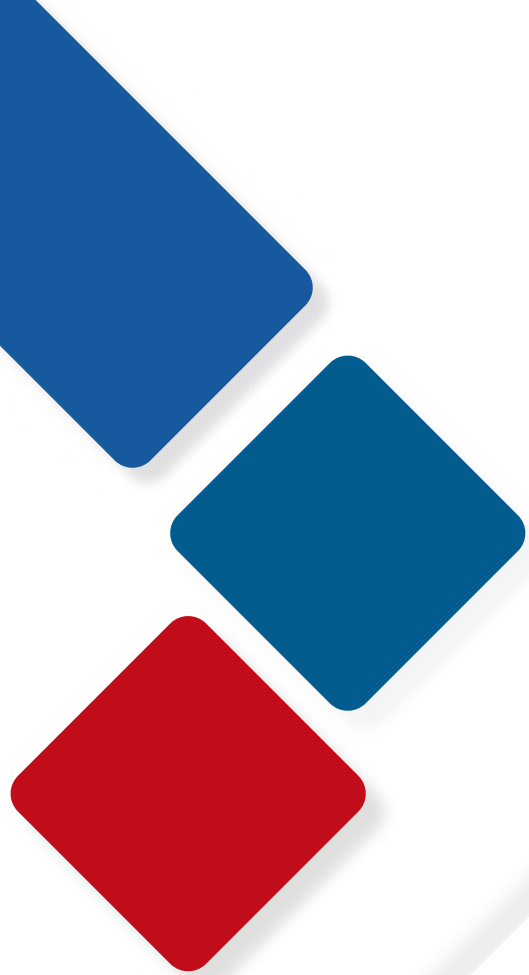
- Poznanie sprzętu, przyborów i środków czystości i narzędzi do prac porządkowych.
- Zamiatanie, odkurzanie, mycie podłogi – wykładziny – posadzki.
- Mycie, wycieranie sprzętów, drzwi, luster, szyb i okien zgodnie z przepisami bhp.
- Opróżnianie koszy na śmieci w trakcie sprzątania pomieszczeń do wskazanych zbiorczych pojemników.
- Inwentaryzacja stanu magazynowego – przeliczanie i nanoszenie wartości liczbowych.

Przed rozpoczęciem praktyk uczniowie pozytywnie przechodzili badania lekarza medycyny pracy, jako praktykanci. U pracodawcy odbywali wstępne szkolenia z zakresu BHP, zapoznali się z regulaminem pracy w zakresie porządku i dyscypliny pracy, wspierani przez nauczyciela przechodzili instruktaż stanowiskowy. Uczniowie mieli do dyspozycji ubrania firmowe, identyfikatory, rękawiczki ochronne, korzystali z szatni dla pracowników, mieli przerwę na toaletę i regenerację. Ważnym elementem każdych praktyk była odprawa z dyrekcją i pracownikami.

Doświadczenie pokazuje, że pracodawcy rzadko sami inicjują kontakt ze szkołami, chyba że poszukują absolwentów lub aktywnie angażują się w życie lokalnej społeczności. Dlatego warto podejmować dwa rodzaje działań:

1. Zachęcanie do współpracy praktycznej – np. wspieranie uczniów w zdobywaniu doświadczeń zawodowych dostosowanych do potrzeb regionu.

2. Działania informacyjno-promocyjne – zwiększające świadomość korzyści współpracy oraz potencjału pracowników z niepełnosprawnością. Promowanie dobrych praktyk, mierzalnych efektów i przykładów sukcesu może ustanowić model współpracy szkół i biznesu jako element społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Ważne, by działania te kierować do wszystkich interesariuszy rynku pracy, obejmując pracodawców, szkoły, uczniów, rodziców i lokalną społeczność.

V. Aneks

1. Załącznik nr 1 – Propozycja Karty kompetencji społeczno-zawodowych ucznia

KARTA KOMPETENCJI SPOŁECZNO-ZAWODOWYCH UCZNIA

Dane podstawowe		
Imię i nazwisko ucznia		
Data urodzenia ucznia		
Klasa		
Rodzaj niepełnosprawności		
Koordinator zespołu oceniającego		
Członkowie zespołu oceniającego		
Rodzaj oceny	wstępna	ewaluacja
Data przygotowania oceny		

OBSZARY PODLEGAJĄCE OCENIE – AKTYWNOŚĆ I UCZESTNICZENIE

1. UCZENIE SIĘ I STOSOWANIE WIEDZY			
Kompetencje społeczno-zawodowe ucznia	Skala	x ⁵⁴	Dodatkowe uwagi lub spostrzeżenia ⁵⁵
Nabywa umiejętności poprzez naśladowanie i/lub powtarzanie	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Nabywa umiejętności poprzez demonstracje i/ lub instrukcje słowne	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

⁵⁴ Wstaw odpowiednio „x”

⁵⁵ W tej kolumnie warto rozwinąć informację, np. jeśli uczeń potrzebuje wsparcia to w jakim zakresie

1. UCZENIE SIĘ I STOSOWANIE WIEDZY

Kompetencje społeczno-zawodowe ucznia	Skala	x ⁵⁴	Dodatkowe uwagi lub spostrzeżenia ⁵⁵
Skupia uwagę na określonym zadaniu	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Odróżnia informacje prawdziwe od nieprawdziwych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Uzasadnia swoje zdanie, poglądy	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Podejmuje decyzje, dokonuje wyboru spośród różnych możliwości	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Przewiduje skutki podjętych decyzji, działań	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

1. UCZENIE SIĘ I STOSOWANIE WIEDZY

Kompetencje społeczno-zawodowe ucznia	Skala	x ⁵⁴	Dodatkowe uwagi lub spostrzeżenia ⁵⁵
Wykorzystuje zdobytą wiedzę i umiejętności w życiu codziennym	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi czytać (czytanie głośne, ciche, dłuższe teksty, ze zrozumieniem)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi pisać (pisze poprawnie, pisze dłuższy tekst, pisze ze słuchu, z pamięci)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi dokonywać obliczeń z zastosowaniem zasad matematycznych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi dostrzegać problemy w swoim otoczeniu	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

1. UCZENIE SIĘ I STOSOWANIE WIEDZY

Kompetencje społeczno-zawodowe ucznia	Skala	x ⁵⁴	Dodatkowe uwagi lub spostrzeżenia ⁵⁵
Potrafi rozwiązać prosty problem i ocenić skutki tego rozwiązania	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Korzysta z dowodu osobistego oraz posługuje się innymi dokumentami, wie kiedy z nich korzystać	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Posługuje się urządzeniami cyfrowymi (m.in. komputer, tablet, telefon) i wykorzystuje je w codziennym życiu	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zna i przestrzega zasady bezpieczeństwa i higieny pracy	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zna i przestrzega zasady przepisów przeciwpożarowych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

1. UCZENIE SIĘ I STOSOWANIE WIEDZY

Kompetencje społeczno-zawodowe ucznia	Skala	x ⁵⁴	Dodatkowe uwagi lub spostrzeżenia ⁵⁵
Potrafi nazwać emocje, rozpoznawać je u siebie oraz u innych osób	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

2. OGÓLNE ZADANIA I OBOWIĄZKI

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ spostrzeżenia
Przygotowuje, ustala czas i miejsce potrzebne do wykonania prostego zadania	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Przygotowuje, ustala czas i miejsce potrzebne do wykonania złożonego zadania	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Doprowadza wykonanie zadania do końca	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

2. OGÓLNE ZADANIA I OBOWIĄZKI

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Bierze odpowiedzialność za podejmowane zadanie	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Realizuje zaplanowany rozkład zajęć w trakcie dnia	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Rozumie i akceptuje konieczne modyfikacje planu dnia	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Radzi sobie ze stresem związanym z wykonywaniem codziennych zadań	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Podejmuje próby rozwiązania sytuacji konfliktowej, proponuje kompromis i podejmuje współpracę	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

2. OGÓLNE ZADANIA I OBOWIĄZKI

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposstrzeżenia
Sygnalizuje potrzebę wsparcia i szuka pomocy innych osób w sytuacjach trudnych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

3. POROZUMIEWANIE SIĘ

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposstrzeżenia
Komunikuje się w sposób zrozumiały dla innych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Rozumie i reaguje na kierowane do niego złożone komunikaty ustne	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Rozumie znaczenie specyficznych, umownych gestów, potrafi się nimi posługiwać	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

3. POROZUMIEWANIE SIĘ

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposstrzeżenia
Nawiązuje i kontynuuje rozmowę z drugą osobą, wymienia z nią swoje myśli i poglądy	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi zakończyć prawidłowo rozmowę lub zmienić temat w każdej sytuacji	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Udziela zrozumiałych, sensownych odpowiedzi	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Słucha i rozumie polecenia i pytania, poprawnie reaguje na nie	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Przekazuje informacje w sposób zrozumiały	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

3. POROZUMIEWANIE SIĘ

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposstrzeżenia
Potrafi zaprezentować swoją osobę w rozmowie z innymi (autoprezentacja)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

4. PORUSZANIE SIĘ – W TYM MOBILNOŚĆ I AKTYWNOŚĆ MANUALNA

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposstrzeżenia
Chodzi w sposób płynny i skoordynowany	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Używa rąk do wykonywania czynności precyzyjnych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Korzysta w charakterze pasażera z różnych form komunikacji na różnych trasach	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

4. PORUSZANIE SIĘ – W TYM MOBILNOŚĆ I AKTYWNOŚĆ MANUALNA

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Potrafi zaplanować podróż korzystając z różnych źródeł informacji (ustala np. godziny odjazdu pociągów, trasę autobusu)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

5. DBANIE O SIEBIE

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Dba o higienę osobistą	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Ubiera się stosownie do pogody i sytuacji	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Dba o zdrowy styl życia (odżywianie, aktywność fizyczna)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

5. DBANIE O SIEBIE			
Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Wykonuje regularne badania profilaktyczne	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zna i przestrzega zasady bezpieczeństwa na terenie szkoły i podczas zajęć poza szkołą	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Sygnalizuje pogorszenie stanu zdrowia i prosi o pomoc z powodu odczuwanych dolegliwości fizycznych lub psychicznych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

6. ŻYCIE DOMOWE			
Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Uczestniczy aktywnie w życiu rodziny (wykonywanie obowiązków domowych, uczestnictwo w wydarzeniach rodzinnych)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi przygotować prosty posiłek dla siebie i innych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Utrzymuje porządek w swoim otoczeniu, także za pomocą sprzętu gospodarstwa domowego	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

7. WZAJEMNE KONTAKTY I ZWIĄZKI MIĘDZYŁUDZKIE

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposstrzeżenia
Okazuje szacunek i serdeczność w relacjach z innymi ludźmi	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Konstruktywnie reaguje na pozytywne i negatywne informacje dotyczące jego/jej osoby lub wykonywanych zadań	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi być asertywnym w relacjach innymi (wyraża swoje potrzeby, potrafi stawiać granice, odmawiać)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zachowuje granice w kontakcie fizycznym z innymi osobami stosownie do sytuacji i w sposób akceptowalny społecznie	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

7. WZAJEMNE KONTAKTY I ZWIĄZKI MIĘDZYLUDZKIE

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Kontroluje swoje zachowanie podczas kontaktów z innymi osobami	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Kontroluje swoje emocje w relacjach z innymi osobami	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Nawiązuje i utrzymuje kontakty z nauczycielami, wychowawcami, terapeutami	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Różnicuje relacje – adekwatnie zachowuje się wobec przełożonych, współpracowników, kolegów z klasy	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zachowuje prywatność w kontaktach z innymi osobami (szanuje prywatność innych, zachowuje tajemnice)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

7. WZAJEMNE KONTAKTY I ZWIĄZKI MIĘDZYŁUDZKIE

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Zna zasady bezpieczeństwa nawiązywania kontaktów w internecie i stosuje je	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi nawiązać kontakt z osobą nieznaną w celu uzyskania informacji	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

**8. GŁÓWNE OBSZARY ŻYCIA – EDUKACJA SZKOLNA, PRACA, EKONOMICZNA
SFERA ŻYCIA**

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Regularnie uczestniczy w zajęciach szkolnych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Wypełnia obowiązki wynikające z roli ucznia (aktywnie uczestniczy w zajęciach)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

8. GŁÓWNE OBSZARY ŻYCIA – EDUKACJA SZKOLNA, PRACA, EKONOMICZNA SFERA ŻYCIA

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Uczestniczy w działaniach związanych z przygotowaniem do zatrudnienia – realizacja praktyk wspomaganych wewnątrz szkoły	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Uczestniczy w działaniach związanych z przygotowaniem do zatrudnienia – realizacja praktyk wspomaganych poza szkołą (w zakładzie pracy)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Określa plany zawodowe, które pasują do jego zainteresowań, umiejętności i możliwości	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi przygotować CV i list motywacyjny	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

8. GŁÓWNE OBSZARY ŻYCIA – EDUKACJA SZKOLNA, PRACA, EKONOMICZNA SFERA ŻYCIA

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Zna kanały poszukiwania ofert pracy i potrafi z nich korzystać	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi zaprezentować swoją osobę podczas rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Wymienia i rozumie znaczenie dokumentów związanych z pracą (m.in. umowa o pracę, świadectwo pracy, regulamin pracy)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zna i potrafi wymienić podstawowe prawa i obowiązki pracownika	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Potrafi zorganizować swoje stanowisko pracy (dba o ład i porządek, potrzebne materiały)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

8. GŁÓWNE OBSZARY ŻYCIA – EDUKACJA SZKOLNA, PRACA, EKONOMICZNA SFERA ŻYCIA

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Dba o powierzone mu mienie, sprzęt, towar	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Przestrzega ustalonego czasu pracy i przerw, wykonuje zadania w określonym czasie	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Podejmuje inicjatywę własną podczas wykonywania pracy	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Przestrzega dyscypliny pracy (stosuje się do ustalonych norm i procedur)	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Dba o jakość wykonywanej pracy, monitoruje efekty	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

8. GŁÓWNE OBSZARY ŻYCIA – EDUKACJA SZKOLNA, PRACA, EKONOMICZNA SFERA ŻYCIA

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Posługuje się pieniędzmi, zna nominały oraz wartość pieniędzy	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Planuje własne wydatki, gospodaruje pieniędzmi	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Dokonywanie zakupów	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Korzysta z punktów usługowych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

9. ŻYCIE W SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Kompetencje ucznia	Skala	x	Dodatkowe uwagi/ sposoby
Zna i potrafi wymienić podstawowe prawa człowieka i obywatela	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zna i potrafi wymienić podstawowe uprawnienia osób z niepełnosprawnością do korzystania z systemu wsparcia społecznego	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Zna i potrafi wypowiedzieć się na temat regionu, w którym żyje, jego kultury i tradycji regionalnych	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Realizuje i rozwija swoje zainteresowania i hobby	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		
Organizuje sobie czas wolny	Tak, samodzielnie		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie drugiej osoby		
	Tak, gdy otrzymuje wsparcie techniczne		
	Tak, gdy otrzymuje więcej czasu		
	Nie		

OBSZARY PODLEGAJĄCE OCENIE – CZYNNIKI ŚRODOWISKOWE ⁵⁶

Produkty i technologie
Pytania pomocnicze: Jaki wpływ na codzienne funkcjonowanie ucznia w szkole mają następujące czynniki: <i>dieta, leki, produkty i technologie używane do porozumiewania się, produkty i technologie dla stosowania w edukacji np. pomoce naukowe i materiały dydaktyczne: książki, podręczniki, zabawki edukacyjne, sprzęty komputerowe i specjalistyczne oprogramowanie; cechy architektoniczne szkolnego budynku itp. ?</i>
Środowisko naturalne i zmiany w środowisku dokonane działalnością człowieka
Pytania pomocnicze: Jaki wpływ na codzienne funkcjonowanie ucznia w szkole mają takie czynniki jak: hałas, światło, jakość powietrza, obecność zwierząt oswojonych (np. psy uczestniczące w terapii)?
Wsparcie i wzajemne powiązania
Pytania pomocnicze: Jaki wpływ na codzienne funkcjonowanie ucznia w szkole wywierają takie czynniki jak: <i>osoby wspierające (członkowie rodziny, przyjaciele, rówieśnicy, asystenci, specjaliści, nauczyciele itp.) ?</i>
Postawy
Pytania pomocnicze: Jaki wpływ na codzienne funkcjonowanie ucznia w szkole wywierają <i>postawy osób wspierających: członków rodziny, przyjaciół, rówieśników, asystentów, specjalistów, nauczycieli itp.?</i>

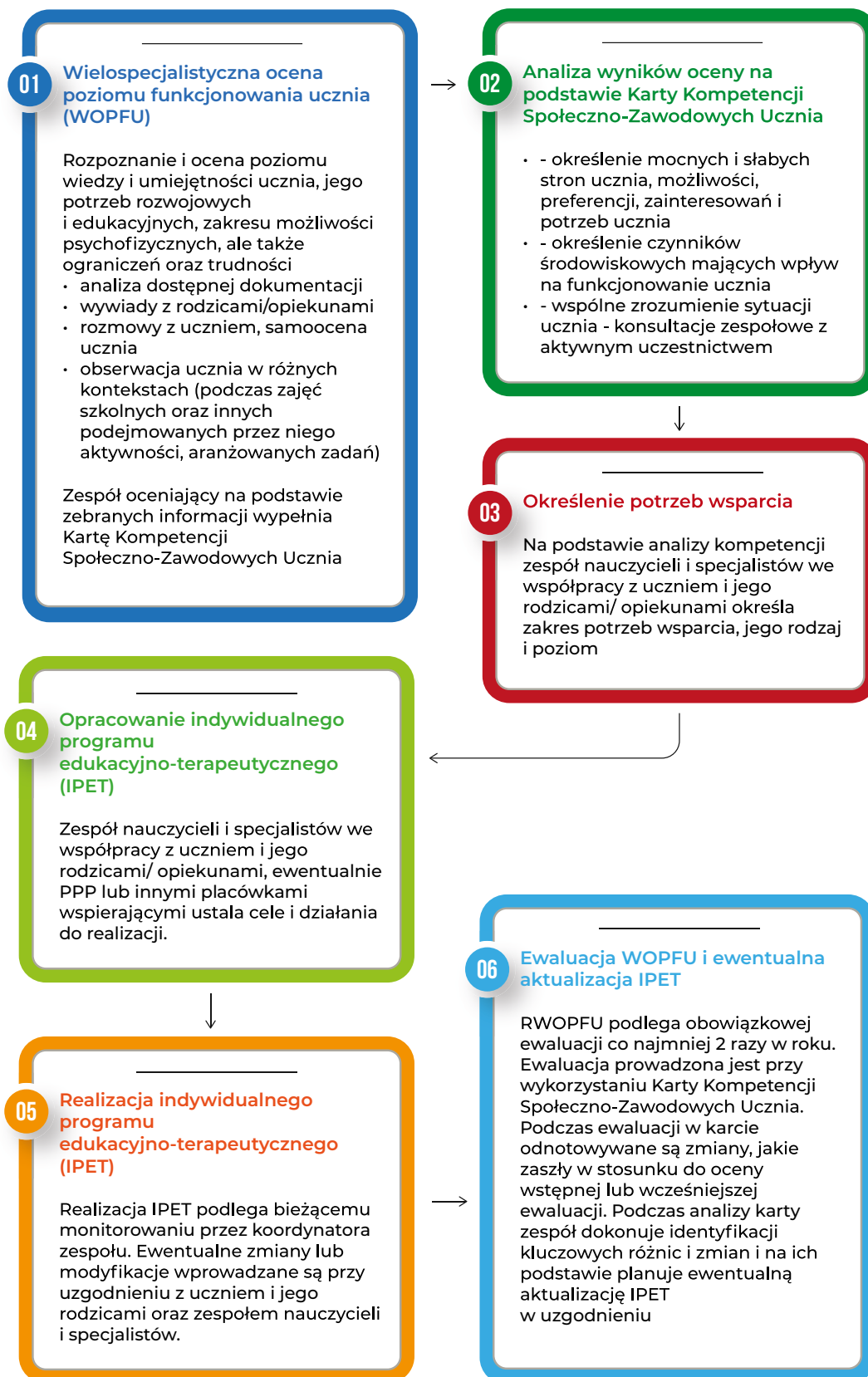
⁵⁶ Przy ocenie czynników środowiskowych należy uwzględnić informację czy dany czynnik stanowi ułatwienie czy barierę w zakresie aktywności i uczestnictwa ucznia

OBSZARY PODLEGAJĄCE OCENIE – CZYNNIKI OSOBOWE I INNE CZYNNIKI ISTOTNE MAJĄCE WPŁYW NA FUNKCJONOWANIE UCZNIA

Stan zdrowia fizycznego i psychicznego (m.in. ograniczenia i potrzeby wynikające z niepełnosprawności, ogólna kondycja zdrowotna, wydolność wysiłkowa)
Poczucie własnej wartości i pewność siebie (m.in. obraz własnej osoby, ocena mocnych i słabych stron)
Motywacja własna (m.in. rodzaj motywacji, strategie motywacji)
Samodzielność i umiejętność planowania (m.in. zdolność do niezależnego myślenia i podejmowania decyzji i działania bez potrzeby stałego nadzoru czy wsparcia ze strony innych)
Preferencje i zainteresowania, w tym zawodowe (m.in. co uczeń lubi, czego nie lubi, czym się interesuje, jakie prace lubi wykonywać)
Inne istotne czynniki ⁵⁷

⁵⁷ Czynniki osobowe nie stanowią zamkniętego katalogu, dlatego przy ocenie ucznia warto wziąć pod uwagę indywidualne czynniki, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie konkretnego ucznia.

2. Załącznik nr 2 – Propozycja wykorzystania Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia w procesie WOPFU oraz tworzenia IPET

Rekomendacje

Aby usprawnić funkcjonowanie Szkół Specjalnych Przysposabiających do Pracy w przygotowaniu uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, znacznym i z niepełnosprawnościami sprzężonymi do tranzycji na rynek pracy nieodzowne jest:

1. Wprowadzenie do przepisów prawa oświatowego zapisu o konieczności zatrudnienia w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy doradcy zawodowego. Doradca powinien być zatrudniony na pełen etat, w wymiarze ustalonym przez organ prowadzący. Jego zadaniem będzie prowadzenie konsultacji indywidualnych, zajęć grupowych oraz organizacja praktyk wspomaganych. Doradca zawodowy będzie prowadził działania skierowane zarówno do uczniów, jak i ich rodziców. Będzie odpowiedzialny za pozyskiwanie i utrzymywanie kontaktów z lokalnymi pracodawcami, instytucjami oraz organizacjami wspierającymi osoby z niepełnosprawnościami. Będzie tworzył wewnętrzzszkolny system doradztwa zawodowego i koordynował działania zaplanowane w programie.
2. Wprowadzenie do ramowych planów nauczania, przy realizacji praktyk wspomaganych w ramach przedmiotu Przysposobienie do pracy podziału uczniów na grupy. Takie rozwiązanie umożliwi realizację praktyk wspomaganych.
3. Ukończenie przez nauczycieli i specjalistów szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy szkolenia z zakresu zatrudnienia wspomaganego: "Trener Pracy".
4. Wprowadzenie jasnych przepisów dotyczących organizacji praktyk wspomaganych, w tym uregulowań dotyczących umowy z pracodawcą, organizacji i finansowania badań lekarskich oraz szkoleń BHP, a także ubezpieczenia NNW uczniów wychodzących na praktyki wspomagane organizowane przez szkołę.
5. Stworzenie sieci placówek, takich jak: warsztaty terapii zajęciowej, środowiskowe domy samopomocy, zakłady aktywności zawodowej oraz centra zatrudnienia wspomaganego połączonych w jeden system wsparcia, który odpowiadałby na różne potrzeby absolwentów szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy. Ważne, aby te placówki były ze sobą powiązane, co umożliwiłoby uczniowi, który potrzebuje dalszego wsparcia

w przygotowaniu do pracy, znalezienie miejsca w WTZ, a następnie płynne przejście do ZAZ lub na otwarty rynek pracy. W przypadku zmiany sytuacji życiowej lub zawodowej uczeń mógłby wrócić do systemu wsparcia.

6. Wprowadzenie zmian systemowych dotyczących aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną – dostosowanie form wsparcia do potrzeb absolwentów szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy. Obecny system nie zapewnia spójności między edukacją a zatrudnieniem, a wsparcie systemowe dla dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną jest ograniczone. Pomimo istnienia instrumentów aktywizacji zawodowej, takich jak szkolenia czy staże, niewielu absolwentów rejestruje się w urzędach pracy, ponieważ wsparcie instytucjonalne nie jest dostosowane do indywidualnych potrzeb osób z głębszą i sprzężoną niepełnosprawnością intelektualną. W obecnym stanie prawnym osoby te są wykluczone z możliwości tranzycji na rynek pracy.
7. Wprowadzenie jednolitych wytycznych w zakresie oceny funkcjonowania ucznia – uregulowanie zakresu oceny z uwzględnieniem oceny kompetencji społeczno-zawodowych istotnych z punktu widzenia procesu tranzycji z edukacji do rynku pracy, ujednolicenie wzorów dokumentów, opracowanie instrukcji, odpowiedzi dla nauczycieli i innych specjalistów. Przyjęcie Karty Kompetencji Społeczno-Zawodowych Ucznia jako ramy odniesienia podczas procesu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia pozwoli na zbieranie informacji kluczowych z punktu widzenia celu edukacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi jakim jest efektywne przygotowanie uczniów do dorosłości, w tym w praktyczne przysposobienie do podjęcia zatrudnienia na otwartym/ chronionym rynku pracy. Rekomendowane jest, aby przedmiotowa karta stanowiła podstawowy załącznik do WOPFU a na jej podstawie przygotowywany był syntetyczny opis kluczowych obszarów WOPFU wskazanych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

Bibliografia

- Chrzanowska, I. (2015). *Pedagogika specjalna. Od tradycji do współczesności*. Kraków: Wyd. IMPULS.
- Cytowska B. (2023). *Znaczenie pracy zawodowej w życiu dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną w opinii ich rodziców*. Wychowanie w Rodzinie, 30 /2023.
- Cytowska, B. (2021). *Rodzina i najbliższe otoczenie osoby z niepełnosprawnością w procesie wsparcia*. W: *Perspektywa niezależnego życia osoby z niepełnosprawnością. Poradnik dla kadry merytorycznej*. M. Zakrzewska, M. Bałtowska-Jucha (red.), Warszawa: Polska Federacja Zatrudnienia Wspomaganego.
- Cytowska, B., Wołowicz-Ruszkowska A. (2013). *Trener pracy: dokument uwzględniający wiedzę zastaną na temat funkcjonowania trenera pracy, na podstawie polskich i zagranicznych opracowań*. Warszawa: Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych.
- Domagała-Zyśk, E., Mariańczyk, K., Chrzanowska, I., Czarnocka, M., Jachimczak, B., Olempska-Wysocka, M., Otrębski, W., Papuda-Dolińska, B., Pawlak, K., Podgórska-Jachnik, D. (2022). *Szkolna Ocena Funkcjonalna: Przebieg procesu w aspekcie oceny aktywności i uczestnictwa*. Pobrano z: <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/d0b29e34-69b7-4431-93d6-6992e7bd9a49/content> [dostęp dn. 30.11.2024]
- Humenny, G., Kłobuszewska, M., Płachecki, T., Płatkowski, B., Sitek M., Stasiowski, J., Żółtak, T. (2023). *Wyniki monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych. Absolwenci z lat 2020 i 2021*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie. Zalecenie Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie*. Dz.U.U.E.C.2018.189.1: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)) [dostęp dn. 09.11.2024]
- Kościelska, M. (2011). *Odpowiedzialni rodzice. Z doświadczeń psychologa*. Kraków: Wyd. Impuls.
- Łukaszewicz, A., Sołtysińska, G. (2003) (red.). *Szkolny doradca zawodowy*.

Warszawa: KOWEZIU, cyt. za: B. Górka (2015), *Poradnictwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci i młodzieży w szkołach i ośrodkach specjalnych* (s.27). Warszawa: KOWEZIU,

Otrębski, W., Wiącek, G., Domagała-Zyśk, E., Sidor-Piekarska, B. (2012). *Jestem dorosły – chcę pracować. Program wspierający młodzież z niepełnosprawnością umysłową w procesie przejścia z edukacji na rynek pracy*. Lublin: Europerspektywa Beata Romejko.

Otrębski, W., Mariańczyk, K. (2022). *Zaburzenia rozwoju intelektualnego. W: Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego*, (red.) W. Otrębski, K. Mariańczyk, A. Amilkiewicz-Marek, K. Ita Bieńkowska, E. Domagała-Zyśk, B. Kostrubiec-Wojtachnio, B. Papuda-Dolińska, E. Pisula. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Ploch, L. (2011). *Włączanie społeczne w placówce specjalnej*. Warszawa: Diffin.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 13 stycznia 2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 3. Dz.U.2005.19.165: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050190165> [dostęp: 23.11.2024].

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Załącznik nr 5. Dz.U. Poz. 356: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/podstawa-programowa-wychowania-przedszkolnego-oraz-podstawa-programowa-18573276> [dostęp w dn. 09.11.2024].

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2020 r. poz. 1309): <https://www.inforlex.pl/dok/tresc,DZU.2020.158.0001309,ROZPORZADZENIE-MINISTRA-EDUKACJI-NARODOWEJ-z-dnia-9-sierpnia-2017-r-w-sprawie-warunkow-organizowania-ksztalcenia-wychowania-i-opieki-dla-dzieci.html> [dostęp: 10.11.2024]

Rozporządzenie MEN z dnia 28 sierpnia 2017 zmieniającym rozporządzenie w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U. 2017 poz. 1643: <https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2017.168.0001643,rozporzadzenie-ministra-edukacji-narodowej-zmieniajace-rozporzadzenie-w-sprawie-zasad-udzielania-i-organizacji-pomocy-psychologicznopedagogicznej-w-publicznych-przedszkolach-szkolach-i-placowkach.html>

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu. Dz.U. 2019 poz. 391: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/praktyczna-nauka-zawodu-18821488>, [dostęp: 14.11.2024].

Rozporządzenie MEN z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli. Dz.U. 2023 poz. 2736: <https://www.inforlex.pl/dok/tresc,DZU.2023.355.0002736,rozporzadzenie-ministra-edukacji-narodowej-z-dnia-28-lutego-2019-r-w-sprawie-szczegolowej.html> [dostęp: 02.12.2024].

Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 20 maja 2024 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół. Załącznik nr 8. Dz.U. 2024 poz. 781: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ramowe-plany-nauczania-dla-publicznych-szkol-21979921> [dostęp: 09.11.2024].

Słonecka-Kuich, M. (2024). *Badanie nastrojów i opinii pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami. Podsumowanie wyników ankiet.* Warszawa. Pobrane z: [RAPORT_Badania-nastrojow-i-opinii-pracodawcow-osob-z-niepelnosprawnosciami-w-2024-r.pdf](#) (PDF, 684 kb)

Światowa Organizacja Zdrowia (2009). *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia.* Warszawa: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia.

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2008, poz. 415: [Promocja zatrudnienia i instytucje rynku pracy. – Dz.U.2024.475 t.j. – OpenLEX](#) [dostęp: 30.11.2024]

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, Dz.U. 2008 nr 234 poz. 1570 [dostęp: 30.11.2024]

Wojnarowska, A., (2014). *Zadania szkół przygotowujących do pracy jako miejsc wsparcia dorastania młodzieży niepełnosprawnością intelektualną do bycia dorosłym.* Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej 14/2014.

O Autorkach

Beata Cytowska – dr hab. prof. UWr, kierowniczka Zakładu Edukacji Osób z Niepełnosprawnością w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego. Członkini Zespołu Ekspertkiego Pedagogiki Specjalnej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Wicedyrektorka Zespołu Placówek Edukacyjnych Stowarzyszenia OSTOJA we Wrocławiu. Przewodnicząca Rady Programowej Polskiej Federacji Zatrudnienia Wspomaganego.

Monika Zakrzewska – doktor nauk społecznych w dyscyplinie pedagogiki, socjolożka, doradczyni ds. planowania kariery, inicjatorka i współtwórczyni wielu krajowych i międzynarodowych projektów edukacyjnych i prozatrudnieniowych. Ekspertka ds. Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF). Prezeska Polskiej Federacji Zatrudnienia Wspomaganego. Członkini licznych zespołów eksperckich w dziedzinie edukacji, rehabilitacji i zatrudnienia.

Lidia Klaro-Celej – profesor oświaty, wieloletnia nauczycielka uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, doradczyni metodyczna m.st. Warszawy w zakresie kształcenia specjalnego. Wykładowczyni na Uniwersytecie Warszawskim, Akademii Pedagogiki Specjalnej oraz w Wyższej Szkole Humanistycznej TWP. Prowadzi zajęcia w licznych ośrodkach doskonalenia nauczycieli. Współautorka podstaw programowych dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym. Autorka książek i artykułów metodycznych na temat edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Lucyna Antecka – pedagog specjalny, terapeutka EEG Biofeedback. Od 2018 roku dyrektorka Zespołu Szkół Specjalnych w Łomży. Absolwentka pedagogiki terapeutycznej w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Posiada ponad 20-letnie doświadczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną jako nauczycielka, wychowawczyni, doradczyni zawodowa, instruktorka terapii zajęciowej oraz wolontariuszka. Współautorka i uczestniczka projektów mikroinnowacji dotyczących praktyk wspomaganych. Propagatorka zatrudnienia wspomaganego.

Marzena Głaz-Skirzyńska – socjolożka, absolwentka studiów podyplomowych z zakresu zarządzania podmiotami ekonomii społecznej. Od 2010 roku współpracuje z organizacjami pozarządowymi, zajmując się aktywizacją społeczną i zawodową osób z niepełnosprawnością intelektualną. Zaangażowana

we wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w programach aktywizacji zawodowej. Brała udział w realizacji projektu mającego na celu opracowanie, przetestowanie i wdrożenie ujednoliconych procedur funkcjonowania usługi trenera pracy. Specjalistka w zakresie monitoringu i ewaluacji działań projektowych, wdrażania procedur wewnątrzorganizacyjnych i projektowych.

Karolina Szulc – doradczyni zawodowa, nauczycielka. Karierę rozpoczęła w Powiatowym Urzędzie Pracy we Wrocławiu, pracując w poradnictwie zawodowym. Doświadczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną zdobyła w Warsztacie Terapii Zajęciowej „Przystań” we Wrocławiu, prowadząc pracownię aktywizacji zawodowej. Obecnie pełni funkcję wychowawczyni i doradczyni zawodowej w Szkole Przysposabiającej do Pracy Fundacji ECDiE we Wrocławiu. Na co dzień zaangażowana w aktywizację społeczno-zawodową uczniów, pomaga im w wejściu na lokalny rynek pracy.